

Ur KB:s samlingar

Digitaliserad år 2015

National Library
of Sweden

Socialtjänstutredningen

STATENS OFFENTLIGA
UTREDNINGAR

SOU 1998:161

På marginalen

*En intervjubok från
Socialtjänstutredningen*

STATENS OFFENTLIGA
UTREDNINGAR

SOU 1998:161

Ref KB

Occ 500

På marginalen

En intervjubok från Socialtjänstutredningen

Demokratiutredningens skrift nr 10

STATENS OFFENTLIGA
UTREDNINGAR

SOU 1998:161

SOU och Ds kan köpas från Fritzes kundtjänst.

Beställningsadress: Fritzes kundtjänst
106 47 Stockholm
Orderfax: 08-690 91 91
Ordertel: 08-690 91 90
E-post: fritzes.order@liber.se
Internet: www.fritzes.se

Förord

I den här boken berättar medborgare om sin vanmakt inför rättsstaten. De uppsökte den när de behövde dess stöd. Men de upplevde sig kränkta av tjänstemännen – ”demokratins väktare”. Avståndet till socialtjänstlagens portalparagraf var hisnande:

Socialtjänst skall på demokratins och solidaritetens grund främja människornas ekonomiska och sociala trygghet, jämlikhet i levnadsvillkor och aktiva deltagande i samhällslivet.

Socialtjänsten skall under hänsynstagande till människans ansvar för sin och andras sociala situation inriktas på att frigöra och utveckla enskildas och grupper egna resurser.

Verksamheten skall bygga på respekt för människornas självbestämmanderätt och integritet.

(SFS 1980:620, 1 §)

Från Demokratiutredningens synpunkt är det också intressant att läsa intervjuerna med socialbidragstagare därför att varken förtroendevalda eller det civila samhällets organisationer uppfattades som effektiva kanaler för att protestera eller som vägar för att hävda medborgerliga rättigheter.

Annorlunda uttryckt beskriver de intervjuade målade den skillnad som filosofen Axel Hägerström gjorde mellan att ha rätt och få rätt. Han menade att ”rättigheter” och ”rätt” inte handlar om materiella ting utan mer om ideologi, enligt Sune Sunessons uttolkning:

Det faktum att någon hävdar en ”rätt” innebär ingenting annat än att han uttrycker en värdering i ett socialt sammanhang. Men att få rätt är någonting helt annat. Det bygger på ett ingripande från statens sida

med – i sista hand fysiska maktmedel. Men själva hävdandet av en "rätt" innebär ingen verklig makt, och var den verkliga makten ligger avgörs bara genom utfallet av de processer genom vilka rätt fås.

(Citerat efter Sunesson (1974): *Politik och organisation*. Lund. Arkiv, s. 13)

Den här rapportboken har framställts inom Socialtjänstutredningen. Ledamöterna i Demokratiutredningen har inte tagit ställning till dess innehåll men hoppas att skriftens vittnesmål om svensk folkstyrelse ska fördjupa demokratidebatten.

Erik Amnå

Huvudsekreterare

Innehåll

Inledning	7
Indianer och vita	11
Inga fler Lenor	25
Tror du jag bryr mig	33
<i>Sven-Eric Ericson</i>	
Ann-Sofie S. mellan två kommuner	45
Elisabeth O. som inte längre är tyst	53
Maria V. och den stora förändringen	63
<i>Erik Eriksson</i>	
Boel.....	73
Liisa	83
Sussi och Stina	91
<i>Ylva Wächter</i>	
Under existensminimum	101
En framtid utan bidrag.....	113
Det har vänt nu	121
<i>Rolf Jansson</i>	

Inledning

Det var Alternativutredningen, som kom upp med idén om en intervjubok, när de träffade Margot Wallström och mig som nybliven utredare för socialtjänsten. En bok, som skulle ge röst och gestalt åt dem som behöver socialtjänstens stöd, där de utan kommentarer eller motbilder fick berätta sin historia.

Det var sedan naturligt för mig att ta kontakt med Demokratiutredningen för att de bilder ur livet vi skulle ge också skulle kunna ge näring åt det breda uppdrag, som Demokratiutredningen har.

Vår intervjubok ger frön till tankar att låta gro och växa i fortsatta samtal och diskussioner, med klienter och klientorganisationer, med socialarbetare och deras organisationer, med våra folkvalda, med forskare, på skolor och arbetsplatser. För det vill jag tacka de kvinnor och män, som ställt upp och givit socialtjänsten ett ansikte och de välkända samhällsjournalister och författare, Ylva Wächter, Sven-Eric Ericson, Erik Eriksson och Rolf Jansson, som visat sin förmåga att lyssna och återge.

Socialtjänstlagen innebar ett genombrott i sociallagstiftningen. Socialtjänsten skulle ha en erbjudande hållning och visa respekt för den enskilda människans integritet – detta var ledstjärnorna.

Ord som frivillighet och självbestämmande användes för att markera uppbrottet från det gamla. Det som i stor utsträckning hade karaktäriserats av tvångsåtgärder. Sådana åtgärder går inte att ta till med stöd av socialtjänstlagen. Där är tanken att människans egen önskan och motivation är grundförutsättningar för ett framskridande socialt behandlingsarbete. Det stöd som socialtjänsten kan ge skall ges så att enskilda och grupper tar sina egna resurser i anspråk för ett rikare liv.

I mitt uppdrag ingår att se över socialtjänstlagens struktur och konstruktion. I det ingår också att studera sambandet mellan socialbidraget och övriga delar av trygghetssystemet.

I skuggan av arbetslösheten har socialbidragen i reala tal mer än fördubblats mellan åren 1990 och 1997. År 1990 betalades ut knappt 6 miljarder kronor i socialbidrag och år 1997 12 miljarder. Bidragstiderna har blivit längre. För vissa grupper har socialbidraget kommit att bli en permanent försörjning.

De studier vi gjort över socialbidragets utveckling under 1990-talet visar att det blivit allt fler, som tvingas leva långa perioder på det stöd, som är avsett för ekonomisk hjälp i tillfälliga situationer. Bland dessa finns ungdomar och nyanlända flyktingar, som i många fall aldrig kommit in på arbetsmarknaden och inte har tillgång till de skyddsnät och de åtgärder, som har samband med arbetsmarknaden. Ensamstående föräldrar och äldre invandrare tillhör också de grupper, som i alltför stor utsträckning är beroende av socialbidrag.

Så har socialbidraget fått en roll som det aldrig var avsett för. Människors möjligheter att planera sin ekonomi, men också sitt liv, på längre sikt kringskärs. De marginaliseras. Med arbetslöshet och dålig ekonomi utsätts också relationerna mellan familjemedlemmar för ökade påfrestningar.

När socialtjänstlagen trädde i kraft i början av 1980-talet var förväntningarna stora. Den hade formats i en tid när demokrati-diskussionens vågor gick höga i Västeuropa, när den ekonomiska tillväxten var stabil och kommunernas expansion snabb – i ett samhällsklimat, som radikalt skiljer sig från det vi upplevt under 1990-talet.

Med detta som bakgrund – vilka bilder förmedlas av dem som här berättar om sitt liv och sina erfarenheter i mötet med socialtjänsten? Håller socialtjänstlagens höga ambitioner och goda intentioner i mötet med mellan dem som är satta att ge stöd och dem som behöver stöd? Lever vi idag upp till de ambitioner som anges i den så kallade portalparagrafen?

Det finns fler röster som vi borde lyssna till i dagens diskussion om socialtjänsten. Vi vet att många socialarbetare är pressade och utsatta i sitt arbete. Detta delar de med andra yrkesgrupper t.ex. hälso- och sjukvårdspersonal, poliser och lärare. Dessa grupper ger vi medborgare vårt fulla stöd men vilket stöd ger vi socialsekreterarna? De journalister och författare som medverkat till denna

intervjubok mötte mycken förtvivlan och utsatthet bland dem när de sökte personer att intervjua. De menar att en motsvarande bok där socialsekreterare finge komma till tals också borde skrivas.

Och visst skulle en sådan bok behövas – bland annat som brasved till den debatt som dessvärre i dag är mycket lågmäld och försiktig. Om den ens finns. Men här och nu är det klienternas röster jag vill lyfta fram. Förhoppningsvis kommer deras berättelser att bli just den tändved vi behöver för en livlig och fruktbar debatt om det sociala arbetets framtida inriktning och utveckling.

Inger Lundberg

Socialtjänsutredningen

Indianer och vita

Jag är glad ändå, trots allt, för vad som hänt. Men det har varit rent för mycket skit på vägen.

Jeanette

Petra

En dag när jag och min lillebror är ensamma hemma kommer snuten och knackar på och jag undrar "vafan vill ni?" typ. Har Ni nån typ av husrannsakan eller vadå? Men dom gick bara in utan att visa nåt papper. Dom letade efter Krister.

Vi ville slippa polisen som ständigt snokade efter Krister och slippa grannarna som tittade snett på oss och hyresvärdens som var på oss och jag och Fanny trivdes inte i skolan. Det var sån cirkus. En kväll när jag sitter på sängen i mitt rum kommer pappa in och säger "jag skall bara låna en tröja" typ. Han går in i garderoben och börjar fibbla och det hörs ljud och sen bara försvinner han upp genom taket, jag ser bara benen sprattla, och det går en lång stund och han kommer inte ut.

Det finns en lucka i taket till garderoben och han har krupit upp genom den och sen är han bara borta liksom. Mitt i natten hörs konstiga ljud, snarkningar inifrån väggarna och det försvinner mat och cigaretter och grejer är bara plötsligt borta. Helt sjukt.

En natt hittar jag mamma under köksbordet med en ficklampa, hon ligger och väntar på att pappa ska komma ut ur väggarna, hon och Krister är där och lyser i gångarna med ficklampan för att hitta honom. Huset är gammalt och stort, och det finns såna där luftgångar inne i väggarna och där håller pappa sig gömd i flera veckor

för att hålla koll på Krister och mamma, men det var inte bara det. Han ville åt Kristers knark också.

Fanny

Mycket av det som står i socialens utredning är sant men det är mycket som är överdrivet också.

Det står om mamma och hennes "senaste fästman" som om hon har haft fjorton olika killar.

Det står att hon försöker "vidmakthålla sin fasad". Jag är för smart för att hon skall kunna dölja nånting för mig.

Det står att "flickorna beskriver att hennes ångesttillstånd är sådana att de blir rädda." Vi har aldrig varit rädda för hennes ångesttillstånd.

"Hon tror dem inte när de berättar att Krister bjuder dom på cigaretter och vin". Han har bjudit på cigg men aldrig på vin.

"Det är flickornas uppfattning att den enda som mamma bryr sig om är deras lillebror, Jonas". Det är inte sant.

"De klär honom och ger honom mat." Vi klär honom inte. Det är mamma som gör det. Och än sen då? Är det nåt fel på att ta hand om sin lillebror?

Det står att Jonas "inte längre vet vem som är hans mamman och pappa." Jonas vet visst vem som är hans mamma och pappa.

Sen står det att vi "inte längre vet vad som är normalt eller onormalt i en familj t.ex. reagerar de inte på att de hittar sprutor hemma". Fan vad vi skriker om vi hittar sprutor. Vad tror dom?

"När de ibland frågar henne om hon är påverkad bekräftar hon detta men förnekar att hon använt narkotika." Om vi frågar "har du tatt nåt?" så svarar hon ja. Hon vet ju ändå att vi vet så ...

"Det framkommer vidare angående de drogtester som mamma gjorde för cirka ett år sen, att det var en av flickorna som fick kissa åt henne de flesta gångerna". Det är inte sant. Det hände en gång.

Sida upp och sida ner, tjugofem sidor, det är helt sanslöst. Och titta här på slutet; flera sidor över alla gånger som Krister och pappa har åkt dit och suttit i fängelse. Vad skall det vara bra för?

Petra

Det värsta är att vår pappa blir beskylld för att ha varit på oss när vi var små. Som om han skulle ha utsatt oss för sexuella övergrepp. Hur kan dom påstå nåt sånt? Titta här.

”Efter övergreppen dömdes Tommy till två års fängelse (inte på grund av övergreppen).”

Jag menar, vad ska man tro, ”inte på grund av övergreppen”. Den som läser det här tror naturligtvis att det är pappa som varit på oss, eller hur?

Eller hur?

Hur kan dom skriva så när det inte är sant. Det är ju inte sant.

Fanny och jag blev utsatta för sexuella övergrepp när vi var små och placerade i en kontaktfamilj som socialen hade hittat för att hjälpa mamma, mest på helgerna.

Det var flera flickor inblandade och pappan i familjen fick flera års fängelse. Men det står det *ingenting* om i den här utredningen

Men om mamma har mått dåligt en dag står det en hel sida. Hon blev ju helt galen när det hände. Tänk dig själv att du har två småbarn och du går till socialen för att få hjälp och sen placerar dom dina barn i en familj där pappan är på dom. Jag menar, vad skall hon göra? Och sen skall vi lita på socialen.

Det står visserligen här på sidan tjugotre att ”De problem Petra och Fanny hade berodde på att de som barn blev sexuellt utnyttjade i den kontaktfamilj de hade då de bodde i Göteborg.”

Men det är inte socialen som säger det. Det är min storasyster som har sagt det och sen har dom skrivit ner vad hon har sagt. Men det står inget mer. Man får inte veta om det blev någon rättegång eller om nån åkte dit eller så. Man vet inte ens om det är sant. Det kanske bara var ett rykte eller nåt som Jeanette hittat på. Och inte ett ord om att det var socialens kontaktfamilj. Och dessutom har det redan stått att det var pappa, så då kan dom ju tro vad som helst om vår familj sen.

Jeanette

Jag sa till Petra och Fanny att ni kan väl bo borta nån månad eller så och få lite lugn och ro. Vi visste inte riktigt vad vi ville. Bara att Petra och Fanny skulle få komma hemifrån ett tag tills det lugnat ner sig och att mamma skulle få hjälp. Vi kände inte igen vår mamma. Vi ville att det skulle bli som förut när det var bra. Det var därför som vi gick till socialen. Vi hade väl inte tänkt att det skulle bli *så här*.

Mamma fattade ju att det var nånting på gång, hon är ju inte dum. Men soc sa att vi absolut inte fick säga nånting till mamma. Dom skrämde oss och sa att om vår mamma fick veta vad som pågick då skulle hon slänga ut oss på gatan eller ta vår lillebror och sticka. Jag menar så kan man inte säga. Dom skrämde verkligen upp oss. Jag visste ju att det var skitsnack men samtidigt var jag så förvirrad så jag visste inte vad jag skulle tro.

Petra och Fanny mådde jättedåligt av all maskhållning. För mamma *fattade* ju att det var nåt på gång. Det syntes ju på Petra och Fanny att nånting var fel. Det är inte lätt att gå bakom ryggen på sina föräldrar. Dom fick ljuga och säga att det var strul med kompisar, eller att dom hade varit i slagsmål eller att dom hade träffat pappa, jag vet inte vad ... dom fick hitta på en massa skit.

En gång körde mamma in bilen på gården och gömde den så att Petra och Fanny inte skulle märka att hon var hemma och sen gömde hon sig i lägenheten och smyglyssna på vad dom sa. Och dom pratade öppet om reglerna på Åbygården som dom skulle till. Om hon hörde nånting vet jag inte men hon blev lessen efter det.

Det var jobbigt. Petra hade svårt att sova och ville bara åka tillbaka till soc och säga att vi hade hittat på alltihop men Fanny sa till henne att det inte var lönt. Soc skulle ändå aldrig lägga ner det.

Jag tror att mamma alltid har vetat att Petra och Fanny skulle bli omhändertagna. Socialen har ju alltid sprungit hemma hos oss som om dom *bott* där, tusen gånger liksom. Dom har alltid vetat, men dom har aldrig haft några bevis. Mamma har alltid sagt:

– Det här klarar vi själva. Blanda inte in soc.

Det sa hon den här gången också men soc sa till oss:

– Er mamma är så sjuk att hon inte inser att hon behöver hjälp.

Man tycker ju att dom på soc är stora och att dom borde ha rutiner för såna här saker och att dom inte ska lasta över sånt här på oss barn, men det var ju så det blev. Petra och Fanny gick ju med på att bli frivilligt placerade på ett HBV-hem men dagen innan dom skulle hämtas sa soc till mig i telefon:

– Ja, så har vi satt ett så kallat LVU.

– Va?!!

Jaha. Går vi inte med på det kanske dom inte får flytta, tänkte jag. Ingen hade sagt nåt om nån LVU. Petra och Fanny gick ju med på att flytta frivilligt och det hade mamma också gjort, det vet jag. Men soc sa att LVU behövdes för att vår mamma inte skulle kunna hämta Petra och Fanny.

Men dom hade kunnat prata med oss. Inte bara sätta LVU sådär. Jag kände mig lurad. Det var ändå vi som kom och bad om hjälp och så blir det ett sånt *liv*.

Kalabalik

När vi gick från vårt första möte med soc, det var Petra, Fanny och jag, kände jag mig lättad för att mina syskon, och min mamma, skulle få hjälp. Det hade soc lovat. Samtidigt hade jag dåligt samvete för att jag svikit mamma och gått bakom ryggen på henne. Men jag hoppades ändå att det på nåt sätt skulle bli bra. Det var ju därför som vi gick dit.

Det var ju meningen att soc skulle sköta det hela, det är ju deras jobb. Dom skulle bestämma en dag när dom skulle hämta Petra, Fanny och våran lillebror Jonas som var fyra då. Mamma skulle inget få veta. Soc skulle bara komma.

När min pojkvän fick höra det skrämde han upp mig. En kompis till honom hade varit med om samma sak och det han berättade var hemskt.

Så jag tänkte: ”Aldrig. Inte med mina syskon.”

Sen var det meningen att jag skulle följa med soc när dom hämtade mina syskon. För att det skulle bli lugnare då på nåt vis.

Men jag tänkte att om min mamma får se mig tillsammans med soc då kommer hon att slå ihjäl mig.

Då växte en ny plan fram. Plan C. Jag tror det var soc som berättade för mig att mamma hade en tid bokad hos dom, hon skulle dit och få pengar.

– Då kan du passa på och hämta Petra och Fanny och så möts vi alla i din lägenhet efteråt.

Jag skulle alltså själv hämta mina småsyskon när mamma var på soc för att få sina pengar. Och sen skulle jag åka till min lägenhet där soc väntade på oss.

Så när mamma kommer till socialen den där dan, för att hämta sina pengar, då säger dom till henne:

– Vi har beslutat att omhänderta dina barn.

Hon fick ett spel, det har hon berättat. Hon började skrika och hota saker och ha sig. Och soc hade kallat på poliser som stod utanför och vaktade. Som om hon skulle börja slå ihjäl folk eller så.

När vi är på väg till min lägenhet och svänger ut på E 22:an då ser vi mamma komma mot oss på motorvägen och det *går jävligt fort*. Hon ser inte oss utan bara fortsätter sin vansinnesfärd. Jag blev livrädd där jag satt i bilen med mina tre småsyskon.

Jag vet ju att när mamma kommer hem och upptäcker att mina småsyskon är borta då kommer hon att köra hem till mig. Och jag tänker på *hur fort* hon körde.

I min lägenhet väntar två soctanter och två civilare står på vakt utanför. När mamma kommer dit då blir hon hindrad av civilarna:

– Här får du inte vara!

Men hon skriker till soc genom dörren att hon vill komma in och säga "hej då". Men det får hon inte.

Då springer hon runt huset och ställer sig på gården nedanför balkongen och vinkar. Och vi vill gå ut på balkongen och vinka tillbaka och säga hej då, men vi får inte, för soc skrämmer oss och säger att man vet inte vad hon kan göra och att hon kan vara farlig och ... Det var jobbigt och vi gick omkring i lägenheten och grät och ångrade vad vi hade gjort och själv ville jag bara gå ut och hoppa från balkongen men det var på tredje våningen ... Det var

sån snurr så jag vet inte riktigt vad som hände, man vill förtränga sånt.

När soc omhändertar barn borde dom ha nån sorts mall för hur det ska gå till. Dom skulle ha tagit hand om oss Vi litade på soc och nu hade vi bara skitdåligt samvete allihop. Själv kände jag mig både dum och lurad. Och utnyttjad. Dom hade verkligen lindat mig runt fingret.

Sen satt soc där och förklarade för min lillebror vad LVU var för nånting och att han inte skulle få träffa sin mamma på länge. Tror du han ville höra det? Och LVU, hur ska han veta vad det är? Han är fyra år. Han kan fråga saker som:

- Vem är Gud? Är det mamma?
- Nej. Det är inte mamma.
- Är det pappa som är Gud?

Vad vet han.

Blårockar

Efteråt försökte mamma ta kontakt med mig men jag var rädd och höll mig undan. Jag undrade vad jag hade ställt till med. Det gick ett par veckor, sen ringde hon och vi träffades och pratade och blev vänner igen.

Men det tyckte inte soc om. Dom ville inte att mamma och jag skulle ha nån kontakt med varann. Dom ville splittra familjen. Det trodde dom var bäst. Men vi ville fortsätta vara en familj. För vi *är* en familj även om vi är en familj med problem. Bara för att man har problem kan man väl älska varann ändå.

Soc kunde inte göra något åt mig för jag är över tjugo och bodde i egen lägenhet. Men dom kunde hindra Petra och Fanny från att träffa mig eller från att träffa mamma. Och dom kunde hindra oss allihop från att träffa våran lillebror.

Soc uppförde sig som om dom hade hittat oss på trottoaren i fem olika delar, pusslat ihop bitarna och sagt:

- Här nu kan leka familj ett tag.

Och nu skulle de plocka isär oss igen.

Och vi, vi ville bara vara tillsammans. Det kändes som att det var som när dom vita tog landet från indianerna en gång. Och vi var indianerna och sockerringarna och moderaterna i nämnden var blårockarna. Dom försökte ta landet från oss. Alltså familjen, och vi gjorde våra räder mot dom, för vi ville hålla ihop.

Vi träffades hela tiden trots umgängesförbudet. Vi struntade i det. Som när det blev dags för rättegång, för mamma överklagade LVU, då skulle Petra och Fanny inte få åka på rättegången. Men då sa mamma:

– Kom igen nu mina små indianer så dom får se vilka dom pratar om.

Så dom små indianerna smet från Åbygården och plankade på bussen in till stan. Dom hade inga pengar.

– Vi ska på rättegång Vi *måste* få följa med!

Och det fick dom.

Under rättegången satt vi utanför och höll händer.

På krigsstigen

Vi försökte säga till soc att vårän lillebror mädde dåligt i familjehemmet dom placerat honom i, men det var som att prata med väggen. Soc lyssnade inte på oss.

När vi kom allihop och sa att det var kaos hemma då trodde dom på oss, men sen när vi sa att vårän lillebror mädde dåligt där han var, då var det ingen som lyssnade. Om soc kunde lyssna på oss ena gången kunde dom väl ha lyssnat på oss när vi berättade om vårän lillebror.

Maj-Lis och Olle, det var mamma och pappa i familjehemmet, dom var kompisar med soc och hade deras hemnummer. Om det hände nåt på fredagskvällen kunde Maj-Lis ringa direkt hem till soc och berätta vad som hänt. Men vi fick vänta till på måndag och då fick vi sitta i den vanliga telefonkön. När vi kom fram hade soc redan hört Maj-Lis och Olles version och tagit ställning. Och det var aldrig för oss dom tog ställning. Soc placerade oss i ett jävla fack. Dom hade läst i nån bok om missbrukarbarn, så dom trodde att dom visste vilka vi var.

Det fanns tre döttrar i den där familjen, tre små prinsessor som bodde i var sitt prinsessrum. Och tre hundar. Och Olle hade ett dansband förutom sitt jobb. När skulle dom hinna bry sig om våran lillebror? Han blev apatisk, mådde dåligt och vågade inte titta mig i ögonen när jag kom och hälsade på. Han var dökongstig.

Och helt plötsligt fick jag bara träffa honom två timmar en gång i veckan. När blev jag farlig för honom?

Han sov under en trapp i källaren. Där hade dom ställt in en gammal säng och hängt för ett draperi och där fick han sova ensam. Han var vanvårdad och dom klippte honom inte. Jag sa åt Maj-Lis:

– Varför klipper Du inte Jonas?

– Jag kan väl inte hinna med allt. Det var det svar man fick. Dom var döötrevliga när vi kom på besök.

Jag hade sagt till Maj-Lis att hon skulle rätta Jonas när han kallade henne för "mamma" men det gjorde hon inte. Jag fick skrika åt henne.

– DU ÄR INTE HANS MAMMA!!!

Vi ville inte vara dumma mot dom. Våran lillebror var ju där, det kunde gå ut över honom. Men soc lyssnade inte på oss och nånstans måste vi gå till attack. Det blev mot familjen.

Och dom var så provocerande. När Petra och Fanny kom på besök kunde man tänka att dom skulle få träffa sin lillebror i lugn och ro. Men hela hemmet var alltid fullt av folk, det var som att dom bjöd hem extra många när mina syskon skulle komma på besök, och dom tre prinsessorerna satt där med sina pojkvänner och Petra och Fanny kände det som: "Jaha, här kommer socialfallen".

Petra och Fanny blev förbannade. Men dom sa aldrig att dom skulle döda prinsessorerna. Dom sa bara att dom skulle slå ihjäl dom. Men efter det fick Petra och Fanny aldrig besöka sin lillebror ensamma. Dom var tvungna att ha med sig en personal. Men mina syskon sa bara vad dom kände och det dom kände var helt rätt. Det blev så att allt vändes mot oss. Mothugg, mothugg, mothugg. Det var vi som blev de dumma.

En helg skulle Jonas komma hem till mig men på fredagen ringde dom från soc och sa:

– Jonas kan inte komma. Han är sjuk.

Och då säger dom till mig att min lillebror har legat på sjukhus i flera dagar, att han har streptokocker i blodet eller vad det var, och där ligger han med dropp utan att nån i hans familj kommer och hälsar på honom. Han är inte ens fyra år. Vad skall han tänka? ”Har hela min familj dött?”

När vi kommer tillsjukhuset är Maj-Lis där och vägrar att lämna rummet och är dötrevlig.

– Varför ringde du inte?!!

– Jag hade inte ditt telefonnummer.

Men hon har ju ringt till mig hur många gånger som helst. Vi ställde till med ett sånt liv och till slut erkände hon:

– Soc har sagt åt mig att inte ringa.

Ingen av oss skulle få träffa Jonas. Vårn egen lillebror.

Efteråt tänkte jag att jag åker ner och kastar in stenar och krossar alla deras fönster eller kidnappar en av deras ungar eller nån av deras hundar så att dom fick känna på. Jag tänkte helt sjuka saker om den där familjen.

Petra

När dom splittrade familjen var det som att nån drog ut hjärtat på en. Nu känns det mest som ”jag skiter väl i vilket” typ. Varför skulle jag bry mig? Jag bryr mig inte om nån i personalen så varför skulle jag lyda dom? Jag har tappat all sorts respekt.

Om nån i personalen kör mig in till stan typ då säger jag ”tack för skjutsen”. Annars är man ouppfostrad. Men samtidigt kan jag göra saker som ... om nån tappar en gaffel i matsalen typ kan jag bli skitförbannad.

Jag har aldrig fått för mig att slå en annan människa tidigare. Men nu har jag slatt folk ute och sånt som jag inte kunde tänka mig att göra förut. Jag har blivit stökig.

Terapeuten kan jag inte berätta nånting för. Henne har jag ingen hjälp av. Hon frågar mig mest en massa skit om vad jag drömmer å sånt. Det är inte det jag vill prata om. Eller så sitter hon där helt tyst och säger ingenting utan nickar bara på huvet och

säger hum ... hum ... hum. Hon är schysst i och för sig men hon är nog lite dum i huvet. Fast det är inte obligatoriskt att snacka med henne. Det blir man tvingad till.

Fanny

Det enda som fungerar är att hota dom. Är man snäll får man ingenting. Det är helt sjukt. Petra och jag har blivit slussade runt som små flyttpaket under den här tiden. Vi har varit på fem olika ställen hittills och det har inte gått ett år ens. På första stället mådde vi så dåligt och ville bara därifrån. Men vad gör man? Jeanette sa åt oss:

–Ni måste hitta på nån skit så kommer ni därifrån.

Ja, så fick Petra ett spel en kväll och personalen blev helt rädda och ringde polisen. Det tog bara ett par timmar så var vi därifrån.

Då försökte soc få oss inspärrade på Anelund, ett sånt där paragraf 12 hem. Jag visste ju att där kunde dom inte låsa in oss, där sitter ju bara en massa kriminella. Och jag visste ju att mig kunde dom inte hålla kvar, jag hade ju inte gjort nåt. Men dom har alltid behandlat mig och Petra som om vi var samma person.

Vi ringde till våran advokat och han sa direkt:

– Det här överklagar vi.

Och soc förlorade i domstolen. Dom fick släppa oss. Det kändes så jävla skönt. Det var verkligen som en liten seger. Det är ändå rätt bra att det finns nån rättvisa. Att soc inte kan göra som dom vill. Men jag menar, det är helt sjukt. Det var vi som gick till soc för att vi behövde hjälp för att det var strul hemma. Men helt plötsligt är det vi som problemet. Det har aldrig varit något problem med oss.

Men konstigt nog mådde vi bra på Anelund. Personalen var skitschyssta och vi fick lugn och ro och det gick att snacka med dom och personalen kom och fråga hur det var och dom såg på en att man var lessen och ... Ja, det var schysst.

En dag efter skolan kom våran kontaktperson och sa:

– Jag vet inte om det här är en bra nyhet eller en dålig. Men ni får inte vara kvar här.

Vi blev lessna faktiskt.

– Om vi slår er, kan vi inte få stanna då?

Vi grät när vi åkte därifrån.

Sen kom vi till ett utredningshem och där blev vi inlåsta för dom ville se hur vi reagerade, det var som ett fängelse och så mådde vi dåligt igen. Vi fick gå igenom tusen tester för dom ville hitta nåt fel på oss men dom hittade inget. Det är inget fel på oss.

Jeanette gör en räd

Jag visste ju att om jag åker och hämtar min lillebror, kidnappar honom helt enkelt, då skulle soc aldrig våga lämna tillbaka honom till familjen igen. Och familjen skulle aldrig våga ta tillbaka Jonas. Då skulle dom verkligen bli rädda. Ingen vill ha sånt *bråk*.

Vi gjorde upp en plan, det var som på teve. Ingenting fick gå snett. Min pojkvän och jag lånade en bil som vi hämtade Jonas i, vi gick helt enkelt bara in på dagiset och lyfte ut honom, personalen hann aldrig reagera. Vi åkte till en kyrka där en kompis mötte oss i en flyktbil. Och sen gömde vi oss i min husvagn som jag ställt upp på en camping. Där bodde vi ett par dagar innan polisen hittade oss.

Jag ångrar inte det jag gjorde. Även om jag kommer att få mitt straff. Jag skulle kunna göra det igen om det behövdes för att rädda min lillebror.

Jag är glad ändå, trots allt, för vad som hänt. Men det har varit rent för mycket skit på vägen. Hela mitt liv har stannat upp under det här året. Men nu är mamma på behandlingshem och soc har blivit snällare och sagt sånt som dom aldrig har sagt tidigare.

Som att dom skall försöka få hem Petra och Fanny igen. Dom letar också efter en ny familj till Jonas, men det vill jag helst inte tänka på.

Det måste bara sluta lyckligt efter allt som hänt. Nån högre makt måste se till det.

En månad senare ... domen

Domskälen:

Av utredningen framgår att Jeanette K. har pålagts ett, i förhållande till hennes ålder, inte obetydligt ansvar för Jonas. Tingsrätten finner inte skäl att ifrågasätta vad Jeanette K. har uppgett om de bevekelsegrunder hon haft för sitt agerande. Bortförandet har skett utan våldsamheter och Jonas synes inte ha farit illa under bortvaron. Med hänsyn till dessa omständigheter finner tingsrätten att påföljden kan stanna vid ett måttligt bötesstraff.

Intervjuare: *Sven-Eric Ericson*

Inga fler Lenor

Åh, jag har ingenting emot att berätta om mig själv på djupet eller så. Har man varit så involverad med socialen som jag har varit så är man van att vända ut och in på sig själv. Man har ju ingen integritet kvar överhuvudtaget.

Sara

Hemma hos

Min mamma och jag har aldrig kommit överens. Vi har alltid bråkat. Men jag kallar henne inte för mamma. Jag kallar henne för Lena för det är det hon heter. För mig har hon aldrig varit mamma. Hon har alltid varit Lena.

Jag förstod tidigt att Lena inte var som andra mammor. Hon var alltid arg och jag förstod aldrig varför. Allt kunde vara jättebra och så fick Lena ett utbrott. Jag förstod aldrig vad jag hade gjort eller vad som var fel.

Det var inte lätt att vara barn och helt utlämnad till hennes utbrott. Jag hade ingen annan, det var bara Lena och jag. Jag har en halvsyster men hon har vuxit upp med sin pappa. Min egen pappa har jag aldrig träffat. Lena har berättat att hon ställde min pappa inför ett ultimatum när jag var ett år: Sluta drick eller stick! Han valde spriten. Vad kan man göra?

Det var bra att hon slängde ut honom. Lena växte själv upp med en alkoholist till pappa och sen gick hon och skaffade barn med en alkoholist. Typiskt. Men hon gjorde sig av med honom tidigt. Det gjorde Lena bra och det är jag glad för. Lena har gjort bra saker. Allting är inte bara dåligt.

Men med Lena är det så här: Hon ser världen mest i svart. Det finns ingenting mitt emellan. Hon ser världen i vitt i två timmar i månaden känns det som. Jag vet att det är orättvist av mig men det är så det känns. Ena dan kan hon åka trettio mil och hälsa på sin väninna. Nästa dag kan hon inte gå till affären och köpa mjölk. Det får jag göra.

Vi kan komma överens om att hon skall passa mina barn på lördag. På torsdag pratar jag med henne och säger nåt som hon inte tycker om. Det kan vara vad som helst, det kan jag aldrig veta. Då kommer hon inte på lördag och där står jag.

Men om jag lovat att hjälpa henne med tvätten till exempel och ringer och säger att jag inte kan komma, av vilken anledning som helst, ja då får Lena ett raseriutbrott som kan vara i flera dagar. Då drar hon ut jacket. Att prata med Lena som en vanlig människa är nästan omöjligt. Hon ser allting utifrån sig själv.

Jag fick tidigt lära mig att klara mig själv. Om det var problem i skolan kunde jag inte gå till Lena för då gick hon till min lärare eller till rektorn och gapade och skrek. Hon gjorde allting bara värre. Så var det nästan alltid. Jag var liten när jag blev medveten om att "så här gör inte andra mammor" och att jag inte ville bli som hon. Jag får inte bli som Lena.

Det bästa jag fått av Lena är mitt huvud. Lena är inte dum. Hon har stor intellektuell kapacitet. Jag kan ringa henne när jag sitter och läser och inte förstår något ord på engelska, för språk kan hon. Jag kan ringa och fråga om det är nåt sammanhang jag inte förstår. Lena har ett huvud. Det är bara det att det försvann nånstans på vägen. Hon var bara sjutton år när hon blev sjuk, tror jag. Det var i alla fall tidigt.

Uppbrott

Lena har berättat hemska saker från sin barndom. Som att hon blev lämnad ensam i långa perioder. Det var sommarlov och hela familjen skulle åka på semester och Lena blev sjuk. Hon var tvungen att ligga på sjukhus en hel månad. Men hela familjen, mamma, pappa och lillebror, åkte iväg i alla fall och var borta och Lena fick ligga

ensam på sjukhuset hela tiden. Hon var inte gammal då. Det är inte bra att bli lämnad ensam sådär. Man kan bli konstig av det.

Jag är nog lite rädd för att tappa mitt huvud. Jag vet att jag har oddsen emot mig. Det är kanske därför jag aldrig provat några droger och aldrig druckit sprit. Jag *hatar* fulla människor.

Min man får inte dricka hemma och han får inte koma hem full. Aldrig nån sprit framför barnen. Vill han dricka kan han dricka med sina kompisar när jag är i Stockholm om han tycker det är roligt. Han respekterar det. Men han skulle inte hinna dricka ens om han ville. Han jobbar sjuttio timmar i veckan. Det är så när man är egen företagare. Han skulle jobba på söndagar också om jag inte kedjade fast honom vid sängen

(*gott skratt*)...

När jag var fjorton gick det inte längre. En kväll fick Lena ett vansinnesutbrott, värre än nånsin, det var helt sinnessjukt. Hon skrek att jag var en hora och hon anklagade mig för att gå bakom hennes rygg. Att jag smög upp på nätterna och gick ut och knarkade och prostituerade mig när hon hade somnat. Hon var inte riktigt klok. Jag tänkte: "Nu får det vara nog. Det här behöver inte jag stå ut med!" Så jag beslöt mig för att lämna Lena och det har jag aldrig ångrat.

Min moster och morbror var som den mamma och pappa jag aldrig haft. Jag tyckte mycket om dom. Jag ringde till Annika, min moster, och berättade vad som hade hänt. "Det är klart du får komma och bo hos oss", sa hon.

Jag hade det bra hos dom några veckor, vi tog långa promenader på kvällarna och pratade och pratade, men lilla Tidaholm, det var för litet, och jag saknade mina kompisar.

Ur spår

När jag var liten fick Lena gallsten och jag trodde att magen skulle hoppa ut ur henne. Det tog flera veckor för mig att komma över. Jag var livrädd att hon skulle dö. Då tänkte jag: "Om mamma dör då flyttar jag till Lundbergs". Sen dess har den tanken alltid funnits där som tröst: "Händer det mamma nåt då flyttar jag till Lundbergs".

Lundbergs var mina vänner. Jag hade känt dom i hela mitt liv nästan och hade alltid gått i samma klass som deras dotter Susanne. ”Det är klart du får bo här”, sa dom. Så jag flyttade från Tidaholm och flyttade in till Lundbergs.

Men jag hade varit fången hemma så länge med Lena som ständigt höll vakt att när fången nu kom ut i frihet så gick det mig åt huvudet. Jag flippade ur helt och började skolka från skolan, passade inga tider och kom aldrig hem och hörde aldrig av mig.

Jag har alltid varit ett A-barn. Bäst i klassen. Jag blev mobbad för det ett tag. Jag tror Lena var extra noga med att jag skulle vara duktig i skolan. Det blev nog rätt viktigt för henne. Ensamstående mamma som hon var och klassad som psyksjuk. Det var jag som fick bli familjens duktiga ansikte utåt. Och jag blev det. Jag var jätteduktig. Jag var som kungens lilla piga.

Jag steg upp på morronen och gick till skolan och efter skolan gick jag direkt hem och åt en smörgås och drack lite te. Sen gick jag direkt till elevskolan och baletten och tränade i en timme. Sen hem igen för lite mat och efter det satte jag mig direkt vid pianot och spelade i en timme. Sen tog jag en tepaus och sen läste jag mina läxor. Lena kunde skrika och bråka hemma men när hon såg att jag öppnade böckerna då tystnade hon. Jag fick alltid vara ifred med mina läxor. När jag slutade läsa kunde hon börja skrika igen. Hon kunde fortsätta på samma ställe där hon slutat. Hon tog bara en paus. När Lena skrikit klart gick jag och la mig.

Men nu flippade jag ur helt och det blev för mycket för Lundbergs. Jag tror nog dom blev lite chockade och inte visste vad dom skulle göra. En natt var dom ute och letade efter mig i polisbil. Efter den natten fick dom nog och slängde ut mig. Det var jobbigt. Det kändes som att allt hade tagits ifrån mig.

Här har du ditt rum

Jag kom till ett hem, Helenelunds basenhet. Det var egentligen ett hem mest för kvinnor som blivit misshandlade av sina män. Jag fick ett eget rum och där kunde jag vila ut. Det var bara det att socialen, kära socialen, beslöt att Lena skulle ha fritt tillträde, hon kunde komma och gå som hon ville. Och Lena var den sista män-

niska jag ville träffa!! Så jag rymde. Jag hoppade helt enkelt ut genom fönstret på första våningen.

I två månader var jag på rymmen. Jag sov hos kompisar någon gång, jag drev ute på stan, sov i trappor och portuppgångar ibland. Men aldrig mer än en natt på samma ställe. Jag var ju efterlyst. Jag tänkte aldrig på min välfärd. Det slog mig aldrig att jag kunde bli överfallen eller våldtagen eller nåt sånt. Jag brydde mig helt enkelt inte. En natt var det en snäll farbror som hittade mig i porten och tog med mig upp i sin lägenhet och lät mig sova på hans soffa. Jag tänkte aldrig på att det kunde vara farligt. Nästa morgon berättade han att han var polis.

Till slut orkade jag inte. Jag var helt slut så jag ringde min syster i Stockholm och åkte upp till henne. Det tog inte många dagar innan Lena var på telefon och sen tog det bara några timmar innan socialen ringde.

Dom bad mig att komma tillbaka. Jag sa att jag kunde komma tillbaka på villkor att Lena aldrig fick komma och hälsa på. Jag ville bara ha en fristad från Lena, sa jag till dom. Och det gick dom med på. Jag behövde inte träffa Lena.

Och psykologerna jag träffade när jag kom tillbaka förstod direkt att det var allvar för jag sa att jag aldrig mer ville ha någon kontakt med Lena. Psykologerna talade med Lena och sa att vi nog inte skulle ha någon kontakt de närmaste två åren. Och det hade vi inte heller.

Men naturligtvis ville socialen i *alla fall* att vi skulle försöka lösa det dom kallade familjekonflikten. Men det var ingen konflikt som gick att lösa och det talade jag om. Men dom tyckte i alla fall att jag borde göra ett försök. Så jag träffade Lena med terapeuten och det gick som det gick. Lena kom och pratade och pratade och pratade. Och jag satt helt tyst. Jag tänkte inte säga nånting i hennes närvaro. Att dom inte förstod det.

Efter sommaren skulle jag få ett vanligt fosterhem. Hade socialen pratat med *mig* och frågat vem jag var då hade dom vetat att det bästa jag vet är att sitta i stillhet och fundera över livets stora frågor. Jag har lärt mig tycka om ensamheten. Men socialen sa: "Du som har växt upp ensam med Lena kommer att må bra av att bo i en stor familj".

Den här familjen passade mig inte. Den gjorde inte det. Ibland stämmer det bara inte. Jag kom dit och fick ett eget rum. Och där fanns ett bord och några stolar och lite saker. Allting var färdigt. Varsågod! Här har du ditt rum! TYCK OM DET! Det var väl ett fint rum. Men det var inte mitt.

Jag önskar att jag bara fått nån att prata med en gång i veckan. Jag kände mig helt ensam. Ingen hade tid med nån annan. Den här familjen hade egna barn och två andra fosterbarn och två stödbarn som kom på helgerna. Vi fick en säng och vi fick mat och vi slapp skrik och bråk och vi blev inte slagna. Men det kändes inte som en familj. Det var som att komma till en ny basenhet. Det var inget hem. Och julen fick jag inte fira med min pojkvän, det var inte bra för mig, sa dom ... Ja, det var en massa.

Socialen var snäll och sa: "Det är bara att du ringer om det är nåt". Men man ringer inte till socialen bara för att prata. Man gör inte det.

Mamma, pappa, barn

"Jag är gravid", sa jag till Rut, fostermamman. Det här var efter jul. Hon blev alldeles nervös och började kedjeröka och ringde socialen. Och Hasse, fosterpappan, han satt vid middagsbordet en kväll och sa: "Du har gjort ditt livs största misstag".

Det var när jag sa att jag inte tänkte göra abort utan ville behålla barnet och att jag och min pojkvän skulle ta hand om vårt barn som en riktig familj.

Men socialen visste bättre vad jag behövde än vad jag visste själv. Dom sa att vi var alldeles för unga för att klara det här själva och att jag skulle bo kvar i fosterfamiljen och att vi alla tre skulle få ett rum i gillestugan. "Du är för ung" sa dom. "Du behöver stöd för att vara mamma". Socialens stora bekymmer var att jag var under arton. Men det var inte *mitt* bekymmer.

Jag fick *en* blombukett på mitt bord när jag födde Sebastian. Den var från Lena. En liten bukett med liljekonvaljer. Alla andra mammor på salen låg där och deras bord dignade med blommor. Det är ingen som säger grattis och ingen som önskar lycka till när man blir mamma och är femton år.

Man måste vara smart och hitta sina egna lösningar. Jag listade ut att om Lena tog tillbaka vårdnaden om mig skulle inte socialen ha nåt att säga till om. Då kunde Roger och jag och Sebastian flytta in i en egen lägenhet och bilda en riktig familj. Så jag ringde Lena och berättade hur det stod till. Och hon sa bara "så här kan vi inte ha det" och gick med på att återta vårdnaden om mig. Då hade det gått nästan två år sen vi pratat med varann.

På det viset slapp jag ur socialens grepp igen. Roger och jag var naturligtvis pankar, vi hade aldrig några pengar, så vi var naturligtvis beroende av socialen i alla fall för vår försörjning. Men dom kunde inte bestämma över oss.

Min stora sorg

Det spelar ingen roll hur gammal man är när man får barn. Det enda som betyder nåt är om man passar ihop och att man kan leva med varann. Och Roger och jag passade inte riktigt ihop och det var därför vi separerade efter några år. Men inte för att vi var för unga som socialen sa.

Min morbror och moster hörde aldrig av sig mer efter att jag fött min son. Det är min stora sorg. Det var som att förlora en mamma. Jag vet inte varför. Jag har aldrig fått någon förklaring. Under alla dessa år, och det har gått tio år nu, inte en hälsning till barnen. Inte en julklapp, inte ett grattis på deras födelsedag. Ingen-ting sånt.

För ett halvår sen ringde jag och dom blev så glada och vi pratade och dom sa att dom skulle höra av sig. "Det är klart vi måste träffas". Dom hade mycket att göra i sommar, taket skulle läggas om på villan och dom skulle bygga ny veranda till sommarstugan och det var en del annat. Men sen skulle dom ringa.

Det var i maj. Nu har det gått sex månader. Dom har fortfarande inte hört av sig. Kan man vara så upptagen av att lägga tak att man inte ens hinner ringa?

Jag skall försöka en gång till. Jag tycker fortfarande om dom. Om dom skulle ringa om tio år skulle jag bli glad ändå.

– Åhhh vad roligt! Välkomna tillbaka! Skulle jag säga.

Jag vet inte varför min moster drog sig undan. Jag var femton och hon över femtio när det hände. Min moster kan inte få barn. Jag vet inte. Det kanske blev för svårt för henne.

Pappa kom hem

Jag försökte höra av mig till min pappa också när jag blev med barn. Jag hade inte haft någon kontakt med honom sen jag var liten. Jag ringde och han blev glad och vi bestämde att vi skulle träffas. Tid och plats. Och jag var där med Sebastian, han hade just fyllt ett år, och väntade och väntade. Men han kom aldrig. Han satt väl och söp.

För något år sen ringde jag honom igen och vi pratade och han undrade hur jag hade det. Jag berättade att det gick bra för mig och att jag skilt mig från min första pojkvän och träffat Shajan som är egen företagare och tjänar bra och att vi har en dotter ihop som vi älskar och som snart ska fylla fyra och att jag läser på högskolan och ska bli barnpsykolog. Att det går bra för mig.

– Va? Är du ihop med en jävla arab?

Då blev det stopp. Hur kan man säga så? Hur kan man döma en människa man aldrig har träffat? Det är min tragedi att jag inte har någon riktig släkt.

Det är konstigt att jag blivit så normal ändå med tanke på alla knäppskallar och alkisar och sånt i släkten. Jag oroar mig nästan inte för nånting. Men jag avskyr att vara beroende av någon som blir sjuk. Om min man mår dåligt och vill kräkas då får han stanna kvar på jobbet och göra det där.

– Gud ske lov när Lena är borta för då får jag äntligen lugn och ro, brukar jag tänka.

Jag vet att jag inte får tänka så men jag gör det ändå. Att jag läser till barnpsykolog tror jag beror på henne. Jag vill förhindra att små barn växer upp till nya Lenor. Det får inte bli några fler Lenor. Det räcker så gott med en.

Intervjuare: *Sven-Eric Ericson*

Tror du jag bryr mig

Man fick inte längre lov att vara en vanlig familj. Helt plötsligt skulle man vara en problemfamilj.

Agneta

På landet

Johan var inget lätt barn att ta till sig. Jag tyckte om honom men det var ingen större ... det fanns mer hos honom som jag inte tyckte om. Han var rätt störd och han hade sina ständiga vredesutbrott när han skrek JÄVLA HORA! och slog sönder saker, det var mycket sånt. Han kunde bli så arg och då gick det inte att få kontakt med honom. Det var som att dra ner en rullgardin. Helst ville man bara sätta in honom i en madrasserad cell och låta honom slå sig trött. Efter sina anfall var han helt slut och somnade direkt. Nästa dag kom han inte ihåg nånting. Ville jag prata om det som hade hänt och vad han kläckt ur sig var han helt oförstående.

– Sa jag verkligen det?

Rutinerna var viktiga för honom. Om han inte fick äta och sova på bestämda tider klarade han inte minsta lilla motgång. Då kunde han kunde sitta i klassrummet och vråla rakt ut om nån började prata under lektionen:

– HÅLL KÄFT! JAG KAN INTE RÄKNA!

När jag träffade Patrik hade han gjort sig kvitt ett allvarligt drogproblem och sedan flera år tagit hand om Johan. Han var bra på att sätta gränser för honom. Han höll i Johan när han fick sina utbrott så att han inte skulle skada sig själv eller andra eller slå sönder en massa saker. Vi pratade mycket om att vi måste komma på "vad det är som plågar honom och hjälpa honom".

Själv fick jag fick lägga band på mig och bara finnas till hands när det passade. Jag var ju dagisfröken i mitt jobb och det var pre-

cis som att jag var dagisfröken åt Johan också. Jag var inte hans mamma.

Jag låg inte i sängen och gosade med honom, jag läste inga sagor.

Jag fick inte vara hans mamma för Patrik heller. Patrik vaktade sitt faderskap, han ville fixa det själv. Det hade han inte gjort från början. Han var bara sjutton och hade redan börjat med amfetamin när han fick Johan. Han hade aldrig funnits där när Johan var liten. Men samtidigt som Patrik blev färdig med sin behandling för sitt drogmissbruk blev problemen mellan Johan och hans mamma ohanterbara.

Patrik tyckte han var en bra pappa. Och på många sätt var han det. Det var ordning och reda men jag kände att Johan skulle behöva lite mer omsorg. Det hade inte varit lätt för honom att växa upp med sin mamma och fem syskon, alla med olika pappor.

Johan ville gärna ha ett syskon till. Ett riktigt syskon. Han såg det så, fast jag inte var hans riktiga mamma. Han ville att vi skulle bli en familj och med ett nytt barn skulle vi hålla ihop. Han gjorde små teckningar som han kom och gav till oss, där man kunde se att det låg en bebis i min mage. Men han sa aldrig nånting. Han bara kom med dom där små teckningarna. Han var nio år och skulle börja trean.

I stan

Vi bodde på landet i två år och på sommaren det andra året kom Mattias. Johan ville vara med vid förlossningen, han var engagerad och glad för sin lillebror, men det blev inte så. Jag tyckte synd om honom. Den lilla, lilla pojken var helt vilsen, han hade fått så himla lite. Johan behövde så mycket mer än ordningen och redan som hans pappa gav honom, men det fick han inte. Och hans mamma gjorde ingenting annat än gnällde på honom hela tiden.

– När Mattias kom blev jag mamma på riktigt, för allihop och hela huset. Men det blev samtidigt ännu tydligare att Johan inte var mitt eget barn.

Vi flyttade in till stan igen och Patriks problem blev tydligare. Han drog sig sakta men säkert undan och lät mig ta över mer och

mer. Han försvann ... blev till en skugga som kom och gick ... han var aldrig hemma. Det var det ena projektet efter det andra. Han hade sitt vanliga jobb och han skulle spela teater, utbilda sig, sjunga i kören, spela fotboll; det var innebandy, han skulle laga bilen ... det var alltid nånting, jämt. Han var ALDRIG HEMMA.

Jag hade redan misstänkt en tid att han egentligen fortfarande var en missbrukare i grund och botten. Vi kunde aldrig sitta hemma och dela på en flaska vin och ha trevligt. Det var bortkastat tyckte han. Jag avskydde att gå på fest med honom. Han satt i princip och söp tills han stöp till klockan sex på morronen. Han drack inte till vardags men på fest gick han bara för spriten. När jag sa till honom vad jag tyckte om hans drickande sa han bara "Du är en jävla tråkmåns. Det är inget roligt att gå på fest med dig". Det var bara en tidsfråga innan han skulle återfalla i knarket, tänkte jag.

Patrik lämnade oss precis när han kände att jag klarade ruljangsen ensam. Hade han försvunnit ett år tidigare hade allting kommit i ett helt annat läge. När jag berättade för Johan att "pappa ska flytta" kom svaret blixtnabbt.

– Men *jag* ska inte flytta nånstans!

Jag hade först inte tänkt anmäla att Patrik flyttade. Jag ville inte ha någon inblandning, "låt mig få ta hand om det här nu". Men samtalet från polisen några veckor senare ändrade allt.

När de ringde och sa att Johan hade råkat ut för en pedofil fick jag en chock. Kriminalinspektör Holgersson var en riktig klippa som tur var. En mycket erfaren och duktig polis som kunde det här med pojkarna.

Johan var lessen och han grät och han grät och han grät ... Själv var jag helt förtvivlad. Jag sa till Holgersson:

– Nu måste du ringa barnpsyk för det här KLARAR inte jag! Holgersson fattade också direkt hur det stod till med Patrik.

– Vi har försökt få tag på Johans pappa men det går inte. Vad sysslar han med egentligen?

Och då sa jag som det var, att han knarkar.

– Ja, ja, jag kunde ge väl ge mig FAN på det!

Han blev uppriktigt bedrövad. Och skitsur.

Johan satt där med mössan för ansiktet och tårarna rann och när förhöret var slut sa han:

- Jag är hungrig.
- Vi kan åka hem och göra lite mat nu, sa jag.
- Ja, kan vi inte göra makaroner och falukorv.

Jag kom ihåg att jag såg på honom och tänkte: Han är fjorton år men precis som ett litet barn. Makaroner och falukorv, hans favoriträtt.

Jag fick tag i Patrik inför mötet med socialan några dagar senare. Vi sitter mittemot varann i det lilla rummet på socialkontoret och socialsekreteraren Roland Lundblad tittar på mig hela tiden. Han undviker att titta på Patrik som sitter och halvsover med tunga ögonlock, hans huvud faller mot bröstet gång på gång.

Jag tittar på Lundblad och tänker; ”ska han inte säga nånting”, ”nu säger han väl nånting”. Men Roland Lundblad säger ingenting. Han är Johans socialsekreterare och vi är där för att Johan har råkat ut för en pedofil och Patrik är Johans pappa och han sitter där och är på uppenbar avtändning från sitt amfetamin. Men Roland Lundblad säger ingenting.

Mot slutet vaknar Patrik plötsligt till, han har suttit och halvsovit hela tiden, sätter sig upp i stolen och börjar vifta med händerna och yra om att ”det har varit lite hektiskt den senaste tiden och varför har jag inte fått mina pengar?”.

När vi träffas nästa gång säger jag till Lundblad:

- Min man är missbrukare.
- Jo, jag tyckte det verkade lite så, säger han.

På psyket

Det fanns ingen grupp i min kommun för barn som råkat ut för sexuella övergrepp. Men det fanns en grupp för barn till missbrukare. Jag tyckte att det var en jättebra idé för Johan att gå där och upptäcka att det fanns andra i samma situation som han själv. Men kuratorn som skötte antagningen till gruppen nekade Johan att få vara med. Hon sa att han inte kunde hålla isär det här med pappans missbruk och pedofilhistorien. Han skulle bara sprida ångest i gruppen.

Hon hade inte pratat med mig. Hon hade inte pratat med Johan. Hon hade inte pratat med Johans socialsekreterare. Hon hade inte ens pratat med Johans terapeut på BUP. Fattar du? Hon stängde dörren för honom, den jävla apan. Det skulle dröja ett år innan Johan fick plats i en av kommunens Maskrosgrupper.

På barnpsyk fick han gå tio gånger. Sen sa terapeuten att Johan hade bearbetat händelserna så långt det var möjligt just nu. Johan kände inte längre själv någon egen skuld till det som hade hänt, enligt terapeuten. Johan fick själv bestämma om han ville fortsätta samtalen.

Det var klart att han inte ville. Det var ju jobbigt.

Jag frågade den där terapeuten om han inte tyckte det var konstigt att Johan blev offer i alla möjliga situationer. Han råkade ut för saker hela tiden. Senast blev han rånad av två killar som trängde in honom i en port och hotade honom med kniv och tvingade honom att lämna allting ifrån sig.

Men terapeuten blev nästan irriterad när jag ville prata med honom.

– Så ser verkligheten ut för tonårspojkar idag. Så det behöver jag inte oroa mig för, sa han.

Duktig flicka

Jag blev accepterad som fostermamma och familjehem till Johan efter en "djupintervju" på fyra timmar där jag i stort sett fick sitta och välja mellan olika svarsalternativ på en rad frågor som ställdes efter ett formulär. Kälvestensmetoden kallas det. Det är så man utreder familjehem. Efteråt tänkte jag: Där slank jag igenom nätet lätt och elegant. Pang, pang, pang. Dom tyckte väl att det var så bra att jag skulle ta hand om Johan. "Det här klarar du så bra", sa dom.

Och det verkade också bra i början. Jag skulle få stöd och handledning för att kunna ta hand om Johan. Det stod i beslutet: "Socialtjänsten kommer att ha regelbundna träffar med familjehemmet" Det lät ju bra, tyckte jag. Men det var inte så det blev.

Regelbundna träffar, det måste ha varit när dom kom och drack kaffe en gång i halvåret. Det var den handledning jag fick.

Jag ringde alltid till min socialsekreterare när jag fick problem med Johan. Jag tror att jag ringde, men i min journal finns inga anteckningar om några samtal det första året. Utåt var allting lugnt. Men sanningen är att jag bara precis höll ställningarna under hösten och våren, det första året. Sen gick det sakta utför för att helt rasa på slutet.

Alla reaktioner på att jag skulle ta hand om Johan utmålade mig som ett helgon. Jag var helt FANTASTISK, jag var en GOD människa.

Men egentligen var det inte så. Johan var Mattias storebror och jag hade tänkt på det länge. Patrik kommer inte att bo kvar med oss, det hade jag klart för mig. Och det var lika klart att Johan inte kunde bo hos sin mamma.

Samtidigt så trodde jag ändå på nåt vis att jag var en supermamma och ville inte erkänna mina brister. En väninna sa åt mig.

– Måste du alltid vara så jävla duktig?

Jag önskar verkligen att jag hade fått stöd och handledning. Om jag vetat vad jag vet idag hade jag krävt det. Men då visste jag inte vilka skamkänslor man kan utveckla som fosterförälder till sitt fosterbarn. Jag visste bara att jag var tvungen att klara av att ta hand om Johan.

Jag vet inte hur jag klarade av allting i början. Jag måste ha fungerat på en högre växel. Jag tänkte aldrig efter, jag bara gjorde. När jag tittar i min almanacka ser jag att hela den första hösten efter pedofilhistorien var tjock med möten på grund Johan. Jag måste ha varit borta från jobbet oerhört mycket. Allting gick i ett. För Johan också. Pappa börjar knarka, pappa flyttar, pedofilen, polisförhör, rättegång ...

Men hemma såg det ut som det alltid gjort. Johan var van vid att det bara var jag som var hemma. Och för mig blev det extra viktigt att hålla ihop familjen. Och det blev viktigt utåt; mot grannar, mot skolan.

Det som var jobbigast var att berätta för alla att Johans pappa hade börjat knarka igen. Man fick inte längre lov att vara en vanlig familj. Helt plötsligt var man en problemfamilj. Man måste ju prata med en massa människor; socialsekreteraren, psykologen, kuratorn, skolan, polisen, Johans advokat, försäkringskassan, ban-

ken, hyresvärden ... Det var så att jag kunde gå och längta efter helt vanliga problem; som ett familjegräl om disken och städningen, eller att jag var för tjock eller nånting. Jag kände mig plötsligt stämplad själv. Jag hade ju skaffat barn med en knarkare.

Men när jag träffade Patrik tyckte jag att han var en hjälte. Han hade gjort sig kvitt sina droger, han tog hand om sin son; han var aktiv och utåtriktad, full av talang; och dessutom var han både charmig och snygg. För mig var han en prins, det var bara hästen som saknades.

Mitt fel

Det tog lång tid för mig att ta bort den egna skulden och inse att det var Patrik som knarkade och inte jag. Men i början tyckte jag att allting var mitt fel. Det var jag som hade fått ut Johan och Patrik på landet för att leka familj. Det var mitt fel att Patrik började knarka och att Johan och Mattias inte hade nån pappa. Jag bar hela världen på mina axlar men det var ingenting som kom fram under djupintervjun när jag skulle bli familjehem. Kälvestenmetoden frågade inte hur jag mådde. Jag hade skilt mig, blivit ensamstående mamma med två barn, Patrik hade börjat knarka och Johan råkat ut för en pedofil. Men dom frågorna fanns inte med i Kälvestenformuläret. Det var ingen som frågade *hur det egentligen stod till*. Och jag berättad ingenting. Jag upprätthöll fasaden av en duktig flicka utan problem. I alla fall inga problem som jag inte kunde klara av. Och jag tror att jag gjorde det på grund av skulden jag kände för allting som hänt. Det var verkligen skönt att höra nån säga: "Gud vad du är duktig!".

Lite av min räddning blev att jag fick kontakt med en psykolog på barnpsyk samtidigt som Johan gick hos sin terapeut.

Hon sa:

– Nu ska vi prata om hur *du* mår.

Och jag fick sitta satt där och vräka ur mig alla hemska tankar. Jag gick till henne under hela våren, jag drog verkligen ut på det. Hon blev min latrin. Jag kunde vräka ur mig allt utan att få dåligt samvete.

Men det var ingen information som gick fram till min socialsekreterare. Det hade säkert varit lättare att ringa till honom om vi från början haft ett samtal om alla problem som kan uppstå som fosterförälder, och alla känslor som kan rasa inom en, för då hade jag vetat att han också förstod och att det inte bara var jag som var svag.

Men jag vet inte. Man får ju börja om från början hela tiden. Antingen slutar den socialsekreterare man har eller så flyttar man själv och byter stadsdel. Och helt plötsligt är man ett nytt ärende på nån annans skrivbord.

Julefrid

Till julen skulle mamma fylla sextio år. Hon ville fira med en resa till Kanarieöarna. Hon bjöd sina barn och barnbarn. Det var mina två systrar och deras tre barn och Mattias och jag. Men inte Johan. Min mamma tyckte inte att han hörde till den "riktiga" familjen. Resan bokades tidigt på sommaren och allt var klart långt i förväg.

Som kompensation skulle Johan istället få åka till Österrike med sin pappa och åka skidor. Johan sa att det var OK. Men det stod ju klart redan tidigt att det inte skulle bli någon skidresa till Alperna eftersom Patrik börjat knarka. Men jag gjorde ingenting åt det. Jag åkte iväg med min familj i alla fall och Johan fick stanna hemma och fira jul med sin mamma. Det blev en strulig jul för honom, det började hända en massa saker. Och för mig blev det tydligt hur stort avståndet var mellan oss.

När vi kom hem pratade Johan hela tiden om att han ville åka till ett varmt ställe där det fanns palmer och sånt.

Jag hade just börjat på socialhögskolan och vi slöt ett avtal han och jag. Om jag klarade av mina tentor och han skaffade godkänt i matte, engelska och svenska så skulle vi åka till ett varmt ställe tillsammans. Det var han med på. Han ville åka till Grekland. Det finns inga palmer där, sa jag, men det var inte palmerna som var det viktiga. Han hade hört att det var fint där. Fanns vulkanöar ute i havet och sånt.

Men det blev bara skit av alltihop. Han började ljuga för mig och sa att han hade varit i skolan när han inte varit där. Polisen

hörde av sig. Johan och en kompis hade tuttat eld på en stor sop-container och så när satt eld på hela skolan. Jag pratade med honom och vi ändrade avtalet. Det räckte med att han gick till skolan, att han slutade skolka. Det gick han med på men sen sket han i det också.

– Det blir ju ingen resa på det här viset, sa jag. Han bara ryckte på axlarna:

– Tror du jag bryr mig?

Indiansommar

På sommaren flyttade vi till en mindre lägenhet. Vi hade inte råd att bo kvar i fyrarummaren utan fick byta till en mindre och billigare trea. Det var nog lite jobbigt för honom. Han trivdes i den gamla lägenheten, han tyckte om sitt rum och visste var allting fanns. Hans pappa fanns där. Vi hade bott där tillsammans och varit en familj och pappa kunde fortfarande komma tillbaka. Men efter flyttan var det slut på nåt vis. Pappa kunde inte komma tillbaka. Han hörde inte hemma i den nya lägenheten. Johan hade lovat hjälpa till med flytten men han var inte speciellt hjälpsam, han bara strulade.

Det blev trots allt en bra sommar för honom. Han hittar på BRA saker och umgås med BRA killar. Han är ute och tältar, åker till landet och hälsar på en kompis. Han träffar flickor och surrar, som en helt vanlig pojke i sin ålder. Det var ett fint sommarlov. Det var lugnet före stormen.

På hösten tvingades han byta skola, han skulle börja i högstadiet. Han slapp i alla fall sin fröken, en jävla kärring var det. Gapig och skrikig och dum i huvet. Hon förstod sig aldrig på Johan, tyckte bara att han var lat. Det berodde aldrig på att han hade några problem.

Men det var hårt ändå tyckte jag att han skulle gå från en liten skola där man hade en eller två lärare, sin egen klass och sin egen bänk. Där allting var enkelt och ordnat och Johan hela tiden visste var han hörde hemma.

Men nu skulle han till en större skola där det gick massor med elever och fanns massvis med klasser och han är tvungen att hålla

reda på varje lektion och där den enda fasta punkten är ett skåp i en korridor.

Jag tog kontakt med kuratorn och fick komma dit på besök och se hur det såg ut. Jag berättade för lärarkollegiet att Johan hade lite problem med att hålla reda på saker och ting och han hade en lätt dyslexi. Jag ville inte att dom skulle döma ut honom direkt. Men det var för stort och för många elever och Johan klarade inte av det

Problemet med Johan är att han ser trevlig ut. Han *är* trevlig. I princip sitter han där och ser trevlig ut, men han lär sig ingenting. Och det upptäcker lärarna först när det blir dags för skrivning. Johan kan ingenting. Dom tror att det är en engångshändelse tills nästa gång. Då säger läraren till honom:

– Du måste läsa på bättre.

Men han läser naturligtvis inte och på nästa skrivning går det lika illa.

Då får han höra:

– Du är lat.

Och sen är det klart. Johan är lat. Vad som helst, bara dom slipper se att han har verkliga problem.

Ordning och reda

Det går bara utför. Johan håller sig borta, kommer inte hem, passar inga tider, bryr sig allt mindre, struntar i skolan, struntar i vad jag säger och umgås bara med halvgangsters. Han driver mig fullständigt till vansinne. Jag hotar honom. När han står där med sitt jävla flin önskar jag att jag bara kunde klippa till honom.

Vi hade pratat om telefonräkningen till exempel. Jag hade redan fått en räkrang på nittonhundra kronor och jag hade sagt åt Johan att han inte fick ringa till Amerika och sitta i telefon i timmar. Han hade träffat en amerikansk tjej under sommaren. Nu fick jag en ny räkning på fyra tusen. Var skulle jag få dom pengarna ifrån? Jag blev helt galen. Han hade köpt en ny dator med internetabonnemang för skadeståndet han fick efter rättegången mot pedofilen. Han var jätteglad för sin nya leksak.

Men nu tog jag det där jävla internetabonnemanget och sa upp det.

– DU ÄR INTE MOGEN FÖR NÅT INTERNET, skrek jag åt honom.

Jag ringde mitt i natten till hans faster och bölade och beklagade mig och sa att jag ville döda honom. Jag hade inte längre några vanliga samtal med mina vänner. Det var bara problem, problem, problem.

Hela tiden kände jag att Johan behövde kärlek och bekräftelse. Jag ville gå fram till honom och krama om honom och säga:

– Du är bra som du är. Du duger.

Men ändå stod jag där som en hagg:

– Du ska vara hemma före tio! Du är bara fjorton år!

– Du ska inte umgås med Conny! Fattar du det!

– Du kan inte bestämma själv när du ska gå i skolan! I det här landet har vi skolplikt! Går man inte till skolan händer det andra saker. Det ska du veta!!!

Jag stod där och skrek och gapade fast jag visste att det var fel. Vad han behövde var den kärleksfulla modern. Det är vad jag hoppas på med min egen son; att jag ska kunna gå in och krama honom när han är fjorton år och behöver mig.

Pappas pojke

Allting rasar. Johan struntar i allt. Den enda kontakt han har med sin pappa är när pappa ringer från häktet ibland. En kväll ser han Patrik på stan på väg att göra inbrott i en bil. Patrik ser Johan också men låssas inte känna igen honom utan går därifrån. Johan blev rätt knäckt av det. Men man kan inte säga nånting dumt om Patrik i Johans närvaro. Då blir han förbannad och tar Patrik i för-svar. Han vill bli som sin pappa.

Jag blev inte ens överraskad när polisen ringde en vecka senare och sa att de gripit Johan och en kompis på bar gärning när de var på väg att göra inbrott i en bil.

Johan kommer inte ens längre hem och sover på nätterna. Han kommer och går som han vill. Ofta sover han över hos sin mamma.

Bäst för alla

Det står i min journal att vi hade ett möte om Johan i slutet av april. Det var jag och socialsekreteraren och Johans mamma. Vi beslutar att Johan ska bo kvar hos mig under grundskoletiden. "Detta tycker alla är bra".

Det var bara Johan som inte tyckte att det var bra. Han ville flytta hem.

– Jag har ju sagt så många gånger att jag vill flytta.

Och det hade han ju. Men vi satte oss över vad han ville och gjorde som vi tyckte var bäst och glömde bort att lyssna på honom. Så länge Johans mamma sa att det var bra att han bodde hos mig var det inte så lätt för honom att säga:

– Jag vill bo hos dig mamma.

Men Johan brydde sig inte längre om vad nån av oss tyckte eller beslutade. Det som varit en omöjlig lösning i två år visade sig vara den bästa lösningen. Johan flyttade hem till sin mor.

Intervjuare: *Sven-Eric Ericson*

Ann-Sofie S. Mellan två kommuner

"Allt har jag tjatat mig till"

Huset ligger i en skogsdunge en bit från stora vägen, det är rött, det ser gammalt ut men är ganska nytt, byggt i äldre stil: grov träpanel, vita knutar, murad skorsten, farstukvist. Det växer drivor av krasse och ringblommor framför den stora gräsmattan, några solrosor närmast huset.

Ann-Sofie rensar bär och kokar rödbetor i köket, det doftar, recepten ligger på bordet, ren duk, solen faller in, det ser verkligen ut som ett gammalt kök.

– Alla tror det, säger Ann-Sofie, till och med hantverkare ger oss beröm för den smakfulla renoveringen.

Hon skrattar, hon visar mig runt, hemtrevligt, snyggt, välordnat men inte ömtåligt, antagligen ett bra hem för barn. Hon har två, Lars sju år och Susanne tio. Själv är Ann-Sofie femtiotvå.

Barnen är familjehemsplacerade hos henne, de är hennes barnbarn. Deras mor Angelica, Ann-Sofies dotter, är trettiofå år, hon bor i en kommun i mellersta Norrland.

Ann-Sofies röda hus, barnens nya hem, ligger fyra kilometer från en mindre ort med skola, dagis, fritids och vårdcentral, i en kommun i norra Uppland. Byarna ligger tätt i trakten, små åkrar, en del jordbruk, gott om hantverkare, Lars och Susanne har skolkamrater i närheten av hemmet. Det är en stillsam del av Uppland.

Tabletter och misshandel

– Hur började det?

– Min äldsta dotter Angelica träffade en man, berättar Ann-Sofie, hon gifte sig och flyttade med honom till Norrland. Deras dotter Susanne föddes. Så skadade Angelica sig illa i benet, låg inne på sjukhus med svår värk ganska länge, fick smärtstillande tabletter, sömnpiller, uppiggande medel. Hon vande sig, hon blev missbrukare, fortsatte skaffa sig piller. Hennes man hade redan spritproblem, nu drack han allt mer, han blev våldsam, han slog Angelica och flickan. När hon väntade andra barnet skilde de sig. Angelica var nergången, hon kunde inte sluta med tabletterna, hon födde Lars men nu orkade hon inte ta hand om barnen, hon var deprimerad och håglös.

– Var det då du ryckte in?

– Inte med detsamma. Först fick de en kontaktfamilj i kommunen där de bor, barnen var där då och då, det var med Angelicas medgivande. Men den familjen ville ha högre arvode, de kom inte överens med kommunen, de sa att socialbyrån kunde hämta barnen om de inte fick arvodet de begärde. De trodde nog aldrig det skulle gå så långt. Men tjänstemän från den där socialbyrån kom och tog barnen, pojken sov, han rycktes upp ur sängen, de packade deras saker och åkte iväg.

– Hur fick du veta det?

– Angelica ringde och grät, hon var förtvivlad. Ingen hade talat om för henne vart barnen förts. När jag ringde fick jag bara höra att det var sekretessbelagt. Då hotade jag med pressen, och fick veta att de var placerade hos en ny familj i området, med stöd av LVU. Då åkte vi dit upp min man och jag. Jag sa till dem att om nån skulle ta hand om barnen så var det vi.

– Lyssnade de på dig?

– Ja faktiskt, vi fick adressen till familjen där ungarna var. Och vi kom överens med kommunen där uppe. Först var det meningen att barnen skulle tillbaka efter ett tag, men när det fungerade så bra hos oss fick de stanna här. Jag var rädd för att barnen annars bara skulle valsa runt mellan olika familjer.

– När var det där?

– Det var i november 92, sen dess bor ungarna hos oss, de är skrivna här, går i skolan här, men det är ju fortfarande kommunen där uppe i norr som har det formella ansvaret för pengar och allt sånt, det är med socialtjänsten där uppe jag måste komma överens hela tiden fast allting ska ske här, PBU, skolan, fritids, sjukgymnastiken, talpedagog, assistenter, skoltaxi, allting.

– Men pengar och alla beslut sköts fortfarande i kommunen där deras mamma bor?

– Ja, de är den placerande kommunen, och det är jobbigt. Mycket i den kommunen sköts med muntliga överenskommelser. Men de glömmar vad de sagt, och när tiden går byts tjänstemännen ut, de nya vet inget om gamla löften.

– Hur går ekonomin ihop, är bidragen som du får också beroende av muntliga löften?

– Delvis är det så. Vi bodde i ett annat hus när vi tog hand om barnen. Min man och jag tänkte väl pensionera oss där, huset passade bra för två personer. Men det blev för litet för fyra och låg alldeles för isolerat för barn, så vi sålde efter en tid och köpte det här huset. Norrlandskommunen sa att de skulle hjälpa oss ekonomiskt, vi tog banklån och jag slutade jobba, barnen krävde ju heltidspassning. De två första åren fick vi den hjälp de utlovat. Sen skrevs avtal med ändrade villkor som gav oss 40 000 kronor mindre om året. Det är svårt att klara.

– Har du påpekat det?

– Jag har sagt det otaliga gånger, de vet allting men de vill inte lyssna nu, eller de kan inte göra nåt.

– Du måste alltså nöja dig med mindre bistånd?

– Jag har frågat socialförvaltningen i Stockholm och i min egen kommun, hur de gör i såna här fall, och de säger att de skulle inte utsätta någon för samma sak. Dessutom förlorade jag jobbet. Jag hade just fått löfte om fast anställning inom hemtjänsten, jag hade precis tagit körkort för det jobbets skull.

– Om du blir sjuk, hur går det då?

– Jag låg i influensa och feber hela februari. Mina båda yngre döttrar tog ledigt från sina jobb och ryckte in. Jag fick ersätta dem, men jag har ju ingen a-kassa.

Barnen: oro och skuld känslor

Barnens båda rum ligger i husets övervåning. Sjuårige Lars har egen dator, som Ann-Sofie hyrt med stöd från Astrid Lindgren sjukhuset i Stockholm. Lars sitter ofta med något utvecklingsprogram, lär sig ord, sammanhang, men han kan inte läsa. I hans rum finns leksaker, några bilderböcker som han själv tagit hem från skolan, en bok om spöken, Godispåsen av Maria Gripe.

Väggens tapeter har revor, Lars plockar ofta med saker, blir otålig och river till, bryter av föremål. Ann-Sofie säger att Lars ser ut som vilken sjuåring som helst. Men han är nog bara fyra år när det gäller kunskaper och förmågan att lära.

Det sitter ett färgfoto av Lars på väggen, en glad och pigg pojke. Lars är social, skrattar och ler ofta, kan inte sitta stilla, hoppar och far, måste sysselsättas. Han blir orolig om saker flyttas och rutiner ändras, nya människor gör honom förvirrad. Fasta regler, inga nyheter, samma dagsprogram, då känner han igen sig, då fungerar Lars bäst.

I bokhyllan i korridoren utanför Lars rum står en dryg meter videokasetter med Astrid Lindgrenfilmer. De tittar Lars ofta på. Vid datorn eller TV-n kan han sitta stilla ett tag. Programmen från Astrid Lindgren sjukhuset betyder mycket för Lars, och för Ann-Sofie som slipper passa pojken de stunder han sysselsätter sig vid datorn.

Tioåriga Susanne bor i rummet bredvid Lars. Det sitter några urklippta idolbilder över hennes lilla skrivbord, det är gott om böcker i hennes hylla, flera av Viveca Lärn, en radda Lotta-böcker, Det susar i Säven.

Susanne läser mycket och fort. Det går bra för henne i skolan. Men hon är spänd i kroppen, spänningarna tar sig ibland uttryck i talsvårigheter, hon har skuld känslor, är ofta rädd för saker hon inte behärskar. Hon behöver ett välplanerat liv för att inte bli ångestfylld. Hennes lillebror behöver också ordning och reda omkring sig, men av andra skäl: Han klarar inte av oförutsedda problem, då blir hans värld obegriplig och han själv blir rastlös.

Ann-Sofie säger att Susanne levde fyra år i en kaotisk familj. Hon blev misshandlad av sin pappa, såg sin mamma fara illa. Nu tar hon på sig skuld som inte är hennes.

Hon kan inte prata om det hon varit med om. Hennes lillebror var spädbarn när hans första familj bröts sönder. Han vet inte vad som hände, Susanne vill inte minnas. Båda är märkta av sina tidiga livserfarenheter.

Lars har fått diagnosen DAMP-ADHD. Han har egen speciallärare men går i vanlig klass, åk 1. Han har även en personlig assistent på fritids. Han kräver tillsyn, samtal, hjälp, stimulans, för det mesta, några skulle säga hela tiden. Tillbaka ger han leenden, glädje, spontanitet, finurliga ögonkast.

– Hur mår vår lille Dennis, brukar vårdcentralens husläkare fråga när han möter Ann-Sofie.

Det är många som känner till Lars. Han är omtyckt, en liten pojke man lägger märke till. Hans leende är en tillgång, han är krävande men charmig.

Lars körs varje morgon till skolan av taxi som stannar utanför hemmet. Han hämtas från fritids av Ann-Sofie varje eftermiddag. Ibland åker de direkt hem, men ofta far de till PBU i kommunens huvudort, eller till någon annan mottagning. Ibland är Susanne med, kanske har hon tid hos talpedagogen eller sjukgymnasten. Ibland far de ner till Stockholm där Lars går på Astrid Lindgren sjukhusets datortek och får hjälp av personalen med något nytt inlärningsprogram.

Barnens rätt

Ann-Sofie berättar att det behövdes mycket tjat för att få all den hjälp hon nu skaffat till barnen. Hon säger att det mesta har hon nog tjatat sig till.

– Det har varit många turer och många samtal. PBU utredde, och de tyckte Lars behövde gå i en samverkansklass, en liten grupp med många lärare. Men de klasser som fanns vid det tillfället hade barn med grövre problem. Lars är ju socialt utåtriktad, de barnen var tysta och inåtvända. Det var PBU här som kom fram till det, de tyckte inte Lars passade i någon av de där klasserna. Han fick alltså

börja i en vanlig åk 1 med egen speciallärare. De kan gå ifrån klassrummet om det behövs.

– Vad säger de andra barnen, känner sig Lars annorlunda?

– Nej, det fungerar utmärkt. Det var en mycket lyckad lösning.

– Du sa att du behövde tjata, det här löste sig ju utan krångel.

– Jo men det var kommunen i Norrland som skulle betala specialläraren, eftersom de är den placerande kommunen, och de ville inte betala. De kunde inte komma överens med kommunen här om det ekonomiska. Till slut blev det i alla fall norrlandskommunen som betalade.

– Det har alltså löst sig?

– Efter många turer och oräkneliga samtal. Jag har tjatat mig till de regelbundna PBU-samtalen, talpedagogen, sjukgymnastiken, speciallärare och assistent på fritids. Och den här kommunen ställer upp, de tycker mina krav är rimliga, att barnen verkligen behöver det jag föreslagit. Men de där uppe i norr vill inte betala. Med skoltaxin har det varit samma problem. Och så behöver vi en avlastningsfamilj. Min man och jag kan aldrig vara lediga, vi börjar bli slitna. Vi skulle behöva ha en helg för oss själva i månaden, för att kunna vila ut, vara med varann. Nu är jag ledig bara när barnen är i skolan.

– Vad säger din hemkommun om det?

– De säger att de behöver sina avlastningsfamiljer till de som bor i den här kommunen.

– Men det gör ni ju, ni betalar kommunalskatt här.

– Javisst, men det är norrlandskommunen som ska betala avlastningsfamiljen och det vill de inte göra. De säger att den här kommunen är skyldig att betala.

– Hur länge har du tjatat om den saken.

– I sex år. De kan ännu inte bestämma vem som ska betala och därför blir det ingen avlastning. Men nu har de kommit med ett förslag. De har hittat en avlastningsfamilj i Norrland, 40 mil härifrån. De kan ta emot barnen en helg i månaden. Men vi ska köra barnen dit, och då får vi ju ingen tid över, vilket ju var meningen. Kommunen där uppe säger att barnen samtidigt kan be-

söka sin pappa som bor i området. Vi kunde väl gå på kondis under tiden och bo över natten i en stuga.

– Är det deras förslag till avlastning av er?

– Ja, 40 mil i bil och lika lång hemresa och så vänta på kondis och sova i övernattningsstuga. Då är det bättre att ha det som vanligt, alltså ingen ledighet alls. Det där förslaget skulle bara trötta ut oss ännu mer.

– Träffar barnen sin pappa?

– Deras mamma har enskild vårdnad. Pappan vill inte alls träffa mig och min man, han kanske skäms, han vet ju att vi känner till att han misshandlat barnen och deras mamma. Han har skickat vykort några gånger och då skriver han att han älskar barnen. Men det står likadant varje gång. Susanne vill inte läsa korten, hon säger att hon vet vad det står och hon tror inte han menar vad han skriver. Men meningen är att han ska träffa barnen en gång varje halvår, det är bestämt så i det skrivna avtalet. Han var här tidigare i år i sällskap med en tjänsteman från socialkontoret där uppe i Norrland. De stannade två timmar. De hade bråttom för de skulle hinna med andra saker också.

– Håller barnen kontakt med sin mamma?

– Hon ringer hit varje dag. De pratar om allt möjligt. Hon är ju deras mamma. Jag är mormor som hjälper dem nu när de har det svårt.

– Hur klarar hon sig nu, är hon fri från tablettmissbruket?

– Nja, det går nog inte så bra, hon har fortfarande problem med det där.

– Lever hon ensam?

– Hon träffar nog tyvärr fel karlar ibland.

– Kan hon och du prata om hennes problem?

– Lite, men det är svårt.

– Anklagar hon dig?

– Nej, hon säger att det är hennes eget fel att det blev så här.

Och hon brukar säga att hon hade en bra barndom. Och hon tycker väl att barnen trots allt fått det ganska bra här.

– Allt som du tjatat dig till?

– Ja, så kan man kanske säga.

– Du själv då, har du nån att prata med om alla dina problem?

– Jag har min man förstås, men så har vi bildat en grupp i stan, det är föräldrar och nära anhöriga till barn med speciella behov. Vi träffas regelbundet och diskuterar, just nu läser vi en bok som heter "Upptäck, förstå, hjälp barn i riskzonen". Jag har fått många bra kontakter med gruppens medlemmar, man har alltid nån att ringa till om det är nåt att prata om. Alla har liknande erfarenheter.

– Tycker folk att du är krävande, du har ju sagt att du måste tjata dig till resultat?

– Några tycker väl det, men jag kräver ju bara sånt som barnen behöver. Läkare och lärare håller ju med mig. Fast i början var det svårare, då kände jag mig osäker. Jag fick en förtursplats till Lars på dagis fast andra stod före och väntade.

– Sånt kan ju skapa missnöje.

– Ja, men jag förklarade för alla vilka problem Lars har, och folk lyssnade och förstod. Sen dess har jag alltid gjort så. Jag förklarar. Men visst har det varit tungt. Värst är att samarbetet mellan kommunerna går så trögt. I den här kommunen får jag stöd och förståelse, men Norrlandskommunen är svår att prata med, de gör sig oanträffbara ibland. Jag kan ringa och lämna meddelande om att jag vill fråga något. Dagarna går, de hör inte av sig, det kan gå fjorton dar. Men nu har jag krävt att vi ska ha ett telefonsamtal varje torsdag klockan nio, regelbundet, för att prata om olösta problem. Finns det inget att prata om kan vi fatta oss kort, men jag vill ha det där samtalet.

– De tycker nog att du är besvärlig?

– De säger att de har ont om tid, att de är underbemannade.

– Är du helt enkelt besvärlig?

– Jag gör det här för barnens skull, det handlar om deras rätt.

Intervjuare: *Erik Eriksson*

Elisabeth O. som inte längre är tyst

"De borde ha använt mig som en resurs"

Elisabeth är kontorist på ett statligt verk. Hon arbetar i Stockholm, bor i en förortskommun. Hon är 45 år, hon har fyra barn, Aron 30 år, Carol 23, Peter 21 och Ted 16. Aron är ingenjör, han har sedan länge egen familj söder om Stockholm. Carol flyttar ihop med sin pojkvän i en grannförort under de veckor Elisabeth förde de samtal med mig som den här intervjun bygger på. Carol och Peter har samma pappa, deras båda andra syskon har andra fäder.

Det var när Peter skulle börja skolan Elisabeth för första gången fick kontakt med socialtjänsten i sin hemkommun.

– Han var sent utvecklad, säger Elisabeth, jag märkte det tidigt, han hade svårt att vara i grupp, svårt med koncentrationen, han var ett tyst barn. Men de som såg Peter sa att han nog skulle komma ikapp, det brukar komma så de.

– Och hur gick det, kom han ikapp?

– Nej, men först gick det ganska bra. Peter började i dagis och han hängde med, det var inga krav på honom då. Sen började han i sexårsverksamheten och då märktes det att han inte var riktigt skolmogen. Men skolan tyckte vi skulle vänta ett år och se hur det gick.

– Höll du med?

– Ja, vi väntade. Sen föreslog de en liten klass. Och det var då socialtjänsten kom in för första gången, och PBU. Jag hade inga invändningar, de visste väl bäst, de ordnade med lekterapi för Peter, det pågick ett år och det gick utan problem, i stort sett. Sen försökte PBU slussa ut Peter till en vanlig klass. Det gick inte. Han

fick återgå till en liten specialklass, och där gick han i 1:an, 2:an och 3:an. I den där klassen var det mest barn med koncentrationsproblem.

– Peter har ju tre syskon, hade de liknande problem?

– Nej, det har gått bra i skolan för de andra barnen.

– Har du några funderingar om varför Peter har de här svårigheterna?

– Det är inte lätt att vara säker men jag kan tänka mig en möjlig förklaring ...

– Är det svårt för dig att berätta om det?

– Det var en besvärlig tid när Peter var liten.

Fadern

Peters pappa bor inte ihop med Elisabeth och barnen. Han hör sällan av sig. Elisabeth bröt med honom när Peter var tre år. Då hade pappan sedan en längre tid missbrukat narkotika och sprit. När han kom på besök var han ofta våldsam. Peter såg sin pappa slå Elisabeth. Idag kan han inte prata om det. Han minns inget av det svåraste, vill inte veta.

Peters pappa kom till Sverige i slutet av 60-talet. Han var soldat i den amerikanska Vietnamarmén, han deserterade, fick asyl i Sverige. Han hade svåra krigsminnen, men han vägrade tala om dem. Några få av vietnamveteranerna som kom till Sverige berättade om grymheterna de sett, och själva utfört, någon skrev en bok, några deltog i möten. Flera framträdde på Russell-Tribunalen och Stockholmskonferenserna om Vietnam, redogjorde för tortyr de utfört på fångar, massakrer på civila, våldtäkter.

Men många av de amerikanska Vietnamsoldaterna som kom till Sverige med brutala våldserfarenheter gick tysta med sina nedbrytande upplevelser. För många av dessa män omöjliggjordes fasta relationer och familjeliv.

Peters pappa var en av Vietnamkrigets förlorare. Han hade redan börjat använda droger i Vietnam liksom så många andra soldater. Han blev inte av med missbruket, förhållandet med Elisabeth blev kort och stormigt.

Peters äldre syster Carol minns pappans våldsamheter, miss-handeln av Elisabeth. Hon är fortfarande rädd för sin pappa. Hon pratar inte heller med Peter om den svåra tiden.

Kommer Carol överens med Peter?

– Han har tagit så mycket av mammas tid, ibland har hon bara orkat med honom. När han bodde borta på en skola ganska länge så hade mamma tid med mig och det tyckte jag var bra. Fast jag slets mellan medkänsla med Peter och skuld känslor, jag tyckte ju det var bra att han inte var hemma. Han skickade hem brev med teckningar, han skriver ju knappast något, men han ritade streckgubbar med stora tårar som föll från ansiktet och det var hemskt, jag kände verkligen för honom.

– Kan du och Elisabeth prata om de här sakerna.

– Lite, fast det blir inte så ofta, det är svårt.

Vägrade skriva under

Elisabeth återkommer till hur lite hon egentligen förstod då när Peter börjat skolan, hur okunnig hon var.

– Alla var handfallna, säger hon, de på socialbyrån också. Någon diagnos ställdes inte på Peter. De tyckte Peter var ouppfostrad, de sa så, och jag ställde inga krav, jag antog att de väl visste allting bäst, att de var experter.

– Hade du regelbunden kontakt med socialtjänsten?

– När Peter gick i trean, på vårterminen 1986, då blev kontakterna tätare. Det började när min far dog. Jag fick budet på kvällen, på morgonen gick jag med Peter till skolan för att sen gå hem till mamma och vara med henne. På eftermiddan när jag var hemma igen kom några från socialbyrån hem med Peter. De sa att han bråkat i skolan, de ville ha ett krismöte med det samma. Jag for med Peter till mamma och sen till det där mötet. De sa att Peter skulle omhändertas.

– Ansåg de att du misskött honom?

– Nej, de hade inga anmärkningar mot hemförhållandena.

Men de visste att jag jobbade heltid och inte kunde vara hemma på dagarna med Peter, och eftersom han bråkade och inte kunde vara i skolan så måste han omhändertas. De sa så till mig.

– Hur gick det?

– De tjtade i tre timmar för att få mig att skriva under ett papper, men jag vägrade. Jag sa att Peter skulle bo hemma hos mig, och jag sa att jag tyckte de uppförde sig illa mot mig och mina barn. Min pappa hade ju just dött. Sen lyckades jag ordna en månads ledighet, och de lovade ordna med en hemlärare. Men hon kom bara en enda gång.

– Vad sa Peter?

– Han påstod att lärarna inte lyssnade på honom, att de provocerade honom, att han inte ville bråka. Han ville vara i skolan.

– Men han fick inte?

– Skolan sa han var omöjlig. Han blev avstängd helt enkelt. Det fanns ett beslut på att han skulle undervisas i hemmet, men lärarinnan kom ju inte. När jag ringde och sa det påstod de att hon varit hos oss. Peter hade ingen skola mellan mars och juni det året. Han gick tillbaka till skolan, men han blev utkörd.

– Vad kommer Peters syster Carol ihåg av det som hände?

– Mamma var ledsen hela tiden, hon grät ofta, jag försökte trösta henne. Jag visste att Peter skulle skickas bort nånstans. Och så var morfar död. Han var den som kunde vara lugn när något hände. Morfar var den man kunde lita på, pappa fanns inte, jag hade ingen kontakt alls med honom. Det var verkligen en svår tid för oss.

De visste alltid bäst

Efter den lediga månaden var Elisabeth tvungen att börja jobba igen, hon försörjde sig själv och barnen på sin kontoristlön, hon bad inte om socialbidrag då och hon har aldrig bett om ekonomisk hjälp senare heller, hon har alltid klarat familjen på sin egen lön. Men det stora problemet var fortfarande Peters avbrutna skolgång.

– Peter fick ju inte komma tillbaka till skolan. Men nu fick jag hjälp av socialbyrån och PBU. De ordnade fram en plats i en terapiskola, Peter fick åka taxi dit varje dag. Han gick där i två år, tills han var elva. De började undra om han kanske hade nån beteendestörning. De gjorde ett IQ-test, de såg honom som ett gränsfall, de ville låta S:t Görans barnpsykiatri utreda honom. Men det

blev inte av. Trots allt så gick det ganska bra i den där skolan. Men efter två år meddelade socialbyrån mig att skolgången var slut. En tjänsteman från socialtjänsten åkte med Peter och mig till en specialskola i Dalarna. Där blev Peter placerad. Han blev kvar där i nästan tre år, han hankade sig fram, och han längtade hem hela tiden. Till slut blev han hemskickad.

Enligt Elisabeth var det nu hennes stora problem med socialtjänsten började. Peter gick hemma, men han var ju skolpliktig, trots det kunde socialtjänsten inte erbjuda någon lösning.

– Jag hade flera möten med socialtjänsten, Peter var med, det hade blivit vi mot dem. Nu började Peter springa ute på kvällarna, han togs av polisen för klotter och andra mindre förseelser, jag fick hämta honom flera gånger på polisstationen. Så blev Peter inblandad i en stöld, han provade droger.

– Fortsatte du ha kontakt med socialtjänsten?

– Efter ett och ett halvt år ordnade de in Peter på ett individuellt program i en gymnasieskola. Han skolkade aldrig, missade inte en enda lektion. Men de ansåg ändå att han inte klarade programmet. Då började jag ringa runt, och jag fick höra att det var köer till gymnasieprogrammen. De försökte bli av med såna som Peter för att få plats för andra.

– Hur reagerade Peter när han blev avstängd igen?

– Han var ute mycket, han sniffade, hittades medvetlös i Gamla Stan. Och det användes mot honom.

– Hur gick samarbetet med socialtjänsten nu?

– Nu gick det verkligen dåligt. Jag tyckte de slutat lyssna på mig. Peter levde på mig, jag försörjde honom, jag visste ju hur vi hade det. Men jag tror de började betrakta mig som en dålig mamma. Jag kände det vid varje möte vi hade. Jag var svår att ha att göra med. Det står så i deras papper. Jag vet det eftersom en socialsekreterare i Stockholm berättade det för mig senare, när vi hade kontakt i ett annat ärende. Hon hade papperen framför sig. Det står så, sa hon, du är svår.

– Du kanske var svår?

– De förstod inte att man måste vara lugn med Peter, det går inte att forcera honom, man måste ta ett steg i taget. Jag försökte tala om det för dem. Jag känner honom, jag har ju klarat de andra

tre barnen bra, och Peter också för den delen. Men jag kan ju inte vara hans lärarinna.

– Du lyckades inte få dem att förstå det?

– Nej, de har inte utnyttjat mig som resurs, de visste alltid bäst. Men jag är ju expert på mina egna barn, jag har den livserfarenheten. Så mycket av Peters liv blev fel, mycket är förspillt. Jag tycker det är socialtjänstens fel, de såg aldrig hans problem. Hade jag vetat då vad jag vet nu hade jag aldrig accepterat deras förslag.

– Och hur har Peter det nu?

– Han går hemma sen flera år. Han har på egen hand hittat ett projekt på Lidingö för pojkar med sociala problem. Men vi vet inte om vår kommun vill betala.

– Kan du prata med socialtjänsten om den saken?

– Peter är ju myndig nu, han har en egen socialsekreterare.

– Pratar du med Peter?

– Vi pratar ofta om jobb och utbildning, även om droger.

Tyvärr håller han fortfarande på med sånt ibland.

– Har du själv nån att prata med?

– Förr när det var som svårast hade jag ingen, nu pratar jag en del med min syster.

– Blev du aldrig erbjuden samtal om dina egna problem, du har ju fått bära ganska mycket?

– Nej, jag har inte pratat om vad jag tyckt och känt förrän på senare tid. Nu när jag vet mer kan jag säga ifrån, förr gick jag tyst och höll med. Jag har faktiskt lärt mig att säga vad jag tycker, även på jobbet.

– Men du har haft kontakt med socialtjänsten senare också.

– Ja, det gäller Ted.

Livsnödvändigt

Elisabeths yngste son Ted var 14 år när han träffade Brigitte, hon var 13. De var tillsammans en kort tid, gjorde slut, träffades igen någon gång. När Elisabeth fick veta att Brigitte väntade barn hade de båda tonåringarna inte längre ett fast förhållande med varandra. Det var på våren 1997. På hösten, när Brigitte var i femte månaden, träffade Elisabeth henne igen. Då bodde Brigitte hos sin syster,

som var 16 år. Brigitte hade hunnit fylla 14. Flickorna är födda i Sverige, deras mamma kommer ursprungligen från ett afrikanskt land.

De båda systerarna kastades ut från hemmet av sin mamma. Hon vägrar sedan dess att ha med dem att göra. Brigittes syster hade fått ett andrahandskontrakt på en liten lägenhet i Alby, med hjälp av socialtjänsten. Det var dit den gravida fjortonåriga Brigitte kom.

– När jag började träffa Brigitte lite oftare var hon i dåligt skick, berättar Elisabeth. Hon var mager och i dålig psykisk balans. Hon hade en manlig socialassistent, men jag tror inte han riktigt insåg Brigittes problem. Hon hade utnyttjats sexuellt när hon var i tolvårsåldern, av en man som är dömd för övergrepp mot småflickor. Jag kontaktades av polisen, Brigitte vågade inte berätta vad hon varit med om, utredningen stannade av, den fastnade på socialbyrån.

I september 1997 flyttade Brigitte från sin systers lägenhet till Elisabeth. Systemen var sjuk, dessutom väntade även hon barn. Den gravida Brigitte fick ett eget rum i Elisabeths lägenhet. Ted bodde i rummet intill, men han och Brigitte hade inte längre något förhållande. Brigitte var svag, hon hade låga blodvärden, hon var sliten och försummad, hade ingen vuxen som tagit hand om henne. Brigitte blev som barn i huset, hon var ju bara fjorton år, samtidigt som hon väntade ett eget barn, Elisabeths barnbarn.

Elisabeth försökte förmå socialtjänsten att ta sig an Brigitte, ge henne professionellt stöd, psykiatrisk hjälp, men inget hände. Elisabeth ville inte vänta. Hon anmälde fallet till Länsstyrelsen.

– En barnläkare stödde mig, säger Elisabeth, han hjälpte mig, det var faktiskt han som föreslog att saken borde anmälas eftersom den var så illa skött. Även en barnmorska stödde mig, hon fanns i stadsdelen inne i Stockholm där Brigitte bodde innan hon kom till mig. Jag tog ofta ledigt under den här tiden. I februari 1998 födde Brigitte en son som döptes till Raoul. Men tjänstemännen på socialbyrån i Brigittes stadsdel blev arga när de fick kopia på min anmälan till Länsstyrelsen. De sa att det där var väl ändå onödigt.

– Vad svarade du då?

– Jag sa att det var livsnödvändigt att få något gjort.

– Fick du ordning på ditt samarbete med socialtjänsten, nu när Brigitte bodde hos dig?

– Det började gå lite bättre. Brigitte mådde inte lika dåligt, hon var hela tiden på bättringsvägen. Men hennes mamma är hennes vårdnadshavare även om hon kastat ut sin dotter, och mamman började skapa problem. Brigitte hade ingen legitimation, inget bankkonto för barnbidraget, mammans underskrifter behövdes på blanketter och ansökningar. Mamman vägrade alltid skriva på. När socialtjänsten ville omhänderta Brigitte med stöd av en tvångslag för att få bort henne från mamman överklagade mamman alla beslut, ärendet är fortfarande olöst. Men jag gav mig inte förrän Brigitte hade fått ett leg, det tog sex månader. Och barnbidraget för Raoul fick hon direkt i brevlådan. Och så fick Brigitte två nya socialsekreterare. De är bra, de anstränger sig verkligen för att lösa konflikten med Brigittes mamma. Men de vet kanske inte så mycket om Brigittes familj.

Åk till Afrika

Elisabeth berättar om Brigittes familj: Mamman kom till Sverige för tjugo år sen från ett land i Afrika som genomgått perioder av social oro och inbördeskrig. Hon har åtta barn med olika män. Den äldste är född i Afrika, de övriga i Sverige. Liksom mamman är alla barnen medborgare i det afrikanska landet. Eftersom Ted och Brigitte inte är gifta är lille Raoul inte svensk medborgare som Ted, utan har Brigittes afrikanska medborgarskap. Nu har socialbyrån föreslagit att Brigittes familj ska resa ner till det afrikanska landet och söka lösning på problemen där i enlighet med de afrikanska traditioner mamman kan antas respektera.

– Jag vet en hel del om det landet, säger Elisabeth, jag har följt händelseutvecklingen där, det är ett land man avråder folk att resa till. Jag vill inte att mitt barnbarn ska tvingas dit. Jag har föreslagit att vi söker en lösning här i Sverige.

– Vad säger de då?

– De föreslår att jag och Ted åker med till Afrika.

– Vad ska ni göra där?

– Vara med i något möte i Afrika de tror ska lösa konflikten.

– Det är ju krig där nere.

– Just det, men de säger att vi ska vänta på rätt tillfälle.

– Det låter dyrt.

– Javisst, det skulle kosta bortåt 100 000 kronor för oss alla att flyga dit, nån från socialbyrån skulle också åka med. Jag föreslog i stället att Brigitte skulle ta kontakt med en ungdomspsykiater för att få den hjälp hon behöver. Men då skulle hon först tas in på ett utredningshem ihop med barnet och det kostar femtusen om dan och det var alldeles för dyrt ansåg de på socialbyrån.

– Vill Brigitte själv ha den där hjälpen?

– Nej hon är tveksam, hon säger att hon inte är tokig. Jag försöker förklara att hon är begåvad och klok men att hon behöver prata med folk som kan hjälpa henne reda ut alla känslor kring det som hänt i hennes liv.

– Hur har det gått?

– Brigitte har nyss flyttat tillbaka till sin syster som åter fått en lägenhet. Men Brigitte och Ted pratas vid dagligen, de har inget förhållande men de håller kontakt för Raouls skull.

– Men konflikten med Brigittes mamma är olöst?

– Jag har försökt få tillstånd nåt slags familjeråd, en krets av människor som Brigitte litar på, jag vet att man gjort så i andra fall, under ordförandeskap av någon tjänsteman från socialtjänsten. En sådan lösning vore bra, här i Sverige där vi alla bor, inte i ett land i Afrika där det är krig. Dessutom är det ett ansvarslöst slöseri med pengar att skicka oss dit. Mamman har levt på socialhjälp i Sverige i tjugo år. Ibland undrar jag om de kanske vill bli av med henne och hennes barn, de är ju inte svenska medborgare. Ett sätt vore att skicka iväg dem till Afrika. Men då förlorar jag mitt barnbarn, Ted förlorar sin son.

– Säger du det här till socialbyråns tjänstemän?

– Jag säger det om och om igen, men de tror mera på en resa till Afrika.

– Har ni ett konstruktivt samtal, du och tjänstemännen, eller bråkar ni bara?

– Nej, vi samtalar ganska bra och förstår varann för det mesta, men i den här frågan tycker vi så olika. Och skulle de driva igenom den där resan så överklagar jag beslutet.

– Du har lärt dig mycket under de här åren.

– Jag har lärt mig ta reda på saker, kontakta myndigheter, överklaga beslut, ta vara på mina rättigheter. För sexton år sen tyckte jag att de visste allting bäst. Jag höll med om det mesta, jag sa aldrig ifrån. De var ju experter tyckte jag.

– Du kanske har blivit en kritisk och kunnig medborgare helt enkelt, en sån människa som ett demokratisk samhälle behöver om man får tro läroböckerna.

– Ja, men jag är inte alltid säker på att myndigheterna vill ha det så. De kanske föredrar den fogliga och tysta personen jag var för sexton år sen.

Intervjuare: *Erik Eriksson*

Maria V. och den stora förändringen

”Jag blev frisk när jag slapp tigga ”

En episod återkommer i Marias berättelse. De bodde i Uppsala då, hon själv, hennes man Pablo, sonen Gabriel och dottern Anna. Barnen var små, Gabriel var åtta, han gick i andra klass, han hade ännu inte tystnat.

De hade varit ute och handlat, de var på väg upp i trapphuset till lägenheten på andra våningen i förortsområdet. Hon stannade till ett ögonblick innan de var uppe, hon lyfte upp handväskan och letade efter nyckeln. Då kände hon hur någon tog tag i hennes hår och drog henne bakåt. Någon höll ett hårt grepp om hennes hår, någon slet ner henne på golvet, slog hennes oskyddade ansikte mot stengolvet, gång efter gång.

Hon fick blodsmak i munnen. Hon kände att läpparna sprack, några framtänder gick sönder.

Och hon förstod fortfarande inte vem det var som gjorde henne detta onda. Hennes egen man hade gått bakom henne uppför trappan, barnen gick där också, ingen annan fanns i trappan. Hon ville inte förstå att det var mannen hon älskade som slitit omkull henne.

Det var inte första gången han misshandlade henne. Det hade pågått i många år. Trots det kunde hon inte fatta att det var hennes Pablo som gjorde henne så fruktansvärt illa. Hon såg att han stod lutad över henne, ändå var det som om det var en annan människa, en okänd.

Han fortsatte slå hennes ansikte mot golvet. En granne ringde polisen som kom nästan omedelbart, kanske hade en polisbil råkat vara alldeles i närheten. Maria hade satt sig upp, Pablo stod lutad mot väggen när poliserna kom.

De frågade Maria vad som hänt och hon svarade att hon fallit och slagit sig, det var en olyckshändelse.

Men Pablo sa att han slagit Maria. Han erkände, han sa att han bestraffat henne, och att hon kunde vara glad att han inte mosat hela hennes ansikte. Han sa det till poliserna och de frågade Maria ännu en gång om det Pablo sa var sant.

Hon förnekade det. Hon bedyrade Pablos oskuld, hon upprepade att det var hennes eget fel, att de inte skulle bry sig om vad Pablo sa.

Poliserna tog med sig Maria till sjukhus. Läkaren trodde inte på hennes berättelse, han sa till henne att hon inte skulle återvända till mannen.

Såren i ansiktet läkte, tänderna var skadade. Men det var efter händelsen i trappan som Marias son Gabriel blev tyst. Nu efteråt vet Maria det och hon känner stor sorg över det som hände.

Vägrade inse

De kom som politiska flyktingar till Sverige 1980, från ett litet land i Centralamerika. Pablo hade varit känd oppositionsman, han hade suttit i fängelse flera gånger, torterats mycket svårt. Dessutom hade han ett illa skadat ben efter en trafikolycka.

När familjen kom till Sverige var det Pablo som var den utsatte, den som behövde vård och förståelse. Han fick omfattande behandling, han började gå till en terapeut på Röda Korsets mottagning för tortyroffer, familjen deltog i en del samtal.

Pablo berättade om sitt lidande. Ingen frågade Maria om det våld hon varit utsatt för av Pablo alltsedan de gifte sig. Ingen genomskådade hennes undanflykter, ingen förstod att hon fortfarande misshandlades och hotades regelbundet av mannen som fick vård för den tortyr han gått igenom.

Maria säger att hon förlät honom hela tiden. Hon vägrade erkänna inför sig själv att han var grym mot henne och barnen, att han hämnades på dem för det onda han fått utstå.

Varför ville hon inte se vad som hände, det handlade ju om barnens hälsa?

– Kärleken, säger Maria. Jag älskade honom. Vi hade gift oss när jag var arton år, det fanns ingen annan i mitt liv, jag vägrade överge kärleken och den gjorde mig blind.

– Men kärleken till barnen?

– Det är min sorg, att jag inte kunde se klart.

I Sverige träffade Pablo andra kvinnor. Även detta vägrade Maria inse. Men hon började undra om Pablo kanske var psykiskt sjuk.

Misslyckad återresa

De vistades på flyktinförläggning den första tiden, fick snart uppehållstillstånd och lägenhet. Maria tyckte Sverige var ett underbart land. De blev väl behandlade överallt. Pablo fick jobb på en tidning, han var konstnär och grafiker. Maria började studera. Hon hade studievana från hemlandet, hon var utbildad lärarinna. Nu tyckte en socialsekreterare att hon borde söka studiemedel. Maria visste inte vad det betydde, tjänstemannen hjälpte Maria söka.

– Jag ångrar mig nu. Säger Maria. Jag förstod inte vad det där betydde, det fanns andra vägar att få studiehjälp. Nu har jag en studieskuld på 150 000 kronor.

– Och ingen utbildning?

– Ingen annan än den jag har från mitt gamla land. Jag har lärarexamen.

Hon blev sjuk, djupt deprimerad, var ofta intagen på sjukhus, men låg sällan inne länge, jobbade då och då mellan perioderna av nedstämdhet, stod i butik, blev sjuk igen, fick allt mer kontakt med psykvården.

Barnen bodde med sin far i lägenheten i Uppsala. Men nu hade Marias föräldrar också kommit till Sverige, samt hennes syster och ene bror som också hade flytt undan det politiska förtrycket i hemlandet. Alla bodde i Uppsala. Barnen sprang mellan släktingarna, sov på olika ställen. Myndigheterna hölls ovetande. En kvinnlig lärare som Maria kände hjälpte till, hennes man var läkare, de blev Marias förtrogna.

Men barnen for illa. Deras far kom och gick. Ibland fick han raseriutbrott, slog sönder möbler i lägenheten, hotade barnen.

När han inte slog dem var han hånfull, han kunde förnedra dem, spotta på dem. Ändå ingrep inte myndigheterna eftersom missförhållandena doldes. En krets av vänner och släktingar gick emellan, försökte ta emot stötarna, slätade över när nån frågade, ställde till rätta så gott det gick.

Maria hade nu fått ganska stor erfarenhet av det svenska vårdsystemet.

– Det mesta fungerade bra då, säger hon. Alla var så tillmötesgående, ofta undrade de olika tjänstemännen vad jag behövde, vilken hjälp jag önskade. Det var jag själv som höll undan familjens problem för myndigheterna. Jag hade ju en egen krets av människor som ställde upp när det behövdes.

Det stora problemet var Pablo.

– Han ville flytta, jag förstod inte varför, samtidigt bröt han benet igen, den här gången i en cykelolycka.

Socialkontoret hjälpte henne skaffa ny lägenhet, hon fick ett andrahandskontrakt och hjälp med hyran i början samt pengar till husgeråd och möbler. Men när Pablo kom ut från sjukhuset ville han återvända till det gamla landet i Centralamerika.

– Vi var ju svenska medborgare nu och Pablo hade fått sjukpension, han tyckte vi borde kunna leva på de pengarna där borta där allt är mycket billigare.

De reste i januari 1987. Förhållandena hade blivit bättre i det gamla landet. Dessutom hade de ju sina svenska medborgarskap som skydd mot förföljelse. De fick pengar till biljetterna från en katolsk hjälporganisation.

Kände sig motarbetad

Trodde Maria att Pablo skulle förändras när han kom tillbaka hem, att den onda tiden var förbi?

– Kanske hoppades jag.

– Blev det så?

– Inget förändrades. Han var lika hotfull som tidigare. Han försökte tvinga vår dotter att hoppa från en balkong på femte våningen. Han skrek till henne ”hoppa satans hora”. Och han försökte skaffa sig en pistol.

- Kunde du inte ta barnen och försvinna?
- Det var han som övergav oss. Han försvann med en annan kvinna.

Maria hade små möjligheter att försörja sig och barnen. Hennes egen familj var ju i Sverige. Pablo kom från en rik familj, men däri-från fick Maria ingen hjälp. Hon hade inga egna pengar, det var ju Pablo som hade sjukpensionen från Sverige. Så småning om hörde Pablo av sig. Han sände tre biljetter och skrev att Maria och barnen skulle försvinna.

Maria kom till Sverige för andra gången, utblottad, förtvivlad, utan pengar och bostad. Men hon hade fått en adress av en vän, till en kristen familj norr om Stockholm. Dit for hon, sökte efter en tid upp kommunens socialkontor och bad om hjälp.

– Jag hade hittat en lägenhet, vi fick 6 700 i månaden till hyran. En socialsekreterare sa att jag borde skilja mig. Hon gav mig adressen till en advokat.

– Var det inte ett bra råd, att du borde skiljas?

– Jo, men det var nu svårigheterna började med alla kontakter med det sociala, det var som om allt blivit mycket svårare. Den där advokaten tyckte att Sverige var fel land för mig, han sa att det var för kallt för mig. Och så tyckte han att det var alldeles för lätt för utlänningar att bli svenska medborgare.

– Vad svarade du?

– Det blev en diskussion, han tyckte inte min man borde ha pension, och jag borde åka tillbaka till mitt gamla land.

– Men du var ju svensk medborgare.

– Han tog inte det på allvar.

Maria fick jobb på ett dagis. Det gick bra den första tiden, men så började hon känna sig motarbetad av arbetskamraterna. Hon tyckte hon hade bra kontakt med barnen, men hon fick en känsla av att kamraterna var avundsjuka för att hon blev barnens favorit. Hon berättar att hon gärna bytte blöjor och torkade bajs utan att rynka på näsan, medan de andra ogillade den delen av jobbet. Barnen ville att Maria skulle klä på dem, gick till henne allt oftare.

Hon kände hur stämningen blev allt sämre, hur allt vändes mot henne, hon tyckte de andra höll undan information om arbetstider

och planering, hon kände sig utfrusen. Maria lämnade jobbet på daghemmet.

Var Marias känsla av att frysas ut ett uttryck för överdriven misstänksamhet? Hon upplevde liknande svårigheter i andra sammanhang under den här tiden. Eller hade svårigheterna för invandrare ökat i Sverige, sedan Marias första tid som flyktning?

– Jag kände ofta att de ville bli av med mig, säger Maria. En socialsekreterare sa till mig flera gånger att jag borde flytta till en annan kommun.

Men hon vägrade flytta, hon blev kvar i kommunen där hon jobbat på dagis norr om Stockholm. Hon hade fått vänner där och det gick bra i skolan för dottern Anna. Nu fick Maria till slut en lägenhet av kommunen, i det enda område där det finns hyreslägenheter. Hyrorna är höga, så gott som alla har bostadsbidrag, här bor de flesta av kommunens invandrare.

Det finns de som talar illa om området, folk som bor nån annan stans. Men det är inget bråkigt ställe, man ser inga missskötta hus, inga nedklottrade väggar. Fuktskador förekommer. Husen är byggda på en gammal leråker.

Här bor Maria i en stor tvårummare. Hennes son Gabriel är tjugotvå år nu. Han bor hemma. Dottern Anna har flyttat. Hon har lyckats hitta en egen etta som hon hyr.

Projektet

Maria upplevde att svårigheterna hopade sig under den här tiden. Hon fick inget arbete, förr hade hon själv hittat olika småjobb, nu fanns inga jobb att söka eftersom arbetslösheten ökat i Sverige. Hon tyckte också att socialtjänsten misstrodde henne.

En av Marias nya väninnor hjälpte henne allt oftare med myndighetskontakterna. Väninnan har politiska uppdrag i kommunen, hon är väl insatt i regler och rutiner. Hon följer ibland med Maria till socialkontoret. Och då går allt mycket bättre.

– Maria är ju välutbildad, säger väninnan. Men när hon blir nervös talar hon dålig svenska, och då är det som om de betraktar henne som dum eller obildad. Hon får helt enkelt sämre behand-

ling när hon inte uttrycker sig väl. Och de har inte berättat att hon hade rätt att få tolkhjälp.

– Men Maria har bott länge i kommunen, de borde väl känna henne?

– Omsättningen är stor på tjänstemän, många av de bästa har sökt sig härifrån eftersom inget får kosta något här. Men det finns undantag. En psykiatriker på mottagningen i kommunen förstod Marias problem mycket bra. Jag gick med dit och såg till att en tolk var närvarande. Den doktorn insåg att Marias problem berodde på misshandeln hon utsatts för av mannen, och så hennes oro för barnen, det har ju varit tider när hon knappt haft mat till dem.

Maria berättar själv att hon alltid försökt undvika att visa barnen sin sorg och oro. Ofta har hon gått ut för att gråta, eller stått på balkongen.

Hon återkommer till sonen Gabriels svårigheter, hans tystnad, den som började den där gången när Marias man Pablo misshandlade henne inför barnen.

– Han lärde sig aldrig läsa och skriva särskilt bra, säger Maria. I åttan skolkade han ofta, sen höll han sig borta från skolan allt mer. Och det var då han blev indragen i brottslighet.

Gabriel var med om ett kioskinbrott, och han var i slagsmål, han togs av polisen. Socialtjänsten sökte kontakt med Maria, hon blev ombedd komma för ett samtal.

– Det var två kvinnor där, de sa de hade ett underbart projekt åt Gabriel. Det var en man från Latinamerika som hade det där projektet. Kommunen skulle betala. Han skulle ta hand om flera pojkar med problem, alla hade föräldrar från Latinamerika. De var imponerade av mannen, de litade på honom.

Sen fick Maria veta att projektet kostade kommunen 30 000 kronor i månaden. Hon tog kontakt med mannen, hon tyckte det var för mycket pengar eftersom Gabriel mest satt i en lokal inne i Stockholm och åt pizza med andra grabbar. Projektledaren erbjöd henne 2 000 i månaden av anslaget han fått. Hon fick de pengarna i tre månader.

När Maria märkte att Gabriel börjat använda hasch ville hon att han skulle avbryta kontakten med projektet. Gabriel vägrade, projektledaren stödde Gabriel.

– Min son och jag blev fiender, säger Maria.

Så for Gabriel till Chile på projektets pengar. Ledaren sa att Gabriel och de andra pojarna skulle återknyta kontakten med sina kulturella rötter. Maria fick inte veta var i Chile hennes son skulle bo. Men så fick hon läsa ett brev som någon av de andra pojarna sänt hem, hans mamma hade kontakt med Maria. Brevet handlade om sprit och droger.

Då gick Maria till polisen. De tog kontakt med svenska ambassaden i Chile, Maria fick ett telefonsamtal med Gabriel som sa att han hatade sin mamma och aldrig ville se henne igen.

Efter tre månader kom han tillbaka. Han bodde i en lägenhet i Alby utanför Stockholm, med de andra pojarna. Maria säger att hon vet att de använde droger, att Gabriel lärde sig det i Chile och Alby.

Så fick Gabriel en biljett av projektledaren, för att hälsa på sin far i det gamla hemlandet i Centralamerika. Men det var en enkel biljett. Till hemresan fick pojken söka pengar från en lokal hjälporganisation. När Gabriel återkom till Stockholm ville inte projektledaren ta emot honom.

Gabriel kom tillbaka till Maria. Hon bad socialtjänsten i sin kommun om hjälp. De svarade att de inte längre hade ansvaret för Gabriel eftersom han ju inte bodde i kommunen.

Marias vän, den kvinnliga kommunpolitikern, påpekade att Gabriel var skriven i kommunen och att han placerats i det där projektet på kommunens initiativ. Då återfick Maria det bidrag hon haft innan Gabriel sändes till Chile.

Nu går Gabriel åter i skolan. Han försöker läsa in det han förlorat, men han har fortfarande svårt med språket. Maria undviker att fråga honom hur det går, och hon vet inte var han håller hus när han inte är hemma.

Maria oroar sig för att Gabriel ska dricka sprit. Hon säger att han blir som förbytt när han är berusad, han blir lik sin pappa. Men Gabriel brukar ringa hem när han blir sen.

Den nya friheten

Marias far var indian, mamman är vit. Maria säger själv att hon är mestis. I hennes gamla land finns starka traditioner av religiös mystik, trolldom, andetro. Maria har lämnat den katolska kyrka hon växte upp med, men hon är fortfarande djupt kristen, samtidigt som hon upplever närhet till den andliga mystiken. För sekulariserade svenskar kan detta kanske förefalla obegripligt eller överspönt.

Hon ser Guds ögon, hon *känner* en ond andes närvaro i rummet, hon *upplever* förbannelsen som en ond människa riktade mot henne för länge sen, det var ett slags häxeri, säger hon.

När Maria pratade med en psykiater berättade hon om den där häxkraften som fortfarande besvärar henne. Läkaren svarade att det inte finns några häxor. Maria fick starka tabletter som kanske skulle kunna befria henne från vanföreställningarna.

Var finns de onda andarna, kan Maria se dem?

Nej, men hon säger att hon känner av deras närvaro.

Jag hade ett möte med Maria i en servering där vi satt och pratade ganska länge. Där upplevde hon en ond ande, men den gav vika efter ett tag.

Jag undrade om hon inte var nervös för att träffa mig, hon visste att jag skulle ställa frågor om hennes liv. Vi hade varit hemma hos henne tidigare på dagen och Gabriel kom hem och han tyckte inte det var roligt att en främmande man var där.

Var det detta som gjorde henne orolig?

Maria upprepar att anden verkligen fanns i serveringen. Men den försvann.

Är det hennes sätt att uttrycka sig som skiljer sig från mitt? Är det oron som är Marias onda ande? Är det hennes ångest som är häxkraften, den mångåriga plågan att leva under förtryck? Är hennes psykiska ohälsa följden av den tortyr hon tvingades utstå från mannen hon älskade?

Nu är Maria skild från Pablo. Han betyder inte längre något säger hon. Hon besökte åter psykmottagningen för ett halvår sen. En annan läkare tog emot henne den gången. Han sjukskrev henne

i två år. Hon ordinerades medicin som används mot schizofrena sjukdomstillstånd.

Något viktigt har hänt i Marias liv, en avgörande förändring. Hon känner sig inte sjuk längre. Hennes huvudvärk kommer ofta tillbaka. Men allt det andra, det som kändes som ständig oro, ångest, dödsskräck, det är i stort sett borta.

– Det är som om jag blev frisk när jag slapp springa på socialbyrån och tigga, säger Maria. Förr var jag alltid lika orolig för att de skulle säga nej, att jag inte skulle kunna svara riktigt på alla deras frågor. Nu får jag pengar varje månad från Försäkringskassan. Inga frågor, ingen oro för att säga fel.

Hon tyckte det var förnedrande att hela tiden förklara sig, be om pengar. Det var förödmjukande på samma sätt som det var att krypa för mannen som misshandlade henne. När hon blev sjukförklarad lyftes sjukdomskänslan bort, då bröts förnedringen.

Och hon har funnit sin nya kyrka. Hon sökte länge bland frikyrkorna och församlingarna, nu har hon hittat en liten frikyrko-grupp i en förort norr om Stockholm. Pastorn där förstår henne, säger hon. Och hon behövs där, hon lagar mat och deltar i möten, de frågar efter henne. Ofta är hon i sin kyrka flera dagar i veckan.

Marias upplevelse av förändring är mycket stark. Nu känner hon sig fri för första gången på många år.

Intervjuare: *Erik Eriksson*

Boel

Jag har svårt att acceptera att jag är förbrukad. Att jag inte har något värde i det här samhället. Min social-assistent ser mig som en missbrukarkvinna, präglad av mitt missbruk. För mig är missbruket kortare perioder i mitt liv. Största delen har jag levt ett vanligt liv. Han håller med om att jag lagt av, ändå förblir jag en missbrukare i hans ögon.

Boel är 52 år. En liten späd kvinna, med intensiva, bruna ögon. Det mörka håret har hon fäst i en hästsvans. Boels liv har innehållit mycket missbruk och förnedring, men också kamp för döttrarna och barnbarnet. Och styrka. Nu bor hon i en 3-rummare i en av Stockholms förorter. Det är lugnt och stilla, både utanför och inne i lägenheten. I fönstren står krukväxter, och i rummen härskar en ordnad röra av gammalt och nytt.

Det är fyra år sen nu sedan Boel åkte i fängelse för knark sista gången. Hon är ren, säger hon, men det förflutna kommer hon inte undan. Hennes ilska över de attityder hon möter på socialkontoret är monumental.

– Han sitter där, tillbakalutad med benen slängda över bordet, och så säger han: "Du, inte vill du jobba..." Jag blir så förbannad. Dom ville tvinga mig att sy lapptäcken på en skyddad verkstad, för missbrukare. Men jag vill inte sitta där med dom där fyl-lona. Jag vill inte tillhöra dom. Jag vill inte bli tvingad för att få socialbidrag. Jag skulle vilja ha en inkomst som inte kommer från socialen. Det skulle jag. Det är skönt att ha ett arbete. Men vad kan jag få? 52 år, med gammal handelsskola ...

Boel levde ett ordentligt liv tills hon var 30. Med man och barn. Arbetade på bank med bokföring, i dräkt och högklackat.

Sen kom hippietiden och hon började röka litet hasch. Det slutade med amfetamin och heroin. Den prydliga banktjänstemannen fick krypa in på kvinnofängelset Hinseberg, mer än en gång ...

– Det blev skilsmässa, och när jag var 30 träffade jag en ny kille. Han gick på heroin. Det var något för mig helt främmande. Förutom att min syster provat amfetamin, men lagt av.

Boel lär sig snabbt. När hon en dag anhålls för knarkinnehav omhändertas barnen.

– Det var väldigt dramatiskt. Äldsta flickan, Jenny som väl var 11 då, var inne i lägenheten och vägrade öppna när socialen kom. Nina, som var 9, var på väg hem, men Jenny stod och skrek och varnade henne från balkongen. Till slut sa dom åt ungarna att dom skulle ta dom till mig, så då följde dom med. Det var fult. Dom ljög dom rakt i ansiktet.

Boel tror att det bara är att åka och hämta barnen när hon kommit ut från häktet. Men istället placeras barnen i fosterhem.

– Att få papper på att du är olämplig som mamma är ett knivhugg. Det går inte att beskriva. Fastän man knarkar så tycker man ju att ungarna, dom sköter man. Jag har kvar utredningen, men det är nästan så jag inte kan läsa den. Usch!

Kontakten med de sociala myndigheterna är minst sagt ansträngd under den här tiden.

– Nu efteråt kan jag ju se på det med andra ögon. Man är så himla provocativ. Förnekar allt. Jag kom aldrig i tid. Det var nästan som en fobi. Om jag skulle vara på socialen klockan ett så stod jag och duschade fem i ett. När jag kom dit fick jag ingen ny tid samma dag, och inga pengar förstås, så då ställde jag till med en scen istället. När dom kom på hembesök lät jag bli att öppna ibland. Jag kunde ta knark precis innan dom skulle komma, bara för att se om dom skulle märka nåt ...

Boel hamnar på Hinseberg för första gången och vill att hennes bror ska få vårdnaden om barnen. Så blir det också.

– På hemmet där ungarna var var dom så himla negativa. När tjejerna sa att dom skulle till sin morbror sa dom att det, det ska ni inte vara så säkra på. Man behandlade dom som busfrön. Dom flesta var ju där för att föräldrarna hade problem. Personalen pratade skit om föräldrarna. Nej, det var inget vidare.

Flickorna flyttar till Boels bror Conny i Norrköping. Han försöker sätta gränser för Jenny och Nina som vuxit upp i en missbrukarmiljö där det mesta flöt. Men efter en kort tid blir Conny svårt sjuk och Boels syster tar hand om en av flickorna.

När Boel muckar från Hinseberg får hon lägenhet i samma stad som flickorna. Hennes mål är klart - hon ska ha tillbaka sina ungar.

- När jag kom till socialen möttes jag av en jättespydig assistent. Han tyckte verkligen att jag var en dålig mamma och sa åt mig att jag skulle låta bli att jaga mina barn. Dom borde få växa upp ifred. Och jag borde flytta tillbaka till Stockholm. Jag förstod inte vad han menade när han sa att jag inte skulle hänga upp mitt liv på barnen. Han var så himla otrevlig och vägrade att ge mig några pengar. Inte ens en bussbiljett fick jag. Jag minns hur jag stod och grinade nere på torget efteråt och inte visste hur jag skulle ta mig därifrån ...

När socialen vägrar hjälpa Boel går skyddskonsulenten in och ger henne matpengar. Efter ett tag får hon en annan socialassistent och allt känns mycket bättre.

- Det var ju tänkt att det skulle gå en tid innan jag fick tillbaka flickorna, men dom bodde i princip hos mig från det att jag kom ut från fängelset. Och socialen tyckte att det gick så bra.

Det håller ett halvår. Sedan är Boel tillbaka på Hinseberg. Hennes bror dör, och systemen som precis fått barn tar hand om Nina medan Jenny får en ny fosterfamilj. Boel kommer ut igen, bara för att åka in igen. Flickorna placeras i ett nytt fosterhem där de kan vara tillsammans. Men det skär sig med fosterföräldrarna. Då dyker Vicki upp.

- Vicki var lärare och en häftig människa. Hon var kompis till min syrra och erbjöd sig att ta hand om tjejerna. Jag hade åkt till ett behandlingshem och min socialassistent blev jätteförtjust i Vicki. Han kollade ingenting. Sen visade det sig att hon och hennes man straffats 4 år tidigare för att dom odlat en hel åker marijuana. Så när polisen kom och grävde upp gräsmattan och dom häktades för knarkklångning blev det stora rubriker i tidningarna. "Fosterbarn i haschångor". Socialassistenten fick byta tjänst ...

När Nina är 15 och ska gå ut 9:an upptäcks det plötsligt att hon är gravid. Själv har hon inte förstått, och nu är det för sent för

abort. Vicki som suttit häktad släpps och det bestäms att hon ska få fortsätta ta hand om Nina, på villkor att hon skiljer sig.

– Vicki hjälpte Nina att ta hand om Pontus. Men hon var väldigt dubbel. Hon kunde säga åt Nina att hon skulle åka in till stan och träffa sina kompisar. Men när Nina bad Vicki att vara barnvakt åt Pontus kunde hon säga: ”Tänk att du aldrig kan ta hand om Pontus!” Jag blev orolig. Jag fick en känsla av att hon skulle sno Pontus och få det till att Nina var olämplig som mamma.

Tiden på behandlingshemmet blir ett lyft för Boel. Terapin hjälper henne att räta på nacken.

– Jag kom från ett frireligiöst hem. Man fick aldrig bli arg. Då la sig mamma och pappa på knä och bad för en. Tills man började grina. Då gick dom ... Genom terapin reste jag på mig. Slutade att vara den där kuvade tjejen. Och gjorde mig av med den skuld jag känt för att pappa kladdat på mig. Innan kunde jag inte bli arg, bara sorgsen. Jag började bara grina. Där lärde jag mig att stå upp och skrika. Det var en skön känsla.

När Boel kommer ut från behandlingshemmet och hälsar på hos Vicki och Nina får hon en chock. Pontus är kraftigt undernärld.

– Det var hemskt. Han såg ut som ett Biafrabarn. Han fick epilepsi sen. Kanske berodde det på det ...

Boel söker jobb och får löfte om att praktisera på stans museum. Hon hamnar i en arbetsgrupp som utformar och monterar museets utställningar.

– Jag sa som det var, att jag hade knarkat men slutat. Det var ett underbart jobb. Vi var tre som jobbade ihop. Dom såg inte ner på mig. Jag berättade om hur det var på Hinsan, om mitt liv, och dom tackade mig för att jag delat med mig av mina erfarenheter. Tack, för att du gett oss det här, sa dom.

När museet ordnar en utställning om incest är Boel med och ger sina synpunkter.

– Jag kände mig betydelsefull som aldrig förr. Jag ställde mig upp på våra personalmöten och tyckte saker.

Samtidigt får Boel kontakt med en grupp inom socialtjänsten i Norrköping som arbetar med att stödja missbrukande mödrar i

deras hemmiljö. I stort som smått. Boel känner framför allt ett behov av att prata med någon efter terapin på behandlingshemmet. Under flera år träffar hon två socialarbetare med terapeutisk inriktning. I början regelbundet, senare när det känns att det behövs.

– Det var hemskt skönt att ha någon man kunde berätta för precis hur man kände det. Det har jag önskat att jag haft senare i mitt liv också. Det kan man inte göra när man går hos en vanlig socialassistent. Man är rädd för att man ska misskrediteras eller tvingas till nåt. Det är det otäcka med socialen, att dom har en sån makt. Man hotas hela tiden. Nu gör du så här, annars ... får du inga pengar, annars ... tar vi ditt barn. Man kan inte berätta att det är så här och så här. Det kunde man med dom.

Boel jobbar på och håller sig ifrån droger i flera år. Nina tar sin Pontus och flyttar hem till mamma igen. Men hon mår inte bra. Bara sitter och tittar tomt framför sig. Orkar inte engagera sig i lille Pontus. Efter en schism med Boel flyttar hon hem till sin storsyster Jenny.

– Hon blev ihop med en kille vars pappa jobbade på ett behandlingshem. Plötsligt ringer killen hem till mig och undrar varför jag inte gör nåt, Nina knarkar ju ...

Pojkvännen övertalar Nina att anmäla sig till ett behandlingshem. Boel tycker att det verkar överdrivet. Nina har ju inte använt något annat än hasch.

– Ja, jag blev chockad. Det där behandlingshemmet var ju ett riktigt värstingställe. Sista utposten. Men Nina var väl så desperat i sitt liv. Hon skrev ett brev till mig. "Du tycker inte att jag passar in där. Jag har bara rökt hasch. Men antingen börjar jag ta starkare saker, eller också tar jag livet av mig" Och så skrev hon att hon inte kände att hon passade in när hon gick på disco med vanliga ungdomar. Och det är klart, när barnen vuxit upp med en drogmentalitet, bland kriminella, då är det klart att dom inte passar in bland vanliga ungdomar. Dom dras till det dom känner igen. Det är väl det sociala arvet, antar jag.

Nina åker till behandlingshemmet och Boel tar hand om Pontus. Socialtjänsten har inga invändningar. Varannan vecka åker Boel till dottern och lämnar Pontus på behandlingshemmet över helgen.

Nina stannar ett knappt år. Vad Boel inte vet då är att hon ser till att bli utskriven i förtid. Hon har blivit bjuden på både amfetamin och heroin på behandlingshemmet och nu vill hon till Stockholm. Pontus tar hon med sig, och han skolas in på dagis.

– Några månader senare ringde hon. Hon satt på dagis och grinade. Fick inte ta med sig Pontus, eftersom föreståndaren förstått att hon drogade sig. Så hon undrade om jag kunde komma och hämta honom.

Boel som fått fast tjänst på museet börjar arbeta halvtid. Halva veckan har hon Pontus med på jobbet, sen åker hon upp till Stockholm tre dagar för att Pontus ska få gå kvar på sitt dagis. Hans sjukdom gör att han behöver den trygghet dagiset ger honom.

– Det var jobbigt att pendla, men socialen var bussiga och betalade en hyrbil åt mig.

Nina är illa ute. Hon har börjat umgås i Stockholms riktiga narkomankretsar. Hon anhålls för knarkinnehav, misshandlas och slutligen utsätts hon för en rå gruppvåldtäkt. Hon blir sjuk och läggs in på sjukhus.

– Hon var så sjuk. När vi kom och hälsade på låg hon bara och stirrade framför sig. Läste inte, tittade inte på TV. Då visste jag inte att hon våldtagits. Det tog ett par år innan hon berättade. Hon visste att nån av killarna hade HIV. Fast hon fick bara stafylokokker ...

Boel tog tjänstledigt och flyttade upp till Stockholm. Lägenhet fick hon tag på utan problem, men med jobb var det värre. Nina låg fortfarande på sjukhus och skulle inte få tillbaka Pontus i första taget.

– Det är skillnad på att vara hjälpsökande på socialen när man själv är missbrukare. Då är dom väldigt överlägsna, typ: "Men lilla du, du är väl inte i den sitsen att du ..." Man ger dom ju också vatten på sin kvarn genom att missskötas. Men när jag hade hand om Pontus var det annorlunda. Då blev man nästan som en kollega. Nej, men dom såg på en med andra ögon.

Boel får kontakt med en äldre kvinna som driver en kemtvätt och börjar hjälpa till där. Hon får några hundra då och då, litet beroende på hur mycket som kommit in under veckan. När kvinnan dött tar Boel över och arbetar mer och mer.

– Jag berättade aldrig för min socialassistent om kemtvätten. Det hade blivit så krångligt. Jag gjorde inga pengar på den. Utgifterna var nästan större än inkomsterna. Men allt blev så bökigt för att jag inte kunde vara rak. På socialen krävde dom att jag skulle gå till arbetsförmedlingen. Där berättade jag om kemtvätten. Och att jag inte berättat för socialen.

Nina gör en ny vända på ett behandlingshem och när hon kommer ut skaffar hon arbete. Hon får hem Pontus och allt går bra ett par år. Men en dag säger Pontus till mormor att han inte vill bo hos mamma. Hon har så mycket saker som hon ska sälja på loppmarknad.

– Jag hade inte tänkt på det förut, men vi hade aldrig träffats hemma hos henne. Jag gick in i lägenheten, bara en gång. Det var fullt med kartonger överallt. Bara en liten gång att gå i. Syrran sa till Nina att om hon inte gjorde i ordning skulle hon ringa socialen. Det hade jag inte kunnat göra. Det är dumt, men det handlar om att jag har samma bakgrund som Nina. Det känns som att när man inte har rensat rent framför egen dörr, så ska jag väl inte sätta dit henne. Men även om jag hållit på så vill jag ju inte att hon ska göra det ...

Boels syster ringer socialtjänsten. Det gör också en fritidsledare som förstått att allt inte står rätt till hemma hos Pontus. Boel tar hand om Pontus igen.

Pontus har det jobbigt i skolan. Han uppfattas som besvärlig och bråkig. Får raseriutbrott. Vad som har med hans epilepsi att göra och vad som beror på hans sociala miljö har Boel svårt att reda ut. Hon tycker det var anmärkningsvärt att skolan inte tog reda på vad sjukdomen kunde föra med sig.

– Jag var så rädd för att misslyckas som förälder en gång till. Jag var för snäll. Det är skillnad på att vara mormor och mamma. Som mormor kan man kosta på sig att skämma bort ... Till slut kände jag att jag inte kunde ge Pontus det han behövde - en riktig familj. Det sa jag till socialen också. Både Jenny och min syster höll med. Nina blev jättebesviken. Hon kunde inte förstå att jag inte delade hennes hat mot socialen.

När Pontus får veta att han inte ska bo kvar hos mormor blir han först upprörd. Men när Boel förklarar att han ska få en riktig familj med mamma och pappa börjar han nästan gråta:

– Oh, en pappa som jag aldrig haft ...

Pontus trivs i sitt nya hem, men kontakten med Boel förblir viktig. Och Boel tycker att den socialsekreterare som har hand om allt som rör Pontus och henne är en riktig pärla. Hon ifrågasätter inte allt. Hon har ett hjärta i kroppen.

– När jag fyllde 50 bjöd Nina och Jenny mig på en resa till solen. Då skrev jag till henne och undrade om man kunde få köpa en bikini. Hon svarade att hon sett att jag inte fått något tunnelbanekort på tre månader, och så skickade hon pengarna ...

Det hjälper inte. Boel börjar tappa greppet om sitt liv igen. Hon inleder ett förhållande med en missbrukare och några månader senare är det dags för en kort séjour på Hinseberg igen. Men Pontus får inget veta.

Nina mår inte bra. Hon orkar knappt gå uppför trapporna och har svårt att andas.

– Det var hemskt hur sjukvården nonchalerade henne. Bara för att hon var missbrukare. Hon sökte akut fyra gånger på en vecka men blev hemskickad med diagnosen astma. I journalen skrev dom missbrukare. På vårdcentralen sa dom att litet vatten i kroppen är inget farligt. Dom blev prickade sen. Först när hon säckade ihop och höll på att dö kom hon till hjärtintensiven. Då fick hon äntligen vård. Men hade hon fått hjälp tidigare hade hon kanske kunnat bli frisk.

Ett par år senare dör Nina. Det är två år sedan nu. Det första året efter dotterns död gick Boel som i en glaskupa. Hon gjorde det hon skulle, men inte mer.

– Jag har fortfarande obetalda skulder hos begravningsbyrån. På socialen hade dom ingen känsla för att man ville bjuda på kaffe, t.ex. Dom betalade stenen, och lite till. Normalt vet ju begravningsbyråerna precis vad socialen godkänner. En annons får kosta exakt så mycket osv. Men dom hade bytt kille på socialen som hade hand om begravingar. Han godkände i princip ingenting ... Och inte gick det att få tag i honom för att fråga ... När man är förtvivlad är det dessutom svårt att sitta hos en socialgubbe och

vara vettig och logiskt resonerande och kräva pengar till sin dotters begravning ...

Nu tycker Boel att det känns som att hon är på väg ut i livet. Hon vill träffa vännerna igen, engagera sig mer i Pontus nya skola.

– Pontus har det bra i fosterfamiljen. Han är hos mig varannan helg. Egentligen skulle jag vilja ha handledning i hur jag borde handskas med honom. Ibland är det svårt, när han inte lyder ...

Men jag har blivit bättre på det. Terapin hjälpte mig, och så syrran och Jenny. Jag har lärt mig att tygla mig, att inte ta det så personligt när han vräker ur sig. Han är ju 14 ... Jag har märkt att det går bra att ställa krav, om man har riktlinjer för vad som gäller.

Boel anklagar sig själv för att hon har svårt att komma igång. Hon borde gå till arbetsförmedlingen och undersöka möjligheterna. Försöka få hjälp via de sociala myndigheterna.

– Jag fick ett papper från en folkhögskola och blev uppåt. Tänkte att jag skulle börja plugga. Men det tog socialkillen ner sist jag var där. Det är väl inte säkert att du får, sa han. Får man inte det? Får inte alla som vill läsa utbildningsbidrag? Det borde jag ta reda på ...

Boel tycker att hon saknar stöd och ett lyssnande öra.

– Jag borde byta assistent. Han är så nonchalant. Jag skriver långa brev som han bara lägger åt sidan. Jag skickar med räkningar, för tandläkare och vanlig läkare, som försvinner i hans pappershögar. Tanderna ramlar ur munnen på mig, men jag får inte komma till tandläkaren för att det ligger obetalda tandläkarräkningar hos min socialassistent. Ändå gjordes det ett kostnadsförslag som socialen beviljade. Men nu har jag missat chansen att få en brygga eftersom dom tänder dom satte in förra året ramlat ut.

Boel begärde att få träffa sin socialassistent tillsammans med hans chef.

– Jag sa att det jag tyckte var så jobbigt är att han är så nonchalant, och inte skickar tillbaka räkningar som jag skickat. Inte svarar på mina brev. Vet du vad han sa? Jo, han sa att han inte är den blödiga typen. Han är van att jobba med narkomaner. Dom är så cyniska. Det är som att prata med en vägg. Det går inte att förklara hur man har det. När man kommer därifrån känner man sig som en människa som inte har något värde.

Boel har svårt att se någon riktig framtid. Ett arbete får hon inte, sjukbidrag fick hon nej till, trots den onda ryggen. Studera vet hon inte om hon får. Men hon har Pontus, äldsta dottern Jenny som lever ett bra liv, och så vännerna. Hon går gärna på teater, när hon har råd, vilket inte är så ofta. Och hon följer med i det som händer i samhället. EU-frågan väckte hennes engagemang. Trots att hon tycker att samhället vänt henne ryggen.

– Jag känner mig vilsen. Jag har väl svårt att fatta att jag inte har något värde i det här samhället.

Intervjuare: *Ylva Wächter*

Liisa

Det var i Sverige hon började knarka. Men det var också här hon fick hjälpen att lägga av.

– Jag hade lyckan att möta starka människor som stöttade mig. Människor med erfarenhet och insikt som orkade lyssna och stå kvar. Som hjälpte mig att gräva fram mitt mod.

Liisa är mitt i flyttbestyren. Kartonger ska packas, lägenheten städas, för om två dagar går flyttlasset. I ett rum ligger minsta sonen Jyrki, 1 år, och sover. Timo som hunnit bli 2 är ute på promenad med Britta från socialtjänsten. Att flytta med två så små barn på egen hand är ett hästjobb. Då är det bra att hjälp finns att få, tycker Liisa.

Liisa har en tro på att socialtjänsten kan hjälpa, och hon har vänt sig dit flera gånger i sin nöd under sitt 38-åriga liv. Ibland har hon bemötts utan respekt, men de gånger det varit livsavgörande, då har hjälpen faktiskt funnits.

– Jag har ett trasigt liv bakom mig med tunga knarkproblem sen tonåren. Jag var 18 när jag började med heroin, och det höll jag på med tills jag fick hjälp här i Sverige.

När Liisa var 15-16 flyttade hon från Finland till Sverige. Hon jobbade som städerska och på fabrik. I början försökte hon fortsätta med skolan i Finland på distans, men slutade ganska snart.

– Sen var det full rulle. Jag knarkade och snurrade runt. När jag var 21 gav jag mig ut i världen och reste. Det höll jag på med tills jag var 30.

Liisa växte upp i ett hem där hon var yngst av 6 syskon. Föräldrarna hann inte med henne. Det var mycket skrik och bråk.

– Mina föräldrar är gamla. Dom gjorde som man gjorde för 50 år sen. Det fanns ingen ömhet. Inga kramar.

Liisa hamnade i Indien där hon blev kvar i många år. Hon gick på heroin, men en dag kände hon att hon ville försöka börja ett nytt liv. Hon tog ett plan hem till Finland och sökte hjälp.

– Jag fick ingen hjälp. Jag var jättesjuk, men fick inga mediciner. Jag var så dålig att jag inte kunde gå, men dom talade om min själ, den psykologiska sidan av missbruket. Jag åkte direkt från kliniken hem till min kille och sa att jag höll på att dö. Han tog mig till ett annat sjukhus.

Liisa hade fått en maginflammation. Hon visar upp det långa ärrret på magen. Så fort hon blev bättre åkte hon tillbaka till Indien. Det blev 3 år till.

– Men jag ville hem. Jag åkte till Stockholm där jag hade vänner. Egentligen ville jag lägga av, men jag vågade inte. Min bild av att sluta var skräckupplevelsen från Finland. Efter ett par år sa några av mina vänner att det inte var så här. Att det fanns hjälp att få.

Liisa ringde ett sjukhus och bad om hjälp. Först möttes hon av beskedet att hon måste ta kontakt med de sociala myndigheterna och ställa sig i kö.

– Då började tårarna spruta på mig och jag berättade hur jag mådde. Jag måste ha hjälp, jag kan inte mer, sa jag. Det var första gången jag talade sanning om hur jag mådde. Till slut undrade hon i andra änden av telefonen om jag kunde klara mig till dan därpå. Det var första gången jag var sann, sen mötte jag den ena sanningen efter den andra i terapin.

Liisa lades in för avgiftning. Det var början till ett liv utan droger. Hon fick medicin för att komma över den svåra avtändningen och hon fick kontakt med narkomanvårdsbasen i den kommun hon bodde i.

– Sanna som jobbade på narkomanvårdsbasen såg något hos mig. Hennes chef tyckte inte att hon skulle kasta bort sin tid på mig. Jag hade ju hållit på och knarkat så länge. Men Sanna tyckte att jag hade något. Kanske såg hon modet och viljan hos mig ... Hon har stått vid min sida sen dess. Hon ringer fortfarande ibland, och hon var med när båda barnen döptes.

Efter sjukhusvistelsen väntade ett behandlingshem som blev ännu en av de kryckor Liisa behövt för att klara sin kamp mot knarket.

– Jag känner fortfarande tacksamhet när jag tänker på hur dom orkade med mig varje dag jag var där. Att dom aldrig gav upp. Dom såg mitt helvete och dom orkade med allt.

Liisa stannade på behandlingshemmet i ett och ett halvt år. Och människorna från den tiden finns kvar.

– Vi som klarade att lägga av blev som en familj. Vi var bara kvinnor. Vi blev som systrar. Terapeuten som jag hade där kan jag fortfarande ringa när det krisar.

Liisa menar att det varit viktigt att de människor som stöttat henne funnits kvar hela tiden.

– Att lägga av med heroin är ett helvete. Man blir så rädd. Ibland räcker inte den egna kraften till. Då måste man hämta kraft och styrka, motivation, från andra. Det krävs att man har starka människor omkring sig. Som pelare, som stödjer en när man håller på att ramla. Människor som är starka nog att vara sanna. Sanna, min terapeut, och behandlingshemmet har varit ärliga hela vägen ut. Dom har aldrig försökt ge mig en förskönad bild av framtiden. Dom sa aldrig att det skulle bli lättare än det blev.

Efter behandlingshemmet bodde Liisa några år i en mellan-svensk stad. Hon kände sig inte mogen för Stockholm ännu. Sedan arbetade hon ett år på behandlingshemmet innan hon slutligen, för tre år sedan vågade flytta till Stockholm.

– Det kändes bra. Jag har alltid haft vänner här, människor som inte knarkar. Jag trivs i den här staden.

Efter att ha arbetat på behandlingshemmet var hon psykiskt slutkörd och blev sjukskriven ett par månader.

– Det var jobbigt att se andra gå igenom det jag själv just kämpat mig igenom. Så jag var rätt slut.

Hon började söka jobb, men fick inga. Och så mötte hon Bert. Underbare Bert.

– Jag blev så kär. Pangkär. Så kär att jag blev blind. Bert hade massor av problem, men han sa att han hade det bakom sig. Kokain, bisexualitet, porr ... Han sa att det var avslutat. Och jag trodde honom. Han ville nog tro att det var så. Men det var det

inte. Jag hörde varningsklockorna ringa inom mig, men jag ville inte lyssna ...

Efter bara några månader var hon med barn. Hon som inte trott att hon kunde bli gravid. Bert som var servitör arbetade intensivt. Kvällar och nätter. Han kom hem senare och senare. Eller tidigare och tidigare ...

– Han kunde komma vid 6 på morgonen. Sa att han hade jobbat. Fast några pengar såg jag aldrig till. Men han hade alltid förklaringar. En dag hittade jag kokain här i lägenheten när jag kom hem med Timo. Då åkte han ut.

En månad senare flyttade han in igen. Han hävdade att han bara tagit kokain fyra gånger, för att han varit så stressad. Liisa trodde honom. För övrigt var hon redan gravid med nästa barn. Bert och en väninna var med under förlossningen.

– Det var ganska hemskt alltihop. Som man känner sig efter en förlossning. Och så Bert. Jag hade ingen aning om vad han höll på med. Bara att det var åt skogen. Två dagar efter förlossningen fick jag veta att han hade klamydia. Han sa att det måste vara något gammalt, eller att han fått det från nån toalett. Han hade inte varit med någon annan. Jag visste att det inte var sant, men jag orkade inte ...

Bert visste att det fanns möjlighet att få hjälp via socialtjänsten. Så tack vare honom fick Liisa åter någon som kunde stötta henne.

– Han ville ju inte hjälpa till och jag klarade inte allt själv, med en nyfödd och en ettåring. Han kom och gick som han ville. Så jag ringde socialen och fick kontakt först med Karin och sen med Britta. Båda två var såna där starka människor med insikt. Som förstår utan att man förklarar allt. Dom räddade mig i början ...

Några dagar efter förlossningen fick Bert ett brev med posten som han inte ville visa Liisa. Hon insisterade. Det var en bekräftelse från porrtdningen Aktuell Rapport på att Berts kontaktanns skulle komma in veckan därpå.

– Jag blev helt krossad. Jag slog honom rakt över ansiktet. Det var bara början till alla sanningar. Jag fick reda på allt. Inte på grund av hans ärlighet, utan genom hans misstag. Jag kom på honom med allt. Kokain, telefonsex för tusentals kronor, sex med andra män och kvinnor. Porrklubbar.

Nu åkte Bert ut för sista gången. Liisa stod ensam med två mycket små barn.

– Britta kom 2-3 gånger i veckan dom första 3 månaderna. Hon tog ut Timo. Ibland gick vi ut med barnen tillsammans. Vi pratade inte så mycket. Man behöver inte prata om allt. Tiden när hon kom och hämtade och lämnade honom räckte oftast till för att prata. Jag föll direkt för Brittans pålitliga person. Hon fick mig att våga lämna över mitt barn till någon annan, om så bara för ett par timmar.

Bert började i terapi och lovade att allt skulle ordna sig. Men efter bara tre gånger hävdade han att han inte längre hade några problem.

– Han kom inte vidare utan fastnade. Han fortsätter att skylla på alla andra. Det var mitt fel allt det som hände, eftersom jag var gravid. Nu är det mitt fel att han gjort en annan med barn ...

Bert ringer fortfarande Liisa ofta. Det var också hon som fick honom att ta kontakt igen med den kvinna han nu väntar barn tillsammans med. För att ta sitt ansvar.

– Jag har älskat den mannen. Jag älskar honom väl fortfarande. Men jag kan aldrig mer se honom som man i mitt liv. Jag önskar att han ska våga be om terapeutisk hjälp en dag. För sin egen skull. Om han vill ha min vänskap, ärligt och uppriktigt, kommer jag aldrig att svika honom. Jag kan inte leva med honom, men jag skulle vilja se honom lycklig i sitt liv.

Bert träffar barnen då och då. Han kommer till Liisa och tar ut dem på promenad. Hon vågar inte lämna dem hos honom eftersom hon inte litar på honom. Hittills har han heller inte krävt det. Liisa säger att hon skulle ta strid om han gjorde det. Fast egentligen är han nog mer intresserad av Liisa än av sina barn ...

Det har gått ett år sedan Bert flyttade ut, och nu flyttar Liisa också.

– Det är för tungt för mig att bo kvar här. Jag vet om en kvinna här i grannskapet som han varit tillsammans med. Kanske finns det fler. När jag ser henne blir jag vansinnig. Inte på henne, men på honom, för att han lurade mig så.

Och när Liisa nu flyttar är det åter Britta som finns där som ett stöd i den praktiska vardagen. Som står för avlastningen.

Har då Liisa enbart positiva erfarenheter av kontakterna med de sociala myndigheterna.

– Oh, nej ... När jag kom till Stockholm led jag av grupp-skräck. Jag började på Komvux men fick panik. Så jag ringde min terapeut som trodde att vi skulle kunna klara av det om vi träffades 10 gånger. Så jag gick till socialen och bad om att få terapin betald. Men socialsekreteraren tyckte att jag kunde gå till ett sjukhus och nån psykolog som var gratis ... Nån som inte hade en aning om mig och mina problem. Jag överklagade till länsstyrelsen och fick rätt.

Det var samma socialsekreterare som krävde att Liisa skulle söka arbete, trots att hon var gravid i sjunde månaden.

– Hon tvingade mig att söka 10 jobb, och komma och visa upp att jag hade fått nej, nej, nej ... När jag var i åttonde månaden slapp jag. Det kändes som att hon ville sätta sig på mig. En del man möter på socialen har den attityden. Som om dom behöver höja sig själva genom att sätta sig på andra. Kanske har dom dålig själv-känsla ...

Liisa minns andra socialsekreterare. Det handlar om mötet.

– En del verkar tänka att här kommer en gammal knarkare som bara vill lura till sig pengar. Här har dom varit jättebra. Inte bara Britta utan dom som håller i pengarna också. Det är så viktigt att möta människor med respekt, oavsett om dom har pengar eller inte. Jag tror att dom som är kloka och med insikt, dom hittar man, en här och en där. Det är dom andra som dominerar, trots allt.

Liisa ser fram emot ett nytt liv. Att en dag inte längre vara beroende av socialtjänsten. Det livet börjar när barnen kommit in på dagis.

– Det är jobbigt att leva på socialen. Förut tänkte jag, oh nej, inte dit igen. Men nu tänker jag att jag kommer att betala skatt resten av mitt liv i det här landet. Det får vara så här nu. Om barnen får ha mig hemma ett år till, så kanske dom slipper problem i sina liv som måste fixas till och kostar en massa pengar.

Båda barnen står i kö till en kommunal dagisplats. Fast egentligen vill Liisa ha in dem på ett Montessoridagis.

– Det känns inte som att ett kommunalt dagis kan ge mina barn det stöd dom behöver. Montessoridagiset är mindre och dom tänker mer individuellt. Jag är lovad plats där till nästa höst. Skulle jag få en kommunal plats innan dess måste jag ta den. I så fall byter jag till Montessori sen.

På sikt skulle Liisa vilja starta eget. Hon har sin affärsidé klar, men inser samtidigt att hon inte skulle hinna driva ett företag nu medan barnen är så små.

– Jag får väl söka jobb inom äldreomsorgen. Det är slitigt. Jag vet, för jag har jobbat där förut. Inte minst nu med alla nedskärningar. Att behöva säga till dom gamla att man inte hinner. Jag ska ringa till arbetsförmedlingen också och fråga om jag inte kan få gå en datakurs. Det kanske underlättar när man ska söka jobb.

Även om Liisa naturligtvis känner sorg efter separationen så verkar hon ändå stark och beslutsam. Och så har hon barnen.

– Jag var mogen att bli mamma. Tyvärr var ju inte Bert mogen att bli pappa. För mig går barnen först. Mina vänner kan undra hur jag orkar, och säga att jag måste väl gå ut och feta nån gång. Men jag har festat tillräckligt i mitt liv. Det kan jag göra när barnen blivit stora. Att avstå från sånt har blivit naturligt för mig. Jag lider inte av det.

Det enda Liisa inte klarat av, tycker hon, är rökningen. Hon började igen i vintras när turbulensen kring Bert var som värst. Men att ta till knarket igen, det har hon aldrig känt sig frestad att göra.

– Nej, det där är avslutat. Det är över helt. För mig har buddhismen blivit en källa att hämta kraft ur. Jag har tagit min tillflykt till en ritual. Jag mediterar. Och så skriver jag musik och spelar gitarr.

Liisa ursäktar sig. Hon hinner inte berätta mer nu. Det ringer på dörren. Britta är tillbaka med Timo. Jyrki har vaknat. Och flyttkartongerna måste tas om hand.

– Det ska bli skönt när det är över. Den nya lägenheten ligger så fint. Alldeles intill skogen. Det blir bra för ungarna.

Sussi och Stina

Det är som om de här barnen har skyddslösheten stämplad i pannan

Hon hade lika gärna kunnat gå sönder. Det gjorde hon ett antal gånger också. Ändå samlade hon ihop sig varje gång. För att hon måste. För Stinas skull.

– För mig känns det som att jag kämpat för min dotters liv. Antingen lät jag henne bli ett paket, eller också fick hon chansen att bli en människa igen. Idag är Stina 20 år och på väg tillbaka till livet igen. Även om vägen är lång och svår ...

Sussi var bara 16 år när hon fick Stina. Ett år senare var hon ensamstående mamma.

– Jag kommer från en otrygg miljö. En sån miljö där man blir med barn när man är 15. Det var misshandel, bråk och skrik. Otryggt.

Sussi tycker själv att hon misslyckats som förälder på många sätt.

– För att kunna ge måste man ha fått. Det har inte jag. Jag hade inga förutsättningar att bli en idealisk förälder. Men jag älskar Stina ...

Sussi ger ett samlat intryck. Hennes sätt att berätta är avskalat. Rakt på sak, utan målade utsvävningar. För Sussi är verkligheten inte svart eller vit. Det är gråskalorna som dominerar.

Egentligen började allt när Stina skickades iväg på ett kommunalt sommarhem. Flickan skulle få komma ut på landet, och hennes unga mamma få välbehövlig avlastning. Stina åkte till samma sommarhem under flera år. Sommaren det år hon skulle fylla sju blev en mardröm.

– När hon kom hem berättade hon att en tonårig kille som varit på sommarhemmet hade våldtagit henne. Jag trodde att det hade hänt en gång ...

Först många år senare skulle Sussi få veta att våldtäkterna pågått hela sommaren och att grannpojarna stått på kö ...

Sussi tog med Stina till PBU. Men inte heller där förstod man omfattningen av övergreppen.

– Jag tror inte att dom hade erfarenhet på den tiden av hur man ska ta hand om såna här barn. Det gjordes ingen polisanmälan, ingen anmälan till socialtjänsten. Stina fick ingen hjälp att sätta ord på det som hänt, så hon kapslade in det. Vi gick dit tre gånger och hon fick leka med leksaker där. Sen bedömde dom att hon inte verkade ha tagit så stor skada ...

Ett år senare började Stina höra röster. Rösterna befallde henne att ha sex med olika människor. Bland annat med mamma. Det blev en ny vända hos PBU. Den här gången blev det bara två besök.

– Så här efteråt tror jag att besöken på PBU inte hjälpte henne. Istället slutade hon berätta. Tänkte väl att hon måste hantera allt själv, eftersom hon inte fick nån hjälp.

De följande åren verkade Stina trots allt må bra. Hon lade ner stor energi på skolarbetet och på idrott och blev bäst på allt hon tog sig för.

Stinas pubertet blev stormig och Sussi kände sig vilsen inför sin utagerande dotter.

– Jag kände mig så utsatt. Visste inte hur jag skulle hantera hennes starka utspel. Egentligen gjorde hon nog samma saker som andra tonåringar gör, men hon gick så mycket längre.

När Sussi krävde att Stina skulle hjälpa till och tvätta sina kläder svarade hon med att låsa mamman ute från lägenheten.

– Då ringde jag familjevården. Jag visste att det fanns en möjlighet att ha någon hemma. Någon som skulle kunna hjälpa oss i vårt samspel. Men dom hade ingen för oss ...

Konflikterna mellan mor och dotter accelererar. En dag undrar Stina vart man vänder sig om man vill flytta hemifrån. Hon ska just fylla 15.

– Jag sa att då vänder man sig till socialförvaltningen. Jag tänkte att det kunde vara bra för henne att lufta det med någon där. Så jag gav henne numret, men jag sa också att jag älskade henne och att jag inte ville att hon skulle flytta.

Kontakten med socialtjänsten börjar dåligt för Sussis del.

– När Stina hade varit där 2-3 gånger hörde dom av sig. Jag kände mig genast ifrågasatt. En gång ringde en av dom och sökte min dotter utan att presentera sig för mig. En annan gång började dom tala om övergreppen, som om det var något jag inte brydde mig om. Det kändes så klumpigt ...

Sussi menar att de två socialsekreterare som fick hand om Stina var för unga och oerfarna.

– Visst, en del av deras reaktion kan jag förstå. Dom får upp en tonåring som bara sitter och gråter och som säger att mamma är dum. Att hon inte får göra nåt. Men en erfaren socialsekreterare hade förstått att det inte var hela sanningen, tror jag.

Sussi kände det som att socialsekreterarna blev ombud för Stina, och att hon själv blev en ickeperson.

– Om jag sa att det här har vi problem med, då svarade dom: ”Men det säger inte Stina.” Ingen förstod heller hur dåligt Stina mådde. Jag tror att Stina hade behövt en mamma som stod för vad hon tyckte. Som stod pall. Som det här med veckopengen. I min vanmakt drog jag in den ibland. Men socialsekreterarna tog upp det och undrade om inte Stina kunde få sin veckopeng, trots allt. Så då fick hon ju den. Jag tror jag hade behövt stöd för att stå för dom saker jag trots allt stod för, som veckopengen. Jag tror att Stina hatat mig för att jag varit så himla osäker ...

Sussi kände sig föraktad av socialsekreterarna och tror att det handlade om att de var för unga och oerfarna.

– Jag var så rädd och reagerade med att bli arg. Jag hade önskat att dom kunnat se igenom min ilska och förstått att det fanns en oro bakom. Jag tror att dom hade lättare att identifiera sig med tonåringen än med den vuxne ...

Stina försvinner mer och mer ut i sin egen värld. Sussi håller på att tappa kontrollen helt. Hon vet inte var dottern är, eller vad hon gör. Så till slut börjar man diskutera om Stina kanske ska få ett

annat boende. Det bestäms att hon ska flytta till ett av socialtjänstens utredningshem.

– Kvällen innan hon skulle flytta var vi så nära varandra. Jag bad henne berätta om vad som hänt den där sommaren, och hon berättade. Det kändes bra att vi kunde prata med varandra.

Några dagar senare hälsar Sussi på Stina på hemmet. Stina är så arg att hon knappt vill titta på sin mamma.

– Jag vet inte vad som hade hänt. Hon hatade mig verkligen.

Stina mår allt sämre. Hon sover inte på nätterna, utan sitter på sin säng och tittar in i väggen. Sussi ringer och ber personalen att sitta hos dottern, men får svaret att också en 15-åring har rätt till ett privatliv.

Efter en tid erbjuder en lärare på hemmet Stina att bo hemma hos hans familj. Läraren säger att han kan sitta hos Stina på nätterna när hon inte sover. Sussi tänker att det måste vara en bra lösning. Stina säger ja och socialens ungdomsgrupp ger klartecken.

En kväll ringer läraren hem till Sussi.

– Dom här övergreppen, sa han, tror du att dom har upphört? Ja, sa jag, har dom inte det? Nej ...

Läraren berättar att en annan lärare på skolan utnyttjat Stina sexuellt.

– Han sa att på lunchrasterna hade dom samlag på katedern, på dom korta rasterna fick hon suga av honom ...

Det här är svårt att berätta om. Sussi viskar fram orden allt medan tårarna strömmar ner över ansiktet.

Läraren som Stina bor hos namnger också den lärare som ska ha förgripit sig på Stina. Men Stina säger att det inte stämmer, och inget kommer fram som kan styrka berättelsen. Först flera år senare kommer Stina att berätta att det var den lärare hon bodde hos som begick övergreppen ...

Det knakar i fogarna i lärarens äktenskap och Stina får flytta igen. Det blir en vända på barnpsyk innan hon hamnar på ett av landstingets utredningshem. Stina lever destruktivt. På det nya utredningshemmet håller hon på att drunkna när hon ramlar i vattnet efter att ha supit sig redlös.

– Men sen händer något bra – Pia och Katarina får hand om vårt fall på socialförvaltningen. Jag minns första mötet med Pia.

Jag frågade henne om hon hade erfarenhet av sånt här. Ja, 18 år. Och sen sa hon: "Jag kan säga dig att det kommer att bli ännu värre ..." Då kände jag att hon visste vad hon talade om.

Bytet av socialsekreterare gör inte Stinas liv lättare. Men Sussi känner sig respekterad för första gången.

– Pia och Katarina såg både mig och Stina. Dom var VÅRT ombud, inte bara Stinas ... Dom förstod att det var svårt för mig också, och dom såg vad som hände med Stina. Förut hade det mest varit jag som oroat mig och blivit ansedd som en hysterisk mamma. Pia såg att det fanns ett mönster i vad Stina gjorde.

Pia hade rätt i att det blir värre. Stina valsar runt på behandlingshem, §12-hem och barnpsyk. Hon rymmer och hamnar hos polisen. Mamma vill hon inte veta av.

– Varje gång hon kom till ett nytt ställe åkte jag dit för att visa att jag fanns där. Och för att hon skulle kunna säga nej. För det mesta ville hon inte träffa mig, men jag ville visa att jag höll fast vid henne. Att jag skulle komma tillbaka, trots allt.

Institutionerna håller inte fast vid Stina. Hon skyfflas hit och dit.

– Pia och Katarina var vårt stöd. Dom betydde hemskt mycket för mig. Innan dom kom in i vårt liv kände jag mig väldigt ensam. Genom dom fick jag kontakt med en terapeut som jag fortfarande går hos. Dom uppmuntrade mig också att bli socionom. Första gången skrattade jag bara, men när Katarina envisades och sa att jag skulle bli bra, tänkte jag, tja, varför inte. Nu söker jag varje termin, men har inte kommit in än ...

Sussi känner sig trygg så länge Pia och Katarina tar ansvar för Stina. Men efter en omorganisation inom socialtjänsten försvinner Pia.

– Det gick bra så länge Katarina gick parallellt med den nya socialsekreteraren. Men när hon också försvann slutade jag att existera som person igen.

Katarina fortsätter att hålla kontakten, trots att hon fått nya arbetsuppgifter.

– Katarina har funnits med hela tiden. Hon har hållit fast vid oss. Stina har svikits så många gånger. Alla behandlingshem hon varit på har byggt på kontakt med en speciell kontaktperson. Varje

gång Stina har flyttats har dom sagt att dom ska komma och hälsa på henne. Men ingen har gjort det. Stina har varit med om att så många relationer brustit ... Därför har det varit så viktigt att Katarina fortsatt att stötta oss.

Sussi tycker att den nya socialsekreteraren är kall.

– Stina hade gjort ett självmordsförsök som behandlingshemmet dröjde flera dagar med att berätta om för mig. Men socialsekreteraren sa bara: ”Stina kanske inte vill att du ska veta.” Nej, så klart inte sa jag. ”Ja, men då är det väl så kanske ...” svarade hon. Men hennes chef sa att det var helt klart att föräldrarna ska få veta en sån sak ...

Under en vistelse på låst avdelning inom barnpsykiatri lyckas Stina övertyga personalen om att hon ska få gå ut och köpa sig en pizza. Hon försvinner till T-centralen där hon plockas upp av en 40-årig man som våldtar henne. Hon vet inte vad han heter eller var hon varit.

– Jag har varit så arg. Hur kan en 40-årig man med en 17-åring ... För mig är hon ren, ett barn. Han blir en svart djävul.

När Stina är 19 har hon hunnit göra 7-8 självmordsförsök och vårdats på alla Stockholms större sjukhus, förutom ett antal utredningshem och behandlingshem. Hon mår hemskt dåligt och vårdas inom barnpsykiatri.

– Det var mest mediciner. Jag ville ha henne till ett nytt behandlingshem. Och först sa socialsekreterarna att visst, Stina skulle få ett nytt behandlingshem. Men det fanns aldrig något lämpligt. En gång ringde jag själv till ett hem och kollade att det fanns plats på morgonen. Då sa socialsekreteraren att hon ringt vid lunch och att dom inte ville ta emot Stina. När jag ringer en timme senare säger föreståndaren att dom visst är beredda att ta emot henne. Socialsekreterarna ljög mig rakt i ansiktet!

Pia säger till Sussi att hon misstänker att socialtjänsten bestämt sig för att släppa Stina till psykiatri. Sussi letar febrilt efter behandlingshem.

– Jag tror det gick prestige i det hela. Och jag tror att bara för att jag hade stöd av Pia och Katarina, som var gamla och vana socialsekreterare, så var det som att dom skulle säga nej till alla våra förslag. Antingen sa dom att hemmet vi föreslog inte var

kompetent nog, eller också att Stina inte var välkommen där. Jag tror också att man ville spara pengar genom att lämna över kostnaderna på landstinget istället ...

Stina är så dålig att hon har två övervakare vid sin sida. När dom vänder ryggen till krossar hon en glödlampa och försöker skära sig. En gång lyckas hon knyta två skosnören om halsen när hon är på toaletten. Hon är sekunder ifrån döden. Efter ett av självmordsförsöken ringer Stina själv till Katarina och berättar om läroaren som begått övergreppen på utredningshemmet, fyra år tidigare. Hon vill göra en polisanmälan.

När Stina fyller 20 flyttas hon över till vuxenpsykiatri. Där anser man att hon är färdigbehandlad och borde komma till ett behandlingshem. Men inget händer.

Då ringer Sussi till socialnämndens ordförande.

– Det var tack vare honom och den nya socialchefen som allt vände. Jag sa åt honom att nu fick han banna mig följa med mig till sjukhuset, för nu skulle han se hur det går till. Han bad om en halvtimmes respit och ringde och fixade en tid åt mig hos den nya socialchefen. Utan hans ingripande hade Stina säkert varit kvar på vuxenpsykiatri idag ...

Pia och Katarina följer med Sussi till den nya socialchefen. Hon anser att Stina är behandlingsbar och inte får lämnas i sticket. En vecka senare får Sussi, Pia och Katarina åka och titta på ett behandlingshem. Men chefen för familjevårdsenheten tycker inte att hemmet verkar bra. På sjukhuset säger överläkaren att om Stina ska stanna där kommer socialtjänsten att debiteras dubbel dygnskostnad. Stina är färdigbehandlad. Punkt slut.

Sussi kontaktar socialchefen igen och säger att inget har hänt. Stina är fortfarande kvar på vuxenpsykiatri. Efter 5 månaders kamp får Stina ett nytt behandlingshem i maj 1996. Där är hon fortfarande kvar.

– Hon har det bra där. Hon äter medicin mot ångesten och har varit in till psykiatri ett par gånger. Men det känns som att hon är på väg tillbaka till livet igen. Hon behöver tid för att läkas, men får hon det så tror jag att hon kommer att klara sig själv. Hon har kapacitet.

Sussi är orolig för vad som kommer att hända när Stina fyller 21.

– Då förs hon över till vuxenheten på socialförvaltningen. Stina själv tror att ingen kommer att vilja betala hennes plats på behandlingshemmet längre. Jag hoppas verkligen att dom gör det. Om jag vann på Lotto skulle jag garantera henne ett år till på hemmet.

Med socialtjänsten har Sussi ingen kontakt idag.

– Jag skulle önska att vi hade en fungerande kontakt. Men jag tror inte det är möjligt. Dom ser mig som en riktigt jobbig människa. Och jag är rädd för dom. För vad dom kan göra om dom nekar Stina hjälp en gång till. Jag tror inte att dom är intresserade av att lösa våra problem. Dom har agerat så kallt. Ljugit mig rakt upp i ansiktet. För mig har dom blivit människor som är beredda att gå över lik för att få rätt.

Under de svartaste åren hade Stina ingen tro på en framtid. Hon trodde att hon skulle hamna i fängelse. Att det var det enda ställe som skulle kunna ha henne kvar. Idag vågar hon drömma om att öppna ett hälsohem.

– Men hon är rädd. Rädd att hon inte ska kunna hålla ihop sig. Hon är rädd för att dom ska kasta ut henne om hon mår för dåligt. Det är ju vad som har hänt flera gånger, på andra ställen ...

Sussi tycker att hon och dottern har en bra relation idag.

– Ja, den är faktiskt bra. Den är trevande, som om vi lär känna varann på nytt. Jag är rädd för att trampa fel, men samtidigt vet jag att det är viktigt att stå för något. Ibland kan hon säga: "Tack för att du lyssnar!" Jag blir så lycklig. Det är ju det jag velat göra under alla år, men aldrig fått. Hon har ju inte velat se mig. Nån gång måste vi sätta oss ner och prata om allt. Men det får bli när hon vill ...

Det finns mycket som Sussi undrar över. Händelser i dotterns liv som hon ännu inte vet vad de stod för.

– Det har varit så mycket med Stina. Jag är glad att hon lever. Men med tanke på hur allt varit är det lätt att fler människor än befogat får en skugga över sig. Fast å andra sidan har mina mörka bilder av Stinas liv oftast visat sig vara ännu svartare i verkligheten.

Sussi funderar på den tidigare kollo-ledarens intresse för Stina. Efter det ödesdigra sommarhemmet var Stina på sommarkollo un-

der flera år. Sedan kom kollo-ledaren och hälsade på hemma hos Stina.

– Jag hade ett kort förhållande med honom, men egentligen var det nog inte mig han var intresserad av. Han satt barnvakt hos Stina medan jag arbetade på kvällar och nätter. Jag tänkte, vilken underbar människa som sitter och spelar kort med min dotter medan jag jobbar. Nu undrar jag, men det kommer nog att dröja innan jag får veta vad för slags relation de hade. Jag tror inte att den var helt jysst ...

Sussi tog upp sin oro för den relationen med de första socialsekreterarna.

– Dom tog dit honom, och tyckte han var trevlig. – Herregud, så klumpigt, att tro att man kan bedöma en pedofil på det viset. Till mig sa dom att dom kände sig lugna. Det var en trevlig man ...

Kollo-ledaren kom att hålla kontakten med Stina under många år. Det är först de senaste åren som de inte haft någon kontakt.

– Det är som om de här barnen har skyddslösheten stämplat i pannan. De drar till sig konstiga människor. Det var en kvinna också som Stina träffade i sportsammanhang. Hon kändes som ett stöd för min dotter. Men sen kom det fram att hon bjudit på mysiga middagar och pubrundor. Och att hon var lesbisk. Jag vet inte ...

Trots allt tror Sussi på framtiden. Hon har börjat läsa psykologi och hoppas att hon en dag ska komma in på socionomlinjen.

– Ja, vad vill vi alla som haft det trassligt bli, säger hon och skrattar.

Fast egentligen var det en oförstående socialsekreterare som hjälpte henne fram till beslutet.

– Ja, jag har fått så mycket kunskaper och erfarenheter, men ingen har lyssnat till mig för att jag inte haft nån titel. Nu vill jag ha en titel. Och jag tror att jag lärt mig att man inte ska ha förutfattade meningar om människor. Alla människor kan ha goda sidor.

Sussi menar att alla människor har en latent förmåga att växa.

– Människors förmåga att växa är fantastisk. Med rätt förutsättningar gör man det. Men för många är den förutsättningen en god socialsekreterare.

Intervjuare: *Ylva Wächter*

Under existensminimum

"Jag vägrar gå till socialan och på nytt förolämpas.
Hellre svälter vi."

Christina är 24 år. Hon har en stark självkänsla och personlighet, lätt för att uttrycka sig och för att visa känslor. Hon bor i en liten kommun i Mellansverige. Där, som på andra håll, har arbetslösheten svept fram och folk har flyttat till jobb i storstäderna.

Christina och hennes kille har tre barn. Hennes utbildning räcker inte till för att tävla om de arbetstillfällen som kan finnas. Hennes liv är som för tiotusentals andra unga mammor. De lever i ett socialt utanförskap. De saknar a-kassa och har inte kommit in i det välfärdssystem som är en självklarhet för alla dem som har ett arbete.

Christinas familj drar sig fram på en ekonomisk standard som ligger 2 500 kronor under existensminimum. De tvingas att vända på varenda krona. Men till socialtjänsten vägrar hon numera att gå.

– Jag låter mig inte förolämpas fler gånger. Hellre lånar vi av släktingar eller svälter, säger hon.

När Christina var 14 år dog hennes pappa. Hemmet lämnade hon samma dag som hon slutade i grundskolan.

– Då var jag 16 år. Jag flyttade till min kille som bodde hos sin pappa. Efter fem månader var jag med barn. Min kille gick då på fordonteknisk linje. Han hade ingen inkomst. Efter ett år slutade han på gymnasiet.

Vad hade du själv för framtidsplaner då?

– Jag tycker om barn och ville helst börja på dagis. Under en månad var jag också på ett daghem. Men det var för tunga lyft som jag inte orkade med då jag var gravid.

Efter några månader flyttade vi från killens pappa till min kusin i Norrköping. Men vi var snart hemma hos hans pappa igen. Under tiden jag väntade barn gick min kille på beredskapsarbete.

Så kom vår dotter sommaren 1991 och i februari 1992 flyttade vi till vår första egna lägenhet.

Hur vi klarade ekonomin?

– Jag hade föräldrapenning och en barnpension efter pappa. Min kille hade lön från sitt beredskapsarbete. Jag var 17 år då vår dotter föddes. När min föräldraersättning var slut var jag med barn på nytt. Då hade jag ännu inte fyllt 18 år.

På hösten när vi väntade vårt andra barn tog vi för första gången kontakt med socialen. Jag hade inte längre kvar barnpensionen efter min pappa. Det var min sambo som ringde och frågade om vi kunde få komma. Vi behövde stöd.

Vi trodde att vi snabbt skulle få hjälp, att socialen skulle säga: Skicka in ansökan och kom hit om en vecka så att vi får prata genom situationen. Vi hade räkningar, men inga pengar. Vi behövde ett handtag just denna månad för att komma ikapp.

Upplevde ni ångest eller skuld över att behöva söka hjälp?

– Nej. Det var inte svårt för oss att ta kontakt. Det kändes naturligt. Vi behövde stöd, och trodde att vi skulle få det. Men jag ville inte ringa, eftersom det var min sambo som stod för lägenheten och han hade den största delen av vår lilla inkomst. Han berättade att vi hade ett barn – men inte att vi väntade ytterligare ett.

Det första socialan frågar är hur stor lägenhet man har, vad man tjänar och hur många barn man har, om man har lån och bil, och i så fall vilken årsmodell. Det är standardfrågor.

Fick ni den hjälp ni då behövde?

– Nej, svaret vi fick var att de tyckte att vi skulle ha planerat bättre och kontrollerat vår ekonomi så att vi inte stått utan pengar. Socialen satte ut ett möte med oss först efter två månader. Där tyckte de tydligen att vi skulle kunna vara utan pengar så länge.

Vilka råd hade socialen hur ni skulle klara er under två månader?

– Vi fick inga råd. För att överleva den månaden ringde vi istället min killes pappa och fick låna pengar av honom.

Jag blev ledsen och arg när de sa att vi skulle få komma först om två månader. De sitter ju där för att hjälpa människor - inte för att man ska få tid långt senare. Så mycket folk bor det ändå inte på vår lilla ort så att det krävs en sån väntetid. Vi gick aldrig dit efter två månader.

Hur levde ni som arbetslösa med ett barn och ytterligare ett på väg?

– Det var knapert, framför allt efter det andra barnet. Vi försökte ta oss fram genom lån och med hjälp av släktingar.

Mellan det andra och tredje barnet jobbade jag i två månader i en modeaffär och fick praktiklön. Då hade vi det lite bättre ställt.

Nästa gång vi tog kontakt med socialen var 1994. Då hade vi två barn och jag ett tredje i magen. Jag hade inga pengar eller inkomster alls. Jag var 19 år. Min kille stämplade som arbetslös och fick ut 5 500 kronor. Vi hade runt fyra tusen kronor i hyra.

Först får man ringa till socialen – och då talar de om ifall man är berättigad eller inte. Jag pratade med en sekreterare. Hon var trevlig och skickade papper som vi skulle fylla i.

Det som är konstigt är att du får hem ett papper där det står att socialen vill gå in och kontrollera att man inte har någon förmögenhet. Det papperet måste du skriva under och ha med dig till första mötet.

Men det märkliga var att då hade de redan varit inne och synat. Innan de ens fått tillåtelse av oss. Det är klart att de ska kontrollera folk som söker, så att de inte sitter på en ny bil eller massor av pengar. Men det ska de göra först sedan de fått tillbaka medgivandet underskrivet av oss.

Det här var alltså andra gången som ni var i kontakt med socialen?

– Ja. Jag gick dit ensam. Mötet med socialsekreteraren upplevde jag som fördömande. Jag var ju åter med barn och fick höra att det var en dålig planering av livet att försätta sig i en sådan situation att vänta ett tredje barn och samtidigt behöva söka socialbidrag.

Jag svarade inte på anklagelsen. Men jag satt där och skämdes för det som jag hade i magen. Det tycker jag inte man behöver göra på ett ställe där man ska få mänskligt stöd.

Socialsekreteraren undrade ifall det var någon av oss som var på väg att få ett fast arbete. Det enda vi då visste var att min kille kanske skulle få ett sommarjobb.

Vi fick hjälp den gången. Men när jag gick därifrån mådde jag jättedåligt. Jag skulle också få mindre pengar till mat än min sambo för att jag var nitton och han tjugoett. Då sa jag att jag som är med barn ska väl egentligen ha mer pengar eftersom jag behöver äta mer.

Hur kände du det att gå till socialtjänsten nästa gång?

– Första gången blir man ledsen och tar emot anklagelserna. Andra gången är man arg i tre eller fyra dagar innan och försöker mopsa upp sig när man är där. När man gå hem igen har man lika ont i magen, är lika blöt inombords.

Jag vet inte hur jag ska förklara det. Men det är inte bara deras sätt att prata, utan också deras sätt att vara. De är inte förstående människor när de sitter där bakom sitt skrivbord. De har den där nedlåtande attityden, just för att man är i en situation där man behöver hjälp.

Ibland får jag för mig att det även handlar om godtycke. Att vissa får, och vissa inte. Andra som har det svårt har sagt till mig: Jag fick pengar, mot mig var de hur trevliga som helst.

Hur närgångna upplever du att frågorna är?

– Ett möte brukar vara under 20 minuter. De har i princip rätt att fråga vad de vill. Vilka framtidsplaner man har. Vilket ansvar man har. Hur länge man har tänkt söka bidrag. De berättar att stödet bara är till för att rätta upp ekonomin under en kortare tid.

Visst förstår jag att de också har regler att följa, att tolka, att de arbetar under ekonomisk press. Jag skulle inte vilja byta med dem.

Men de måste väl kunna vara lika trevliga mot alla – även om de som socialsekreterare sitter i en trängd ekonomisk situation. Man behöver ju inte någon uppläxning när man kommer in. Man känner sig tillräckligt liten, tillplattad och underlägsen ändå.

De första mötena med socialtjänsten – som inte blev särskilt bra för dig – har de präglat din fortsatta syn på samhället och socialen?

– Ja. Jag vill inte gå dit på några villkor. Jag försöker istället surfa fram med hjälp av släktingar eller att leva på små marginaler.

Men med tre barn hade nöden ingen lag. 1995 var Christina tvungen att åter söka hjälp.

– Jag och min kille hade då flyttat isär. Det blev ett nytt möte med socialen för mig, eftersom det tar tid innan underhållsbidraget blir klart. Och det var nog det värsta jag varit med om.

Då hade vi tre barn, två flickor och en pojke. Orsaken till att vi bröt med varandra var att vi inte orkade längre. Vi hade levt i ekonomisk knipa praktiskt taget hela tiden sedan barnen kommit. Vi fick inte tid för att prata, vi kände oss utnötta på varandra. Vi tyckte det var lika bra att flytta isär – för att sedan kanske kunna återkomma.

Den ständigt dåliga ekonomin satt som en käpp i hjulet mellan oss. Det som vi ständigt tjafsade om var pengar, och hur vi skulle få dem att räcka till.

Det skulle ta två månader innan jag fick underhållsbidraget, så jag ringde till socialen och frågade om jag kunde få hjälp. Jag berättade om min situation, att min kille och jag skulle gå ifrån varandra. Hennes första fråga var då vem av oss som ville bryta upp. Jag undrade varför hon ville veta det. Då fick jag till svar att jag var dum om det var jag som satte mig i den situationen eftersom jag inte hade någon inkomst. Beskedet från henne var i princip att om det var jag som ville flytta från min kille så hade jag fått skylla mig själv för det var ju han som ändå hade den största ersättningen.

Under tiden när barnen kommit hade vi flyttat från trean till en fyra. Hon sa att när jag kom till socialen så skulle jag ha bestämt mig för att flytta tillbaka till en trea för att kunna få hjälp. Hon ansåg att det var för stor kvadratytta för mig och barnen. Samma dag som jag pratade med henne åkte jag till bostadsförmedlingen och skrev kontrakt på en trea. Jag tror till och med att jag hann flytta innan jag gick till socialen.

Med min kille hade jag hållit kontakt för att det skulle kunna fungera bra med barnen.

Fram till jul 1995 fick jag socialbidrag. Då flyttade jag till Norrköping med barnen. Där har jag alla mina släktingar. Jag ringde till socialen där, och de förklarade att första månaden som man är ny på en ort så ska socialen i den gamla kommunen betala bidraget.

Jag berättade det för kommunen jag kom ifrån. De svarade att de aldrig kunde tro att det stämde. De tyckte att hyran var för hög i Norrköping. Jag försökte förklara att de måste förstå att det är skillnad eftersom Norrköping är en mycket större ort än den jag flyttat ifrån. Det handlade om femhundra kronor mer i hyra. Självt klarade jag inte med mer förebråelser då. Min kusins fru fick gå in och prata med socialtjänsten på min gamla ort. Hon läste upp den paragraf som gällde – och då betalade de mig för den första månaden.

I Norrköping orkade jag inte ta kontakt med socialtjänsten utan försökte leva på min föräldrapenning.

Jag började 1996 på Komvux i Norrköping. Där gick jag i ett halvår för att läsa in grundskolenivån. I maj bestämde jag och barnens pappa att vi skulle flytta ihop igen. Då hade en kompis och jag pratat om våra ekonomiska situationer. Hon hade högre bidrag än vad jag hade, och hon tyckte att jag skulle söka pengar för den sista månaden eftersom jag låg under gränsen och det kostade pengar att flytta tillbaka till min gamla kommun.

Jag ringde socialen i Norrköping. Där var de jättetrevliga. Jag behövde aldrig gå dit, jag skulle ju bara ha hjälp en gång och sedan flytta. Det visade sig att jag hela tiden legat tvåtusen kronor under existensminimum. Jag fick då tvåtusen för den sista månaden.

Vilka planer hade du och barnens pappa när ni återförenades?

– När jag kom tillbaka till min kille och till den gamla orten studerade vi båda och fick studielån. Det var första gången som vi levte på två inkomster och det kändes konstigt när man inte behövde rota i fickorna i slutet av månaden för att få det att gå ihop.

Men i mars 1997 råkade jag ut för en depression, fast jag inte visste vad det handlade om. Jag klarade liksom inte mer. Det kanske var den ekonomiska pressen. Jag orkade inte att läsa och sköta hemmet och de tre barnen. Jag var alltid stressad och jag kände mig ledsen. Jag fick panikångestattacker. En dag när jag skulle köpa strumpor åt ett av barnen föll jag bara ihop med en blixtrande huvudvärk. Jag kom till läkare, och fick tabletter som inte var beroendeframkallande. De skulle jag äta i sex månader. Medicinen skulle hjälpa mig tillbaka.

Det blev jobbigt – för jag tyckte inte jag hade någon att riktigt prata med. Jag hoppade av skolan, och efter ett tag gjorde även min kille det. Han är en starkare människa än vad jag är, men han hade också känt stressen.

Vårt mål var att läsa in grundskolenivån. Vi funderade på att sedan läsa vidare. Men vi visste inte riktigt hur vi skulle ha det. Jag hade aldrig tidigare haft en sådan här depression eller mått så dåligt. Det sade bara pang. Jag åt tabletter och slutade med dem på nyårsaftonen 1997/1998. Jag blev sjukskriven. Eftersom jag då studerade hade jag studieersättning.

Vi bodde åter hemma hos hans pappa under en tid för att få ned kostnaderna och försöka få ordning på ekonomin. Så här har vi hållit på hela tiden. Det kommer en hopar med räkningar och då får man trolla, ta hjälp av vänner eller flytta till anhöriga.

Läkaren ville inte att jag skulle gå sjukskriven längre – utan tyckte att vi skulle ringa till socialen. Under den sommaren hade jag inga pengar. Men jag vägrade att ta kontakt med dem. Jag förstod ju hur det skulle vara så jag sa: Nej, nej. Jag ville absolut inte gå till socialen, så dåligt som jag då mätte.

Det jag upplever som allra jobbigast är människan som man möter: Jag har aldrig stött på en trevlig socialsekreterare. De sitter där, på den höga stolen – och jag, jag sitter långt, långt därnere. Man ska veta sin plats, och det gör man ju.

Jag har en kompis som hela tiden gått på socialbidrag. Hon har upplevt både positiva och negativa saker. Hon har träffat en socialsekreterare som hon tycker är mänsklig. När hon lägger fram sin ekonomiska situation förstår han och hjälper till. Det är så man vill att det ska gå till. Att de är trevliga, bestämda och rättvisa.

Jag vet inte vad deras attityd mot mig beror på. Jag vet bara att jag inte är ensam om att uppleva att man blir illa behandlad. I dagens samhälle är det ju så att man har kompisar som haft tur och fått ett jobb, men också många kompisar som är arbetslösa och som är tvingade att söka socialhjälp. Vi mammor som är utan arbete och utbildning får sitta mellan. Vi upplever oss kränkta när vi kommer innanför de där dörrarna och ber om stöd. Man känner sig dum inför människan framför en när man ska försöka förklara varför man behöver ha de där pengarna.

Även om det är en myndighet man vänder sig till så känns det som om det är människan – den som sitter framför en – som man ber att få pengar av. Man vänder ut och in på sig och blottlägger hela ens liv. Man känner sig dum för att behöva be om stöd och undrar om det upplevs att man kanske har för fin jacka på sig för att kunna få hjälp. Eller som i mitt fall: Varför man har tre små barn och inte orkar att samtidigt ha ett jobb.

Det är en fråga som jag ofta får. Jag förstår ju hur de tänker: Här är det en ung mamma med tre barn, utan fast inkomst, som inte har planerat sitt liv och sin framtid.

Jag tycker att man har rätt att kräva ett bättre bemötande. Precis som man får när man kommer in i en affär. Det är ju ändå människor dom arbetar med, och för, andra människor.

Har du fått hjälp att slussas vidare till nya möjligheter? Är det en bra samordning mellan olika myndigheter och medel?

– Nej. Som det är nu får jag en känsla av att olika myndigheter inte tycker om varandra. Arbetsförmedlingen, försäkringskassan och socialen säger tvärtom om saker och ting. Det känns som om de inte jobbar ihop utan mot varandra.

Upplever du människovärde och demokrati när du kommer till myndigheterna?

– Det jag känner när jag kliver in är en enda stor och orolig klump i magen. Jag vet inte hur de uppfattar mig. Ingen har sagt att jag varit otrevlig eller arg när jag varit där.

Många av mina kompisar är mammor i samma situation som vad jag är i. Vi har inte, som papporna, kommit in i några av samhällets olika system. Vi står utanför. Vi är inte med i a-kassan och omfattas inte av arbetsförmedlingens åtgärder. På socialen får du inte hjälp om du inte har arbetsförmedlingen bakom dig.

Du har nu fyllt 24 år. Hur lång tid har du haft hjälp av socialtjänsten sedan du slutade grundskolan?

– Sammanlagt är det totalt under nio månader. I juni ringde jag till socialen en gång till.

Själv har jag efter depressionen fått en praktikplats genom arbetsmarknadsinstitutet – Ami. Den är bra och framtidsinriktad. Det är ett miljöarbete. Vi skrotar gamla datamaskiner och tar vara på innehållet.

Jag får ut 1 400 kronor. Månadsbiljetten går på 700 kronor, varav försäkringskassan betalar 400 kronor. Resorna kostar mig 300 kronor. Det blir alltså 1 100 kvar i månaden. När jag fick reda på detta ringde jag till barnomsorgen och frågade hur mycket jag skulle betala i avgift där. Det var tusen kronor. Men kvinnan jag talade med var så snäll att hon satte oss på grundnivån. Nu betalar vi femhundra kronor i stället för det dubbla.

Där hade jag ett positivt möte med samhället. Hon på barnomsorgen räknade ihop vår ekonomi och sa: Det här kan ju aldrig gå. På arbetsmarknadsinstitutet sa de också till oss att vår ekonomi var sådan att vi skulle ringa till socialen.

Vi ligger flera tusen under levnadsnivån. När räkningarna är betalda har vi endast ett par hundralappar kvar.

Jag ringde till socialen och berättade om vår situation, att jag varit sjuk och att jag nu fått en praktikplats genom Ami, men att pengarna inte räckte till för att leva. Hans första motfråga var om jag hade haft kontakt med psyket.

Nej, det har jag inte, svarade jag. Det var ju konstigt tyckte han. Varför då, undrade jag. Jo, eftersom jag hade tabletter och varit nere tyckte han att jag borde gå på psyk. Det verkade som om det var vanligast för honom. Jag uppfattade det som väldigt kränkande. Varför skulle han fråga mig om jag går på psyk?

Det har han inte med att göra. Det är något som verkligen är privat.

Han frågade också vilka tabletter jag hade ätit. Varför då? Han är ju ingen medicinsk expert eller apotekare. Han ska ha med det ekonomiska att göra.

När Christina berättar om detta möte och förhör blir hon så upprörd att ilskan och förtvivlan åter väller upp.

– Han frågade hur många barn vi hade, vilken årsklass vi hade på bilen, och om min kille hade jobb. Sedan undrade han vilken lägenhet vi bodde i. Då berättad jag att det var i fyra rum och kök. Han förklarade att vi inte hade rätt till en fyra. Men herregud vi har ju tre barn, varav det äldsta är sju och ska börja i skolan. Det spelar ingen roll svarade han. För att ha rätt till en fyra ska äldsta barnet vara tio år. Men vad säger du, frågade jag. Förra gången jag

pratade med socialen så sa ni att vi hade rätt till en fyra när äldsta barnet var sju år.

Han frågade vilken hyra vi har, och jag svarade att den låg på 4 800 kronor – och att det ju inte är mycket för en fyra. Nej, sa han, men ni är bara berättigad till 4 080 kronor. Hur ska vi få tag i en trea för fyratusen? Det finns blev svaret, och nästa gång ni kommer hit ska ni ha bytt till det. Om ni inte tänker flytta är det inte säkert att vi kan hjälpa er med några pengar mer än under en månad. Då blev jag arg och sade att det kommer att kosta mer om vi tvingas flytta till en trea, för då hamnar snart hela vår familj någon annan stans. Man kan inte springa omkring fem personer i en liten trea.

Vi bor kvar i fyran och kämpar med ytterligare tusen kronor mindre i månaden. Vi ligger mellan 2 000 – 2 500 under existensminimum. Jag klarar inte av att gå till socialen. Hela tiden upplever man misstroende. Det finns säkert anställda där som är vänliga – men jag har inte träffat dem.

Jag tror också att det är en generationsfråga. Det har min mamma och jag pratat om. Hennes erfarenheter är att de äldre socialsekreterarna är mer förstående. De yngre sitter på sina höga hästar.

Jag har på intet sätt missbrukat systemet. Vi går ju inte ens dit, utan lever hellre under existensminimum.

Idag upplever Christina trots allt öppningar. Det nya jobbet har stärkt hennes identitet.

– På praktikplatsen är jag fem timmar om dagen. Det fungerar jättebra. Det är kul att få jobba med händerna. Vi är en grupp som arbetar tillsammans. Cheferna är där för att hjälpa oss.

För att jag skall kunna ha praktikplatsen kvar måste jag bli fortsatt sjukskriven. Det vet jag inte om jag blir. Men jag vill stanna där jag nu är.

Hur har barnen påverkats av de ständiga ekonomiska bekymren?

– Vi har hållit dem utanför våra problem. Ekonomin har vi diskuterat när de lagt sig på kvällen. Men det känns när barnen kommer hem och säger att nu har den fått det, och den har fått det. De vill ju också ha. Min femåriga dotter satt på dagiset och diskuterade ekonomi med sina två kompisar. Min pappa och mam-

ma har inte råd att köpa några pengar just nu, sa hon. Då förstår man hur de egentligen känner det.

Ändå: För första gången har vi faktiskt lite framtidsutsikter. Nu tänker vi: Det finns annat att göra som inte kostar så mycket pengar. Vi försöker dela upp allt i små portioner.

Vi pratar om hur mycket pengar vi kan lägga på olika saker, och vad vi kan avstå från. Vi tänker hela tiden på att jaga kostnader – som att man inte alltid ska ta bilen när man ska göra något.

Min kille jobbar som Alu och hjälper till att samla in prylar till Litauen. Det är meningsfullt.

Vad har ni under åren egentligen haft råd att unna er?

– Vi hade en semesterdag i somras. Då åkte vi till en djurpark tio mil härifrån. Sedan ser man hur folk sitter i TV och beklagar sig för att de inte har råd att åka på semester utomlands.

Hur skulle du vilja att det fungerade på socialen?

– Jag tycker att de ska se människan och individen som de träffar. De måste kunna avgöra om en person sitter och trycker i stolen eller att de tvingas baxa upp sig och försöka ta mod. De ska vara ett personligt stöd, och kunna peka på framtidsalternativ. Helt enkelt hjälpa till så att alla människor får en och samma chans.

Jag skulle vilja att det skapades ett system som fyllde upp ersättningen mellan praktiklönen och den allmänna levnadsnormen.

Nu får man vända ut och in på sig varje gång man ringer. Jag tror aldrig att jag har mött samma socialsekreterare, utan alltid ställts inför nya. Samarbetet mellan olika myndigheter måste fungera bättre.

Vilka drömmar har du för dig, och din familj?

– Jag går inte och drömmer om att jag ska bli något stort, eller få jätteinkomster. Man tar en bit i taget. Man är en trebarnsmamma eller pappa som ska försöka jobba ihop till mat och hyra. Man vill ha ett arbete. Det är bara det som gäller.

Vårt förhållande har hållit. Vi har kommit fram till att vi ska leva ett liv där vi gör de saker som vi kan och som vi nu har råd med. Någon gång i framtiden så lär vi också kunna göra mer. En dag måste det vända.

Jag hoppas att det jag berättat ska ha ett värde, att det kanske kan hjälpa till att förändra saker och attityder till det bättre. För det är inte bara jag som har ont i magen, eller känner mig kränkt, när jag varit på socialen.

Men allt har inte varit negativt. Jag har fått tid att vara tillsammans, och fått ut mycket mer, med mina barn än vad min mamma fick med mig. Det är positivt.

Intervjuare: *Rolf Jansson*

En framtid utan bidrag

"Vad fan skall man göra när man vill jobba – men det inte finns något att få."

Sara är 22 år. Hon är öppen, mogen och redan rik på livserfarenhet. Hennes språk är levande och målande. Till kaféet där vi bestämt träff kommer hon på cykel. Hon jobbar nu på ålderdomshem, och ska få sin första lön.

Sara känner sig lite stressad. Hon har bestämt tid för att klippa sig. Tänk att få råd med lite lyx, säger hon. Det har hon tidigare inte alltid kunnat unna sig. Sara har som så många andra i hennes generation levt i gränslandet mellan vikariat, arbetslöshet, studier och socialbidrag.

– Jag tog studenten 1995. Då var jag arton år. Jag hade läst på samhällsvetenskapliga linjen. För mig var det mest aktuella att då få komma utomlands. Det spelade ingen roll vart.

Jag åkte till Österrike med en kompis. Men första utlandsvistelsen blev inget bra. Efter tio dagar var jag hemma igen. Den hösten bodde jag hos mamma och arbetade på ett ålderdomshem.

Det var ett kvällsjobb på deltid. Då tog hon för första gången hjälp av socialen.

När Sara slutade på gymnasiet hade hon inga omedelbara planer på att läsa vidare. Hon ville skaffa nya intryck, resa och lära sig spanska. Våren 1996 reste hon till Spanien och pluggade. Väl hemma igen sökte hon in på filosofikursen vid högskolan.

– Några mål hade jag inte då – det har jag först nu. Jag vill jobba med journalistik – och helst på en radiostation.

När jag kom hem från Spanien flyttade jag till mamma och började åter arbeta på ålderdomshemmet. En kompis och jag pratade om att skaffa en egen lya att dela på. Vi hittade en lägenhet i september 1996.

För korta perioder är mamma alltid trygg, men inte för en längre tid. Att bo hemma när man är 21 år och har en aktiv lillebrorsa att ta hand om funkar inte i längden. Det tyckte de inte hemma heller – och det förstår man ju.

Så kom våren 1997.

– Min kompis och jag flyttade ifrån lägenheten. Jag hade inget jobb, ingenstans att bo. Bostad löste sig genom att jag blev inneboende hos en gammal dam och betalade 1 500 kronor i månaden. Då kom jag åter i kontakt med socialen. Jag var ute efter ett jobb på ålderdomshemmet där jag alltid varit sommarvikarie. Jag sa till dem: Jag finns här, och kan jobba hur mycket som helst.

Tyvärr blev det inte så mycket. Det hade blivit kärvare tider, i samhället och för de anställda. Kommunen hade infört nödstopp – det fick inte anställas vikarier. De som arbetade i vården hade inte längre råd att vara hemma när de blev sjuka – det skulle kosta dem för mycket pengar. Det lilla som jag tjänade på att hoppa in som extrahjälp räckte inte till för att klara mig. Så jag tog kontakt med socialen för att få en så kallad normutfyllnad. Då var jag 21 år.

Sara ser mötena med socialtjänsten som positiva – men krångliga. Några skuld känslor har hon inte känt. ”Jag tycker inte det är skamligt att få hjälp när man behöver det. Jag hade försökt att göra allt för att klara mig. Jag har aldrig varit rädd att söka jobb och hugga i när jag behöver det. Det är inte roligt att vara beroende av någon annan – i det här fallet socialen. Men vad fan ska man göra om man vill ha ett jobb, men det inte finns att få.”

– Mamma sa ingenting när jag gick till socialen. Hon tyckte snarast det var synd att jag inte kunde klara mig, fast jag var beredd att arbeta hur mycket som helst. Visst kan man skylla samhället för mycket av det som hänt och att det ser ut som det gör för min generation. Men jag tycker också att man själv kan ta tag i saker så gott det går.

Nu gjorde jag det, plus att jag samtidigt hade börjat som kontaktperson för en tjej som var autistisk. Hon var sjutton år. Det var en form av väntjänst. Vi gick ut på stan – och på bio. Det var inget jag kunde försörja mig på. Det var en social grej som ersattes med 1 200 kronor i månaden. Men jag var inte bitter eller besviken. Ytterst hade jag valt att leva så här. Jag hade mycket väl kunnat

söka in på en utbildning eller kurs, men gjorde inte det. Jag hade som person en tillfällig svacka och kände att jag måste ta paus från att plugga och för att ta vara på mig själv.

Jag gick till socialen med hyreskontrakt och lönespecifikationer. Det var deras uppgift att räkna ut vad jag skulle ha. Så jag fick hyran betald på runt 1 500 kronor.

Möttes du av förståelse – eller av snorkighet?

– Varken eller. Det var liksom att här kommer ”ännu en socialbidragstagare”. Det var mest ett mekaniskt bemötande.

Det är fantastiskt att man så tidigt i livet har lärt sig all den byråkrati som faktiskt existerar. Det är så himla mycket att hålla reda på, och förstå, för att man ska ha rätt till hjälp.

Under den här tiden hade jag korta vikariat på hemmet, det var några timmar på kvällar. Egentligen tjänade jag inte på att jobba. Jag kom inte upp i existensminimum. Allt var jätteknapert och precis så att det gick ihop till det allra nödvändigaste. Jag fick välja bort det mesta i livet. Det fanns inget utrymme för att köpa kläder. Jag gick på Myrorna. Att ha det så här under en längre tid är inte roligt. Men när man som jag visste att det är under en kort period i livet, då orkar man ta den smällen. Däremot förstår jag hur svårt det är för dem som ständigt måste leva på socialbidrag.

Är det vanligt i din generation att man går till socialen när pengarna inte räcker?

– Ja, det är det. En del ser det som en möjlighet att hålla sig flytande.

Sara har mest haft kontakt med socialen per telefon. Det enda personliga mötet var när hon var där första gången och hämtade papper. Då fick hon endast tala med receptionisten.

Hon skulle velat haft mer information om regler och ekonomi, mer av handledning. Nu kan övergångarna mellan lön och ersättningen från försäkringskassan och socialen bli både knepiga och förödande.

– Det har jag fått känna på. Förra sommaren hade jag som vanligt sommarvikariat på hemmet. Då hade jag en bra lön, och sedan under hösten hade jag tänkt fortsätta jobba på där. Men då dök plötsligt en praktikplats upp som var guld värd för min framtid. Jag fick en Api-tjänst på en tidning. Självklart tog jag den.

Trots att den bara var betald med 76 kronor om dagen. Det kan ingen leva på. Jag var tvungen att åter söka hos socialen. Den första månaden fick jag bara 353 kronor. Socialen tyckte att jag hade haft för mycket pengar månaden innan och att jag borde ha planerat bättre.

Det var första gången jag tyckte det var dåligt. Socialen verkade inte ha någon verklighetsförankring. De tänker inte på hur det är ute i vardagen. Att klara sig på 353 kronor går ju bara inte. Jag berättade hur fattigt jag hade det. Men fick då till svar att jag hade haft bra med pengar förra månaden. Du borde ha sparat och delat upp pengarna på två månader, sa de. De tänkte inte på att jag hade gamla skulder som jag betade av och att jag i förväg inte visste att jag skulle få en praktikplats som hade med min framtida utbildning och mitt yrkesval som journalist att göra.

Jag var på tidningen i nio månader. Det är den längsta perioden jag varit i kontakt med socialen. Jag fick mer eller mindre hyran betald.

Det var ett jättekul jobb, på något sätt var det som att starta på nytt. Även om tidningen kanske ibland kändes lite amatörmässig, och att vi efter varje nummer sa: "Hoppsan vad var det här? Så här kan man väl ändå inte formulera sig. Vad har jag skrivit nu egentligen?" Men det var väldigt lärorikt och utvecklande. Jag stärkte mitt självförtroende. Det var viktigt att få känna på hur det kan vara att intervjua, skriva och göra layout. Allt som allt var det en enormt bra tid. Jag hade också hittat en lägenhet.

Nu är tidningspraktiken över. Jag har åter ett utbildningsvikariat på hemmet. Det är jättefint att kunna falla tillbaka på. Jag ersätter en tjej som går på utbildning. Avdelningen som jag är på är ett demensboende. Det är intressant och roligt, ett annat sätt att jobba. Vi är en grupp, ett sammansvetsat lag. Man engagerar sig i dem som bor där, vi gör allt tillsammans – från att läsa tidningen till att gå ut.

För mig har det varit bra att ha ålderdomshemmet att falla tillbaka på. Jag har hela tiden planer på vad jag ska göra, hur jag ska gå vidare och utbilda mig. Allt vad jag gjort hittills har bara varit tillfälligt.

Som jag lever gör många i min generation. Det är ett väldigt hoppande mellan de tillfälliga jobb man kan få, och olika studieplaner. Det är en rotlöshet, och det är omöjligt att veta när man blir stadgad, då det är så himla svårt att komma in på högskolan. Jag är i en sådan där dözon. Jag har för bra betyg för Komvux, men för dåliga för att kunna slåss med andra om högskoleplatserna.

Om du inte hade fått hjälp från socialen, hur hade du då klarat dig?

– Det har varit nödvändigt för att gå vidare i livet, men också för att kunna överleva för stunden. Hade jag inte fått hjälp från socialen hade jag inte kunnat ta praktikplatsen på tidningen för arbetslösa. För min framtid var det guld värt att pröva på som journalist. Det är så här samhällets stöd skall fungera. Men det är jättejobbigt att tvingas hoppa omkring. I dag är ju inget säkert. Förr kunde man komma in på högskolan på en gång och börja plugga, eller gå direkt från gymnasiet till ett jobb, och sedan kanske stanna där hela sitt liv.

Hur lång tid har du haft hjälp och stöd?

– Längsta tiden var under de månader då jag hade praktikplatsen på tidningen. Sammanlagt är det kanske sexton månader.

Är det skönare när du klarar dig själv?

– Ja, herregud. Tänk att slippa all den här byråkratin, slippa de sena utbetalningarna, som gör att man kommer efter med hyran. Självklart känns det bättre att tjäna pengar själv. Men jag tycker inte man ska känna skuld när man har ett så här bra system så att man kan få hjälp när man behöver. Det jag reagerat mot är att det varit så svårt att få kontakt med folk på socialen. Jag skulle ha krävt fler personliga möten om jag varit mer beroende av hjälp.

– Jag förstår att trebarnsmammor som inte har arbete, och som bara får det sämre, kan uppleva tröstlöshet och hopplöshet. Jag har ju bara haft mig själv att ta vara på och klara. Jag är stark och vet vägarna. Jag planerar hela tiden och gör något. När det har varit riktigt risigt med pengar har jag försökt att låna av kompisar eller gått hem till mamma och ätit. Dyra nöjen har jag avstått ifrån.

Hur kan systemet göras bättre och effektivare?

– Det behövs mer personlig kontakt med bidragstagare. Det är viktigt när det krisar, och eftersom det känns som om socialek-

reterarna inte har någon riktig verklighetsförankring. Alltså mer av förståelse och inlevelseförmåga. De på socialen kan inte tänka så mekaniskt och tro att man alltid planerar lång tid framöver. Det fungerar inte så om man ligger efter med räkningar och lån.

Jag ser hur kompisar tvingas leva ett liv som bygger på socialbidrag. Det beror inte på att bidragen är för höga, utan på att det är svårt att få jobb och svårt att komma in på högskolan. Det blir en ond cirkel när man märker att det inte lönar sig att hoppa från vikariat till vikariat. Det är inte socialbidragen som är för höga – de är precis på gränsen. Det är lönerna som är för låga.

Min framtid är en framtid som inte består av bidrag. När mitt utbildningsvikariat på hemmet är över hoppas jag att jag hunnit klara av en tenta som jag missat på högskolan. Jag måste komma ikapp fem poäng för att få studiemedel.

I vår tänker jag åka till England och ta en Cambridgeexamen. Det är väldigt viktigt med en god grund för engelskan. Min ambition är att spara av de pengar jag tjänar på ålderdomshemmet.

Nästa månad får jag min första fulla månadslön. Jag känner mig hellycklig. Då ska jag först lyxa till lite. Åka till min syster i Stockholm, hälsa på kompisar i Ängelholm, och gå på bio.

Det låter inte så lyxigt?

– Nej, men för mig är det det. Jag som tidigare tyckt att guldkanten varit att gå till biblioteket och sitta där och läsa MånadsJournalen.

Framtidsdrömmen?

– Jag vill bli journalist och jobba med radio. Mitt mål är att söka in på journalisthögskolan, eller en folkhögskola med media-linje.

Om det blir kärvt igen kan du tänka dig gå och få hjälp igen?

– Självklart. Men jag hoppas att jag inte behöver det. För mig är det en trygghet att kunna falla tillbaka på jobbet vid ålderdomshemmet. Jag ser det inte som ett misslyckande eller att gå ned sig.

Många unga är rädda för att leva i vardagen, och med ett jobb som kan verka vanligt eller oglamouröst. Alla vill ut och resa, eller bli det eller det. Det är lätt att man lever kvar i denna en cirkel av drömmar och aldrig torkar skit på åldringar. För mig hade det varit

bättre med ett system som hade kompletterat den ersättning jag fick för Api-platsen. Alltså någon form av minimilön. Det finns heller inte någon bra kontakt mellan försäkringskassan, socialtjänsten och arbetsförmedlingen. Det är brist på resurser. Det måste skapas ett nytt system – mer av enhetlighet och en tydlig levnadslön.

Känner din generation bitterhet mot ett samhälle som inte kan ge er jobb eller ta vara på er kunskap?

– Jag tror snarare det är en bitterhet mot fyrtiotalist-generationen. Det är som om vi ska få ta hand om skiten efter allt vad den har tagit för sig. Som raseringen av välfärdsstaten, den offentliga sektorn. Ja allt det som varit den svenska trygghetsmodellen.

Nu har många i min generation inte råd att gå till tandläkaren eller doktorn. Vi ska vrida och vända på varenda krona. Jag har kompisar som inte varit hos tandläkaren på fyra år.

Jag upplever generationsklyftan som större än samhällsklyftan. Men det är så pucko att gå och vara bitter. Det leder inte framåt, bara till cynism. Man måste försöka göra något åt sin egen situation.

Min livserfarenhet är bred. Jag har varit inne i alla samhällssituationer. Jag har studerat, och gått arbetslös. Jag har arbetat inom äldreården, jag har haft praktikplats, och fått hjälp av socialen. Jag har fått insyn i det mesta. Det är mycket som är fel och kan kännas jobbigt. Men den som inte har haft motgångar eller prövningar – har inte heller något att glädjas över när det går bra.

Intervjuare: *Rolf Jansson*

Det har vänt nu

Jag vill betala tillbaka till alla de som ställt upp och trott på mig, trots alla svek.

Oktobertungt Göteborg. Regndis. Från havet och älven ligger vinden på – som alltid

Över Drottningtorgets nylagda stentorg stretar Mazho fram i blåsten. Han är 23 år, och har tagit spårvagnen in från Kålltorp.

Till Göteborg flyttade han hösten 1998 för att komma bort från en mellansvensk stad. Bort från knarkarkvartar och de stökigheter som var på väg att ta hans liv.

– Jag kämpar för att klara mig. Jag kämpar i en ny lägenhet, med utbildningen här i Göteborg, och för att värja mig från kompisarna i min gamla stad, säger han.

Men är inte Göteborg en långt farligare stad för en skör människa?

– Nej, inte för mig. Här kan jag bygga upp något nytt. Jag har min syster och hennes kille här. Det stöttar på alla sätt.

Fast visst finns det frestelser och så kallade pundare även här. När jag var ute senast kom en tjej fram till mig och frågade om jag ville köpa amfetamin. Dra åt helvete skrek jag – och så tog jag spårvagnen hem till Kålltorp.

Ännu är marken inte fast under Mazho. Det har den aldrig varit under hans 23-ånga liv.

Mazho och hans syster växte upp i en förort till Bagdad. Mamman och pappan var aktiva i kommunistpartiet. De hämtades och försvann in i ett fängelse.

– Efter tio år fick min syster och jag veta att de båda var döda.

Då var Mazho och hans två år yngre syster i känslig tonårsålder. De bodde hos deras åldriga mormor. Där fanns också morbrorn som alltid slog Mazho när han var påverkad.

– Det var han ofta, säger Mazho.

Från misshandeln, från regimens terror och kriget bestämde sig Mazho och hans syster att fly. De fick hjälp med falska pass av kommunistpartiet. De tog vägen över Jordanien. Mazho var 16 år då, hans syster 14.

Målet för de båda syskonen var Sverige, och en av Bergslagens alltmer nedmonterade bruksorter. Där fanns en släkting till dem.

– Men det funkade inte när vi kom fram. Vi hade ju tidigare nästan aldrig sett vår släkting. Vi fick ingen kontakt, så min syster och jag flyttade till en annan stad, en universitetsort. Där började jag skolan för att lära mig svenska.

Det var där som strulet startade för Mazho. Han hade fyllt 17 år. När han drack sprit blev han het och vild. Mazho hamnade ständigt i bråk och slagsmål, med svenska ungdomar som kallade honom för svartskalle, men också med andra flyktingar.

– Jag var mest förvirrad under den här tiden. Jag skulle gå i skolan, men skolkade nästan jämt. Jag vet inte varför jag började dricka. Alla gjorde det. Alla. Men jag hotade folk och tjafsade ständigt.

Min syster hade flyttat till en annan stad i Mellansverige. Efter ett halvår kom jag efter. Det hade varit för mycket bråk på universitetsorten. Jag trodde att allt skulle bli bra om jag stack.

Det var på den nya orten som Mazho kom i kontakt med socialtjänsten. Nu skulle han få stöd och hjälp att till utbildning, möjlighet till ett bättre liv.

– Jag visste inte vad jag ville ha hjälp med av socialan. Allt var ett virrvarr för mig. Jag körde igång med droger, med hasch. Av sprit blev jag vild – men av droger lugn.

Med min syster blev det nu bråk om allt. Men framförallt för att jag börjat med knark. Vi kunde inte bo ihop längre utan fick var sin lägenhet. Syrran flyttade till ett område. Jag till ett annat. Dit jag kom fanns det massor av pundare, och hur mycket droger som helst att få.

– Jag gick åter i skolan, men jag var inte där mycket. Jag skulle ha läst svenska och allt möjligt. Någon direkt yrkesinriktning hade jag inte.

Det hade hänt något med mig. På socialen var de justa, de försökte hjälpa mig på alla sätt. De kom med en massa förslag om utbildning och om jobb.

Ibland är det socialen som kallat på mig, ibland har jag gått dit själv. Det beror på hur långt ner jag har gått med drogerna.

I den nya staden var jag inte ute och bråkade så mycket. Jag hade fått andra intressen: droger. Jag hade inte tid att slåss. Den mesta tiden gick åt för att skaffa narkotika.

Det var det inte svårt att få tag i. Det var den lättaste staden av alla att fixa det i. Ibland höll jag på att knarka under ett par veckor. Jag var beroende och gjorde allt för att få pengar. Alltfrån dealer till källarinbrott. Det enda som gällde var att fixa fram pengar till knarket.

Hur jag kände det?

– Jag hade skuldkänslor, tyckte jag svek dem som ställt upp på mig. Men det viktigaste för mig var ändå att få pengar till amfetamin och allt tyngre grejer. Jag tänkte ofta – ja nästan alltid – vad ska det bli av mitt liv?

Men så fort jag tog en braja var allt bra igen. Då levde jag likasom i min egen värld.

Så träffade jag en brud. Vi flyttade ihop. Hon hade också invandrabakgrund, och pluggade på gymnasiet.

Använde din tjej knark?

– Nej. Nej. Hon gjorde allt för att få mig bort från det. Allt. Jag var kär i henne som skjortan. Jag lovade henne att jag skulle sluta. Då höll jag upp i kanske två veckor. Sedan var jag där igen.

Driver du dig själv – eller är det kompisarna som får dig att knarka?

– Det är båda delarna.

Mazho gör ett ödmjukt intryck. Det är svårt att inte engagera sig i hans öde. En av socialsekreterarna orkade inte längre utan var tvungen att överlåta hans fall åt en annan. Hon hade en son som var exakt lika gammal som Mazho.

– På socialen försökte de göra allt för att jag skulle komma bort från drogerna. De hjälpte mig till utbildning på en folkhögskola några mil utanför staden där jag bodde.

Jag hade ju börjat med tyngre grejer – allt jag kom över. Till och med heroin. Jag brydde mig inte om mat, eller att sköta om hälsan. När jag var som mest nergången tror jag att jag vägde 54 kilo.

Under de perioder som jag tog amfetamin kunde jag vara utan mat i fem dygn. Min tjej, syster och alla normala försökte rädda mig från drogerna. Men det hjälpte inte. Jag körde med massor av lögner och skitsnack för att de skulle tro att jag hade slutat. Jag levde ett dubbelliv och manipulerade omgivningen.

Hur stod din tjej och syrra ut med alla svek?

– Tjejen och syrran trodde först på mig. Sedan, efter några veckor, förstod de, eller fick reda på att det bara varit skitsnack från min sida.

På folkhögskolan stannade jag inte ens en termin. Jag ville inte vara kvar där utan stack en månad innan den var slut. Jag rörde mig mest i kretsar som sysslade med knark. Det var både yngre och äldre polare.

Jag var aldrig inne i några kriminella ligor, bara i utkanten av dessa. Där fanns alltid folk med massor av pengar, som hade råd att köpa mycket. Ibland sålde jag knark själv. Det var mest i slutet av mitt beroende, under de två sista åren.

Jag har aldrig åkt dit för några brott. Jag har inte gjort några allvarliga grejer. Det har mest varit småsaker. Några gånger tog de mig för narkotikabrott. Jag hade på mig några gram när snuten kom och visiterade en.

Vad sade de på socialen när du fortsatte att stöka?

– Med den hade jag kontakt – titt som tätt. Det var mest de som ringde och undrade hur det gick för mig. Nu efteråt frågar jag mig hur och varför de orkade ställa upp Jag skäms för att jag manipulerade dem så mycket.

Men när jag var ren, och när de frågade vad de kunde göra, då ställde jag upp och försökte. Jag ville ju innerst inne lägga av. Men

det fanns alltid frestelser, kompisar och pundare, som på nytt drog in mig i det, och sedan låg vi i kvartarna och bara knarkade.

I två år var jag tillsammans med tjejen. Man kan nog lätt säga att hon tröttnade. Det blev tjafs och bråk om allting. Hon orkade helt enkelt inte med mig – utan hon stack. Då brakade jag ihop på allvar.

Det var 1996, jag pallade inte längre. Jag var så jäkla deprimerad. Jag vaknade upp en morgon, jag hade ingen tjej, ingen lägenhet. Jag hade ingenting.

Då hamnade jag åter hos några pundare i en knarkarkvart. Alla låg utslagna. Då undrade man: vad fan är det här? Jag blev kvar där några veckor, sedan stod jag inte ut med det.

Jag hade några självmordsförsök. Det var piller och sedan skar jag mig. Det var en kombination av sorg efter tjejen, och påverkan av drogerna.

De tog in mig på akutpsyk. Sedan ringde min syrra till socialen för att de skulle hjälpa mig. Jag fick en ny kvinnlig socialsekreterare. Hon kom ned till psyket och ställde upp så att jag fick en familjehemsplacering. Om det inte skulle funka för mig där så lovade hon att jag skulle få hjälp på annat sätt.

Var du motiverad att börja om och få ett bättre liv?

– Jag blev jätteglad, för jag ville bli placerad i en familj. Jag hamnade hos en strax utanför staden jag bodde. Det var en helt vanlig familj. Hon gick ut med tidningar på mornarna. Självt läste jag på skolan under dagarna och tränade på kvällarna.

Familjen försökte hjälpa mig på alla sätt. De hade två egna barn, och så hade de ett annat familjebarn.

Jag mådde inte så bra under den här tiden. Men jag höll mig borta från knarket. Efter en månad fick jag ett återfall. Jag ville komma till ett behandlingshem så att jag fick djupare vård och verkligen bli fri från drogerna.

Jag flyttade från familjen till ett behandlingshem. Men det var inte så mycket av vård och insatser där. De kallade det för miljöbehandling. Man skulle lära sig att jobba som vanligt folk.

De hade djur på det här behandlingshemmet. Jag fick mocka skit, och arbeta i trädgården. Det var inget riktigt jobb direkt, utan

mest en form av sysselsättning. På behandlingshemmet fanns inte en enda person som var motiverad att lägga av.

Jag har aldrig fått så mycket kontakter in i drogvärlden som där. Det var inte en så bra ide att vara där, precis.

Efter tre veckor rymde jag och en kille. Vi gick åtta kilometer – det var mitt i vintern – upp till en väg. Det tog två timmar från det vi stack från hemmet till dess vi hamnade i en knarkarkvart och fick droger hos en pundare i den stad där jag bodde.

I den kvarten låg jag kvar i två veckor. Det var under jul och nyår 1997, alla var borta eller hade sitt. Jag tog aldrig kontakt med folket på socialen. Det var perfekt läge för mig att hålla på.

Själv hade jag kommit in i ett stadium där jag inte ville hålla på, men ändå inte kunde låta bli. Jag fick djup ångest. Så ringde jag till min kvinnliga socialsekreterare. Jag ville bort från knarket och till ett nytt behandlingshem som hade bättre vård och ett program för mig.

Socialsekreteraren lyssnade och ställde upp igen för att hjälpa mig. Jag kom till ett öppet behandlingshem. Där var jag länge, under flera månader. Under den här tiden var jag helt fri från droger, använde inte ens alkohol.

Hade du hopp att klara dig under den här rena tiden?

– Ja. Jag ville verkligen göra avbot. Det var svårt, för när jag kom ut på stan fanns de gamla pundarna där. Tjejen ringde och bråkade. Det var fortfarande slut. Men jag hade gjort henne så himla illa, och det var inga trevliga samtal alls.

I fyra månader var jag ren. Vi var fem killar som bodde på det öppna behandlingshemmet. En dag bestämde vi oss för ett kollektivt återfall. Då inträffade den stora katastrofen.

Vi tog en överdos. En av killarna dog. En annan snodde en bil och hamnade på kåken samma kväll. En tredje fick en psykos. Det var bara jag och en annan kille som klarade oss undan i detta kaos.

Efter det blev jag verkligen motiverad att lägga av. Tänk som jag har tagit till livslögnar som att detta är en sjukdom, som man inte kan hjälpa, och att återfallen och strulet egentligen inte var mitt eget fel.

Efter natten med dödsdosen och kaoset stod jag inte ut längre att bo i den där staden. Jag ville bort. Och jag hamnade på ett nytt behandlingshem.

Där började allting vända. Det var sommaren 1997. Jag tänkte ständigt på kompisen som hade tagit överdosen: Kan han dö när han är 23 år, kan jag också göra det. Han var svensk, och vi hade kommit varandra nära under tiden på behandlingshemmet inne i stan.

Jag ville bli behandlad på ett hem där man inte stördes av kompisar som lockade med knark. Man kan fråga sig varför och hur de på socialen orkade att ställa upp, orkade tro på mig. Men innerst inne kanske de förstod.

De visste hur jag hade haft det när jag var liten. Det var ju ständigt misshandel, det var krig, det var mina döda föräldrar. Det kanske inte var så konstigt att jag flippade ut när jag kom hit.

Jag fick kontakt med en psykolog under tiden på det öppna behandlingshemmet. Han hjälpte mig. Min ångest blev bara värre och värre.

Jag gick hela tiden runt och trodde att jag skulle dö. Jag kände på hjärtat, på pulsen. Jag var helt enkelt skitskraj. Det var mycket psykiska signaler, det slog över.

På det nya hemmet jag kom till använde man en helt annan behandlingsmetod. Där höll det inte att jag sade att knarket var en sjukdom för mig. De sade: Allt är ditt eget fel. Du måste själv göra något åt det. Det var folk som brydde sig. Du fick skit om du bråkade, du fick avdrag på pengar. Det var både ansvar och omsorg.

För första gången kände jag trygghet, detta var ett hem. Det första jag någonsin haft i mitt liv. Jag var där i tio veckor. Då hade jag gått igenom den behandling och den vård de hade att ge. Jag hade under en längre tid varit ren från knarket, nästan under ett år.

Sedan kom jag till ett familjehem. Det var sommaren 1998. Det kom en tjej dit, hon var missbrukare och höll också på under tiden i familjehemmet. Jag sade åt henne att hon var tvungen att lägga av. Jag pallade inte att se hur hon knarkade. Jag ringde till den som var ansvarig för familjehemmet och förklarade att det här går inte.

Jag gick på antabus, och jag sade att hon också måste göra det. Inget hände. Det gick åt helvete igen. Jag stack, och fick ett återfall. Det första på nästan ett helt år.

När jag faller tillbaka är det en hel massa ångest i kroppen. Jag sökte kontakt med mina gamla vänner igen. Det var inte svårt att få knark. Det snurrade till. Och så hamnade jag återigen på det behandlingshem som var så bra.

Det var sommaren 1998. Jag var där i sex – sju veckor, och fick jobba som på ett vanligt arbete, mellan åtta och halv fem. Det var bra och det var väldigt nödvändigt.

Efter behandlingen insåg jag själv att det inte var någon idé för mig att åter åka till min gamla stad. Jag faller för grupptryck. Skulle mitt liv funka, var det lika bra att försöka börja om någon annanstans. Långt bort från en nära och invand drogvärld och från pundarna i min gamla stad.

Då flyttade jag hit, till Göteborg. Hela tiden har jag fått hjälp av socialen. Men nu försöker jag också själv fixa saker. Killen på socialen följde med mig hit, vi åkte runt och tittade på lägenheter. Jag fick en som jag tyckte var bra i en förort.

Nu lever jag här, och jag försöker göra det som vilken annan som helst. Jag går i skolan, jag pluggar. Jag vill bli ljudtekniker, och mixa musik. Jag tränar på ett gym, och jag håller på med Thai-boxning.

Min syster bor också i Göteborg. Hon läser data på universitetet, och hennes kille ska bli läkare. Jag har verkligen varit familjens svarta får.

Min syster har ställt upp på alla möjliga sätt för att hjälpa mig sedan jag flyttade hit. Jag har ständigt kontakt med killen som är socialsekreterare i min gamla stad. Jag ringer, och han gör det för att checka av hur det går. Jag pratar med honom så fort det behövs. När det trycker och när det blir jobbigt.

Jag försöker göra mitt bästa. Men det är ju inte lätt precis. Jag har börjat känna folk i skolan och på träningen. Jag läser data på kunskapslyftet.

Jag har mitt eget val nu, att lära känna andra folk än de pundare som jag var tillsammans. Där jag också var stämplad som en pundare, en narkoman.

Jag nådde botten under de sista resorna. Jag hade ingen moral, inga principer, ingenting. Jag lade av med livet.

Jag uppskattar alla människor som ställt upp för mig. Nu försöker jag göra det bästa så att även de kan se resultat. Nu känns det att det handlar om mig själv

Upplever du att socialen kunde ha gjort mer för dig?

– Jag har inget att klaga på i mina kontakter med socialen och samhället. Det är ju de som har rätt att vara besvikna över mig.

Men en sak kan jag känna, det att jag skulle ha försökt att få komma till det justa behandlingshemmet tidigare, redan 1994 eller 1995, innan jag gick ner mig så djupt. Då hade det varit lättare att komma tillbaka.

Vilka planer jag har?

– Jag har inte så mycket planer. Det viktigaste är att få ordning på livet och att vara ärlig, mot andra och mot mig själv. Det känns som det har vänt. Jag står inte ut att se hur pundare håller på. Man blir fördomande.

När jag tränar blir jag lugn. Jag känner ingen dragning åt att börja med anabola steroider. Jag har haft mitt helvete, mitt beroende.

Häromdagen var det en kille som skrek "jävla svarting" åt mig – hade det varit för några år sedan hade jag blivit vansinnig och börjat bråka med honom.

Det gjorde jag inte. Jag behövde det inte nu när jag tränar och är säkrare på mig själv.

Jag har varit ren från knarket i fyra månader och börjar känna mig normal. Drogerna sliter fullständigt ut kroppen. Jag är glad att jag inte fick någon sjukdom, hiv eller någon sådant, när jag höll på med sprutor.

Blir du kvar i Göteborg?

– Nu ska jag gå på kunskapslyftet i ett år, sedan blir det teknisk Komvux här i Göteborg. Det går ganska lätt för mig att läsa. Syrran hjälper mig också. Det verkar som om hon har förlåtit mig

för allt illa jag gjort henne. Jag har aldrig haft så bra kontakt med henne som nu.

Klarar jag mig, och får jag chansen, skulle jag vilja åka runt i skolor och berätta om hur farliga drogerna är. Hur de bryter ned, hur man sviker allt och alla, hur man tappat moral och värderingar. Det skulle vara ett sätt för mig att betala igen för allt det som andra har gjort och hjälpt mig med.

Jag har en polare som har varit ren i två år. Han berättar för unga hur det är. Han får ut mycket av det själv. Så hoppas jag det går för mig också. Att den skit jag har bakom mig är ett avslutat kapitel.

När Mazho kom till Sverige var han förvånad och glad att mar-ken under honom inte skakade av krig och bomber som i Bagdad. När vi skiljs och han tar vagnen ut till skolan i Gamlestaden blåser det ännu snålt över Drottningtorget.

Nu gäller kampen den lilla världen – att få fäste även i det egna livet.

Intervjuare: *Rolf Jansson*

så arbetar

Demokrati utredningen

Demokratiutredningen analyserar den svenska folkstyrelsens förutsättningar inför 2000-talet. Det sker i ljuset av bl.a. globaliseringen, EU-medlemskapet, förändringarna i medielandskapet, den nya IT-tekniken, förnyelsearbetet inom offentlig förvaltning och folkrörelsernas förändringar. Vid sekelskiftet skall utredningen presentera en sammanvägd analys i form av ett slutbetänkande.

Utredningen vill redan under arbetets gång bidra till att fördjupa demokratidebatten genom

- en skriftserie
- offentliga seminarier
- en webbplats för debatt och information

Skrifter

Demokratiutredningen kommer fortlöpande under arbetets gång att publicera en skriftserie med essäer, debattartiklar, seminarieinlägg och forskarantologier.

Den omfattande demokratiforskning som bedrivs vid våra universitet och högskolor ställs på detta vis till förfogande för alla som är intresserade av demokratifrågor.

Information om titlar, utgivningsdag, priser m.m. finns på utredningens webbplats.

Seminarier

En av utredningens uppgifter är att stimulera det offentliga samtalet.

Därför anordnar vi offentliga seminarier runt om i landet.

Till seminarierna bjuder vi in forskare och idédebattörer att bidra med sin kunskap och sina värderingar kring de frågor vi tycker är värdefulla att samtala kring.

Varje seminarium dokumenteras i form av en skrift.

www.

demokratitorget.

gov.se

är adressen till Demokratiutredningens webbplats. Här finns möjlighet att föra en fri debatt kring demokratin – demokratitorget är öppet för alla.

Ett antal krönikörer kommer att kommentera demokratiproblem och andra demokratidebatter.

Här kan Du också informera dig om och föra dialog kring utredningen. Direktiv i fulltext, arbetsplan och utredningens protokoll är dokument man kan hämta hem.

Här informerar vi också fortlöpande om aktuella skrifter och seminarier. Man kan dessutom ta del av debattinlägg vid seminarier samt beställa utredningens skrifter.

Länkar finns till andra delar av nätet där demokratifrågor dryftas på olika sätt.

Information

Vi svarar gärna på frågor och lämnar ytterligare information om utredningens arbete. Adress och telefonnummer till utredningens kansli finns på nästa sida.

Utredningens sammansättning

Ordförande

Bengt Göransson
f.d. statsråd
tel: 08-453 41 04

Kommittéledamöter

Elisa Abascal Reyes (mp)
tel: 08-88 29 76

Stefan Attefall (kd)
ledamot av riksdagen
tel: 08-786 54 46

Britt Bohlin (s)
ledamot av riksdagen
tel: 08-786 47 80

Per Gustafsson (c)
informationschef
tel: 08-787 58 40

Jeanette Hillding (m)
företagare
tel: 0431-88 300

Gunnar Larsson (s)
klubbordförande
tel 031-703 73 07

Eva Marcusdotter (s)
frilansskribent
tel: 019-36 36 48

Olle Schmidt (fp)
utredningssekreterare
tel: 040-34 10 64
alt. 044-13 33 00

Per Unckel (m)
ledamot av riksdagen
tel: 08-786 44 98

Pernilla Zethraeus (v)
oppositionsråd
tel: 026-17 81 22

Experter

Wanja Lundby-Wedin
LO:s andra ordförande

Elisabeth Rynell
författare

Marcus Storch
direktör

Sekretariat

Huvudsekreterare
Erik Amnå, *fil dr*
tel: 019-30 30 67

Biträdande sekreterare
Margareta Meyer
tel: 08-405 49 16

Seminarieansvarig
Anders Ljunggren
tel: 08-405 16 54

Assistent
Helena Svensson
tel: 08-405 46 04

DEMOKRATI
Utredningen

Postadress: 103 33 Stockholm. Besöksadress: Regeringsgatan 30-32

Tel: 08-405 49 16. Fax: 08-411 24 67

E-post: margareta.meyer@justice.ministry.se

Demokratiutredningens skriftserie

Redaktör Erik Amnå

1. **Demokratins räckvidd.** Dokumentation från ett seminarium (SOU 1998:55)
2. **En god affär i Motala.** Journalisternas avslöjanden och läsarnas etik (SOU 1998:63)
3. **Att rösta med händerna.** Om stormöten, folkomröstningar och direktdemokrati i Schweiz (SOU 1998:85)
4. **Gör barn till medborgare!** Om barn och demokrati under 1900-talet (SOU 1998:97)
5. **Det unga medborgarskapet.** Dokumentation från ett seminarium (SOU 1998:101)
6. **Lekmannastyre i experternas tid.** Dokumentation från ett seminarium (SOU 1998:102)
7. **Demokrati på europeisk nivå?** (SOU 1998:124)
8. **Läsarna och demokratin.** Ett brev till det läsande Sverige (SOU 1998:134)
9. **Lokala Demokratiexperiment.** Exempel och analyser (SOU 1998:155)
10. **På Marginalen.** En intervjubok från Socialtjänstutredningen (SOU 1998:161)

Den parlamentariskt sammansatta Demokratiutredningen analyserar den svenska folkstyrelsens förutsättningar inför 2000-talet. Det sker i ljuset av bl.a. globaliseringen, EU-medlemskapet, förändringarna i medielandskapet, den nya IT-tekniken, förnyelsearbetet inom offentlig förvaltning och folkrörelsernas förändringar. Vid sekelskiftet ska utredningen presentera en sammanvägd analys i ett slutbetänkande.

Utredningen vill redan under arbetets gång bidra till att fördjupa demokratidebatten genom

- offentliga seminarier runt om i landet
- webbplatsen www.demokratorget.gov.se med fria debatter och möjligheter att informera sig om och föra dialog kring Demokratiutredningen
- en skriftserie med essäer, debattartiklar, seminarieinlägg och forskarantologier.

Socialtjänst skall på demokratins och solidaritetens grund främja människornas ekonomiska och sociala trygghet, jämlikhet i levnadsvillkor och aktiva deltagande i samhällslivet.

Så står det i socialtjänstlagens portalparagraf. Men när medborgare som bäst behövde rättsstaten framkallades vanmakt och maktlöshet. De kände sig kränkta av "demokratins väktare". Socialbidragstagarna betraktade inte heller de förtroendevalda eller det civila samhällets organisationer som kanaler för att protestera och hävda sina medborgerliga rättigheter.

Det är en sak att ha rätt, en annan att få rätt, visar den här bokens intervjuer med socialt utsatta medborgare. Intervjuerna har utförts på uppdrag av Socialtjänstutredningen.

Det är en uppfordrande läsning för bl.a. demokrati-debattörer, förtroendevalda, organisationsaktiva och socialarbetare.

FRITZES
OFFENTLIGA
PUBLIKATIONER

POSTADRESS: 106 47 STOCKHOLM
FAX: 08-690 91 91, TELEFON: 08-690 91 90
E-POST: FRITZES.ORDER@LIBER.SE
INTERNET: WWW.FRITZES.SE

ISBN 91-38-21093-2
ISSN 0375-250X